Telemarksforsking

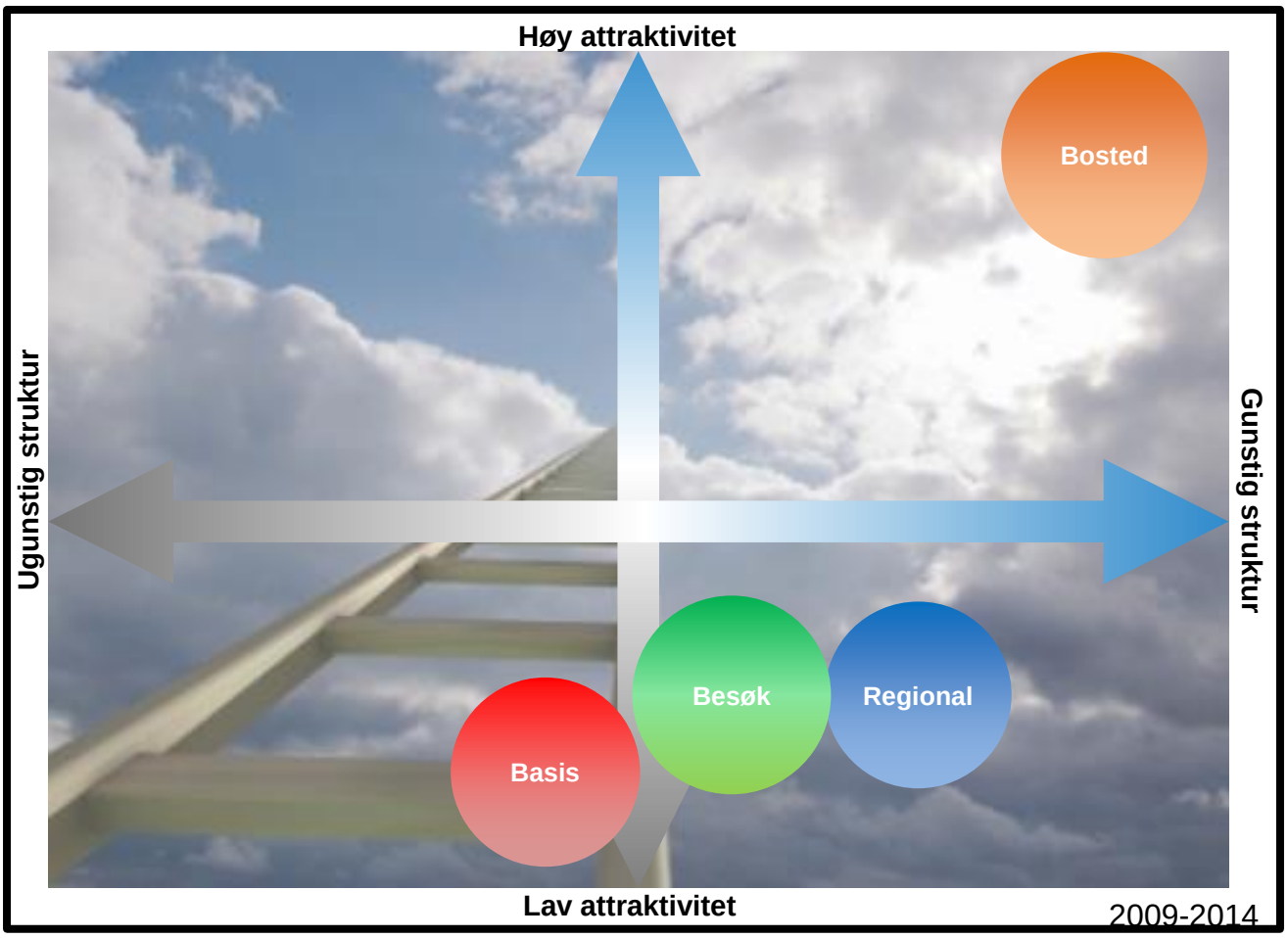

Regional analyse for Østfold 2015

Attraktivitetsanalyse: Befolkningsutvikling, næringsutvikling og scenarier

KNUT VAREIDE & SVENJA DOREEN RONCOSSEK

TF-notat nr. 109/2015

Tittel:	Regional analyse for Østfold 2015
Undertittel:	Attraktivitetsanalyse: befolkningsutvikling, næringsutvikling og scenarier
TF-notat nr:	109/2015
Forfatter(e):	Knut Vareide og Svenja Doreen Roncossek
Dato:	16. november 2015
ISBN:	978-82-7401-906-5
ISSN:	1891-053X
Pris:	150,- (Kan lastes ned gratis fra www.telemarksforsking.no)
Framsidefoto:	Illustrasjon Vareide /Roncossek
Prosjekt:	Stedsinnovasjon
Prosjektnr.:	20130231
Prosjektleder:	Knut Vareide
Oppdragsgiver(e):	Østfold fylkeskommune

Spørsmål om dette notatet kan rettes til:
Telemarksforsking
Postboks 4
3833 Bø i Telemark
Tlf: +47 35 06 15 00
www.telemarksforsking.no

Resymé:
I notatet gis en beskrivelse av utviklingen i Østfold med hensyn til befolkning, arbeidsplasser, næringsutvikling og attraktivitet. Det er også laget ulike scenarier for arbeidsplass- og befolkningsutvikling fram mot 2030.

Knut Vareide er utdannet sosialøkonom (cand. oecon.) fra Universitetet i Oslo (1985). Han har arbeidet ved Telemarksforsking siden 1996.

Svenja Doreen Roncossek er utdannet geograf (B.Sc. Geografi) fra Universitetet i Münster i Tyskland (2011) og master i landbruk, natur og miljø (M.Sc. Agro-Environmental Management) fra Universitetet i Aarhus i Danmark (2013). Hun har jobbet ved Telemarksforsking siden 2015.

Forord

Dette notatet inngår i en serie med analyser av kommuner, regioner og fylker i Norge, som er utarbeidet av Telemarksforsking i andre halvår av 2015. Det er benyttet en modell for attraktivitet som er utviklet med støtte fra Oslofjordfondet (Forskningsrådet) i forbindelse med prosjektet *Attraksjonskraft gjennom stedsinnovasjon.* Modellen er vesentlig videreutviklet i løpet av 2014 og 2015, blant annet gjennom at det er utviklet en scenario-modell som viser hvordan utviklingen kan bli i framtiden i ulike scenarier. Modellen vi bruker nå baserer seg på de samme prinsippene som før, men har nå fått et langt høyere presisjonsnivå.

De regionale analysene som denne, er svært verdifulle for forskningen. De gir anledning til å anvende modeller og empiriske metoder for ulike geografiske områder. Gjennom dette arbeidet får vi også testet relevans og kvalitet gjennom dialog med mange forskjellige og kompetente oppdragsgivere som arbeider profesjonelt med regional utvikling i praksis. Vi ser ikke på de enkelte rapportene som enkeltstående arbeidsstykker, men som en del av et større integrert forskningsprosjekt. Telemarksforskings arbeid med å utvikle en helhetlig modell som skal forklare forskjeller i regional utvikling er å betrakte som grunnforskning, mens de regionale rapportene er anvendt forskning.

Dette notatet er utarbeidet på oppdrag fra Østfold fylkeskommune.

Bø, 21. november 2015

Knut Vareide

Prosjektleder

Innhold

Sammendrag **5**

1. Beskrivelse av utviklingen **7**

1.1 Arbeidsplasser 7

1.2 Befolkning 15

1.3 Verdiskaping 18

1.4 Produktivitet 21

1.5 Nyetableringer 25

1.6 Lønnsomhet 28

1.7 Næringsutviklingen oppsummert 31

2. Analyse av utviklingen **34**

2.1 Attraktivitetsmodellen 34

2.2 Næringsattraktivitet 35

2.3 Bostedsattraktivitet 43

3. Scenarier for framtidig vekst **49**

3.1 Scenarier for arbeidsplassvekst 50

3.2 Scenarier for befolkningsvekst 53

3.3 Hva betyr oljekrisen for Østfold? 54

Sammendrag

Det var færre arbeidsplasser i Østfold på slutten av 2014 enn det var i 2008. Årsaken er at næringslivet har hatt fallende antall ansatte etter 2008. I løpet av 2014 ble det imidlertid vekst i næringslivet i Østfold for første gang siden 2008.

Selv om det ble vekst i næringslivet i Østfold, er denne veksten beskjeden i forhold til den svake utviklingen i næringslivet i fylket etter finanskrisen i 2008. Østfold har hatt en ugunstig bransjestruktur for å oppnå vekst i denne perioden, med en stor andel av arbeidsplassene i bransjer som har hatt nedgang på landsbasis. Det forklarer imidlertid ikke hele arbeidsplassnedgangen i næringslivet i denne perioden. Mesteparten av nedgangen har ikke strukturelle forklaringer og skyldes derfor at Østfold ikke har vært attraktivt for næringslivet i denne perioden. Næringsattraktiviteten har imidlertid blitt forbedret de siste to årene og nærmer seg middels av norske fylker.

Næringsutviklingen i Østfold har for øvrig noen positive trekk. Lønnsomheten i næringslivet har vært ganske god i de to siste årene. Næringslivet i Østfold er rangert som fjerde mest lønnsomt av de 19 fylkene i 2014. Det er også forholdvis god etableringsaktivitet i Østfold. Fylket er rangert som nummer seks av fylkene når det gjelder nyetableringer. I årets analyse har vi beregnet verdiskaping og produktivitet i næringslivet. Østfold har ganske lav produktivitet, det vil si verdiskaping per ansatt i næringslivet. Produktiviteten i næringslivet i Østfold har også vært fallende de to siste årene.

Østfold har hatt en befolkningsvekst siden 2000 som er ganske lik befolkningsveksten i landet. Østfold har et lavere fødselsoverskudd en resten av landet, men har i alle perioder etter 2000 hatt netto innflytting fra andre norske fylker. Innflyttingen har skjedd selv om arbeidsplassutviklingen i Østfold har vært svak. Noe av denne innflyttingen kan forklares gjennom at Østfold har gode strukturelle forhold for å få innflytting. Østfold har i praksis et tett integrert arbeidsmarked som i tillegg er godt integrert med det store arbeidsmarkedet i Akershus og Oslo. Innflyttingen til Østfold har imidlertid vært høy selv om vi tar dette i betraktning. Det viser at Østfold har vært et svært attraktivt bostedsfylke. I 2014 sank imidlertid nettoinnflyttingen inkludert innvandring til Østfold ganske mye, slik at den høye bostedsattraktiviteten vi har sett etter 2000 nå har forsvunnet.

En utvikling i Østfold med litt bedre næringsutvikling og lavere bostedsattraktivitet, som vi har sett i 2014, er antakelig positivt. Østfold har landets laveste sysselsettingsandel, og utviklingen i 2014 bidrar til bedre balanse mellom arbeidsplass- og befolkningsutvikling i fylket. De strukturelle forholdene for å få til arbeidsplassvekst vil med stor sannsynlighet bli bedre for Østfold fra og med 2015. Østfold har forholdvis lite oljebasert næringsliv. Det oljebaserte næringslivet i Norge har hatt svært sterk vekst fra 2000 til 2014, men vil med all sannsynlighet få nedgang i 2015. Det gir bedre vekstmuligheter for annet konkurranseutsatt næringsliv. Næringslivet i Østfold vil bli lite berørt av nedgangen, mens store deler av næringslivet vil dra nytte av bedrede konkurransebetingelser.

Til slutt i notatet har vi utarbeidet scenarier for arbeidsplass- og befolkningsvekst. Scenariene viser at utviklingen i Østfold i stor grad vil bli påvirket av hvor attraktiv Østfold er for næringsliv og bosetting de neste årene. Østfold har en gunstig beliggenhet som de vil dra fordeler av. En nedgang i arbeidsplasser og befolkning er derfor lite sannsynlig. Østfolds attraktivitet vil imidlertid avgjøre om veksten blir høy eller lav. Dersom Østfold greier å etablere seg blant de mest attraktive fylkene, vil både befolkning og arbeidsplasser kunne vokse med mellom 14 og 16 prosent fram mot 2030. Med lav attraktivitet vil det ikke bli nevneverdig vekst i det hele tatt.

Innledning – notatets oppbygging

Notatet har tre kapitler: 1. Beskrivelse av utviklingen, 2. Analyse av utviklingen og 3. Scenarier.

I det første kapitlet har vi beskrevet utviklingen i arbeidsplasser, næringsutvikling, pendling og befolkning. Det er lagt spesiell vekt på å beskrive næringsutviklingen, med indikatorer for verdiskaping, produktivitet, lønnsomhet og nyetableringer. Hensikten er å beskrive de viktigste utviklingstrekkene på en oversiktlig måte. Har det vært vekst i arbeidsplasser og befolkning? Hvordan har utviklingen vært i forhold til resten av landet og andre fylker?

I det andre kapitlet har vi analysert drivkrefter og årsaker til den utviklingen vi beskrev i den første delen. Hva er de underliggende årsakene til utviklingen? Det er spesielt interessant å få avdekket hvor mye av utviklingen som skyldes ytre eller strukturelle faktorer. Når vi kjenner til dette, kan vi måle hvordan fylket har prestert, gitt sine egne vekstbetingelser. Det handler om attraktivitet for ulike deler av næringslivet og attraktivitet som bosted. Vi har utviklet en helhetlig modell for dette formålet, Attraktivitetsmodellen.

I den tredje og siste kapitlet trekker vi linjene framover, hvor vi ser på ulike scenarier for utviklingen av arbeidsplasser og befolkning. Scenariene viser flere interessante forhold. For det første viser scenariene at det er et stort mulighetsrom for den framtidige utviklingen i fylket, både når det gjelder befolknings- og næringsvekst. I dette mulighetsrommet er det fylkets egen attraktivitet som vil avgjøre hvilket scenario som realiseres. For det andre gir scenariene et alternativ til SSBs framskrivinger. I noen tilfeller avviker våre scenarier ganske mye fra SSBs. Det kan i slike tilfeller være fornuftig å vurdere hva fylket bør bruke som grunnlag for sin planlegging.

1. Beskrivelse av utviklingen

I dette kapitlet beskriver vi utviklingen i Østfold med hensyn til arbeidsplasser, næringsutvikling, befolkning og pendling. Arbeidsplassutviklingen er, sammen med befolkningsutviklingen, de mest sentrale størrelsene som vi må beskrive og analysere for å forstå den regionale utviklingen. Vi starter med en beskrivelse av utviklingen av antall arbeidsplasser samlet og sektorvis. Deretter ser vi nærmere på hvordan de enkelte delene av næringslivet har utviklet seg over tid.

1.1 Arbeidsplasser

Med antall arbeidsplasser mener vi sysselsatte etter arbeidssted, altså antall personer som jobber i Østfold, uavhengig av om de bor der eller ikke.

Det var 38 008 personer som jobbet i offentlig sektor i Østfold i 2014, og 81 117 personer hadde sitt arbeid i privat sektor.

Antall arbeidsplasser i det offentlige har økt siden 2000. Da var det 32 129 arbeidsplasser i offentlig sektor. I næringslivet har det også vært vekst siden 2000, men her har utviklingen vært ujevn. I 2008 var det 84 757 arbeidsplasser i næringslivet i Østfold. Det er 3 640 flere enn på slutten av 2014. Det siste året har det imidlertid blitt litt vekst igjen i næringslivet i fylket.

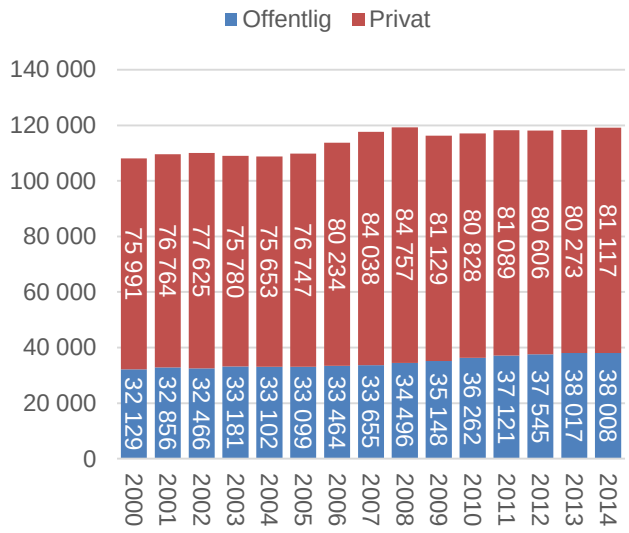

Figur 1: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Østfold fra 2000 til 2014.

1.1.1 Vekst i antall arbeidsplasser

Fra 2000 til 2014 økte antall arbeidsplasser i Norge med 17,2 prosent. Østfold har hatt en vekst på 10,2 prosent i samme periode.

Veksten i antall arbeidsplasser i Norge har gått gjennom flere faser siden 2000. I årene 2005 til 2008 var det en periode med svært sterk vekst. Finanskrisen på slutten av 2008 førte til nedgang i 2009, før veksten tok seg opp igjen i 2010. Etter det har det vært en jevn og stabil arbeidsplassvekst i Norge.

Østfold hadde omtrent samme arbeidsplassvekst som resten av landet fram til 2007. Etter det har utviklingen i Østfold vært svakere enn resten av landet. Dersom Østfold hadde hatt samme vekst som Norge ville det vært mer en 7 500 flere arbeidsplasser i dag.

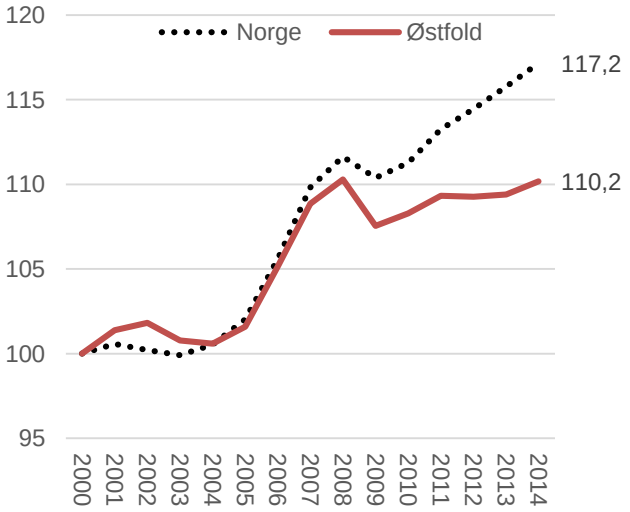

Figur 2: Indeksert arbeidsplassvekst, alle sektorer, i Norge og Østfold. Antall arbeidsplasser i 2000 = 100.

1.1.2 Vekst i privat sektor

I figuren har vi splittet opp arbeidsplassutviklingen i privat og offentlig sektor.

Det kommer da ganske tydelig fram at det er utviklingen i næringslivet som har vært svak. Finanskrisen slo hardere ut i Østfold enn i resten av landet. Det ser vi av den sterke nedgangen i 2009. Etter det har næringslivet i landet hatt vekst, mens næringslivet i Østfold fortsatte nedgangen fram til 2013. I 2014 fikk næringslivet i Østfold vekst igjen.

I offentlig sektor var veksten i Norge og Østfold helt lik fram til 2013. I 2014 ble det ikke vekst i antall arbeidsplasser i det offentlige i Østfold, selv om det offentlige fortsatte å vokse på landsbasis.

I resten av dette kapitlet vil vi fokusere på utviklingen i privat sektor.

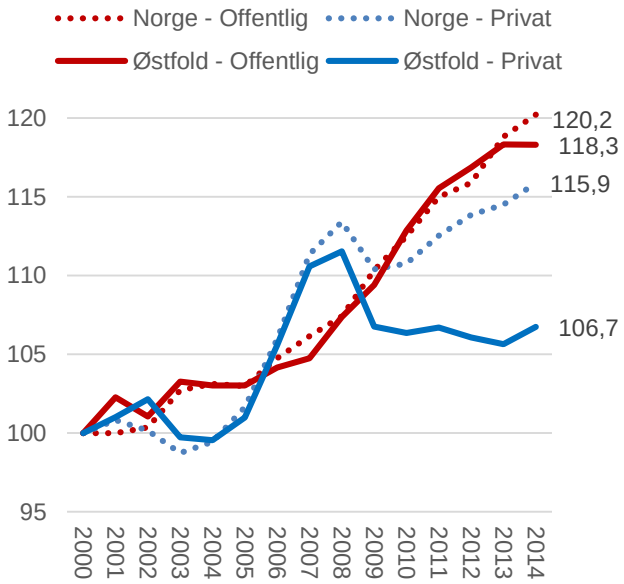

Figur 3: Indeksert arbeidsplassvekst i offentlig og privat sektor i Østfold og Norge, fra 2000 til 2014.

1.1.3 Vekst i privat sektor etter finanskrisen

Etter finanskrisen har Norge hatt en vekst i antall arbeidsplasser i privat sektor på 2,2 prosent.

Rogaland og Akershus er de fylkene som har hatt klart sterkest vekst i denne perioden. Hordaland, Finnmark, Oslo og Sør-Trøndelag har også hatt en sterkere vekst enn resten av landet.

Østfold har fjerde sterkest nedgang av fylkene i antall arbeidsplasser i næringslivet etter finanskrisen av fylkene. Nedgangen i Østfold har vært på 3 640arbeidsplasser i denne perioden, noe som tilsvarer en nedgang på 4,3 prosent.

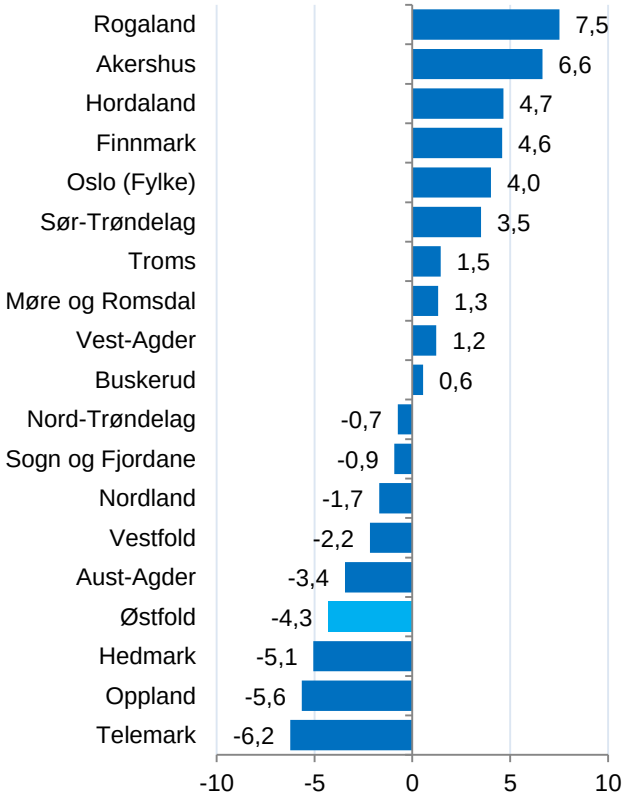

Figur 4: Arbeidsplassvekst i privat sektor i fylkene fra 2009 til 2014.

1.1.4 Næringslivsvekst i regionene

I figuren til høyre ser vi utviklingen i antall arbeidsplasser i regionene på Østlandet i perioden 2009-2014.

Flertallet av regionene i Norge har hatt nedgang i antall arbeidsplasser i næringslivet i denne perioden, selv om det har vært vekst nasjonalt. Det er fordi veksten i næringslivet har vært konsentrert til de største regionene.

Alle de fire regionene i Østfold har hatt nedgang i antall arbeidsplasser i denne perioden. Minst nedgang har det vært i Nedre Glomma der antall arbeidsplasser har sunket med 2,6 prosent. Indre Østfold har hatt sterkest nedgang med 7,1 prosent. Mosseregionen og Halden plasserer seg imellom.

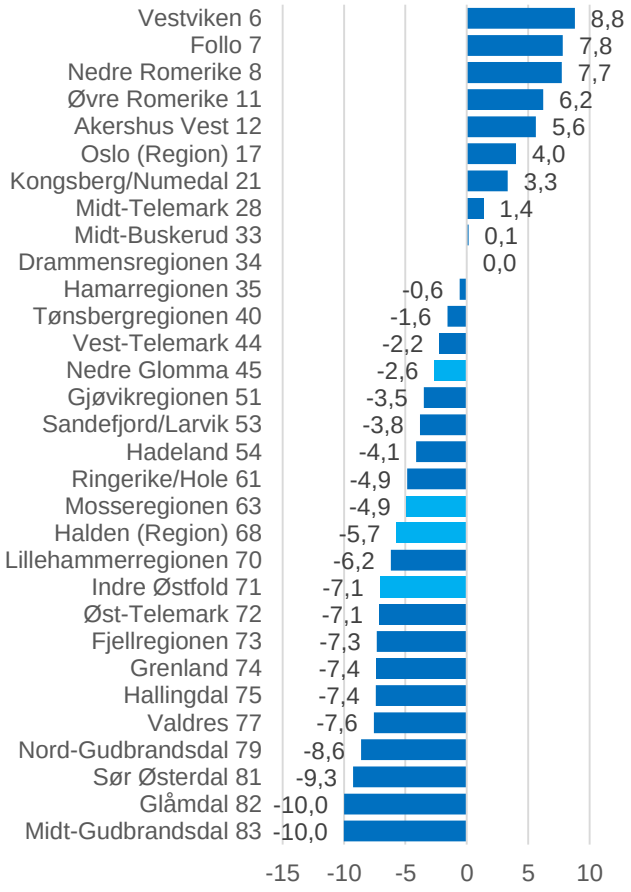

Figur 5: Arbeidsplassvekst i næringslivet i regionene på Østlandet i perioden 2009-2014. Etter regionnavnet står rangeringen blant de 84 regionene i Norge.

1.1.5 Næringslivsvekst i kommunene

Det er bare fem kommuner i Østfold med vekst i næringslivet siden 2009. Det er Våler, Aremark, Råde, Rygge og Hobøl. Det er forholdsvis små kommuner som ikke har så stor betydning for Østfold samlet sett.

Tre kommuner har sterk nedgang med mer enn 10 prosents reduksjon i antall arbeidsplasser i næringslivet etter 2008: Spydeberg, Marker og Moss.

De fire byene Moss, Sarpsborg, Fredrikstad og Halden betyr mye for fylket. De har mange arbeidsplasser og det er mange fra de andre kommunene som pendler dit. Alle disse fire byene har imidlertid hatt nedgang.

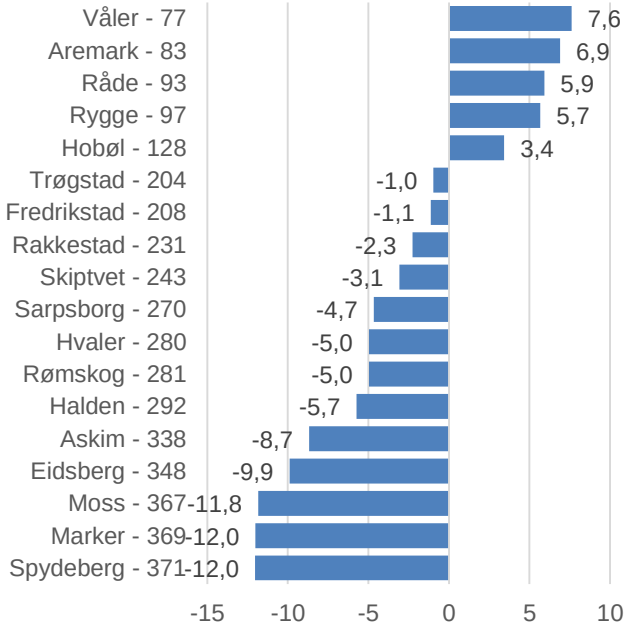

Figur 6: Arbeidsplassvekst i næringslivet i kommunene i Østfold i perioden 2009-2014. Etter kommunenavnet står rangeringen blant de 428 kommunene i Norge.

1.1.6 Næringstyper

Vi har nå beskrevet utviklingen i antall arbeidsplasser i næringslivet. Vi har lagt vekt på utviklingen i det private næringslivet fordi det først og fremst er næringsutviklingen som er i fokus når en ønsker å stimulere til vekst.

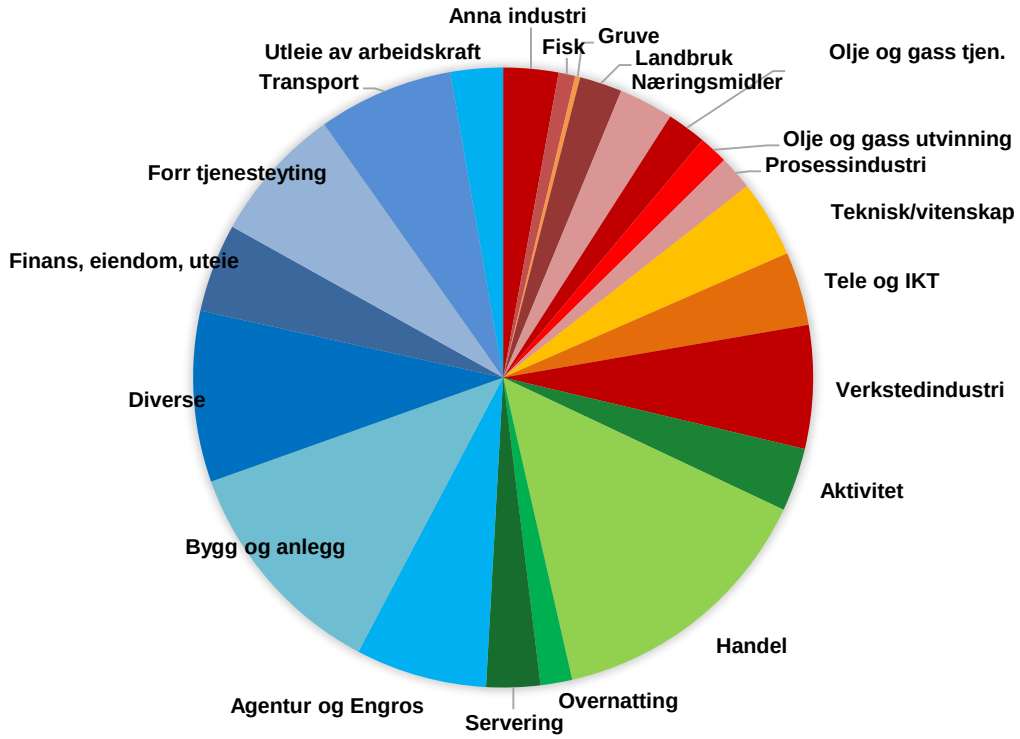

Figur 7: Inndeling av næringslivet, utenom de lokale næringene. De rød/gule er bransjer i basisnæringer, de grønne besøksnæringer og de blå er de regionale næringene.

Det finnes mange forskjellige bransjeinndelinger. For vårt formål har vi delt næringslivet inn i fire strategiske næringstyper.

Basisnæringer er næringsliv som konkurrerer på et nasjonalt eller internasjonalt marked. Basisnæringene produserer varer eller tjenester på et sted, som selges og konsumeres hovedsakelig i et marked utenfor stedet der produksjonen foregår. Primærnæringer, som landbruk, gruver og industri, tilhører basisnæringene. Også en del tjenesteproduksjon defineres som basisnæringer. Dette er tjenester som IT, telekom og andre teknologiske tjenester. Basisnæringene regnes ofte som «motoren» i økonomien. Det er tradisjonelt ut fra basisnæringene at mye annen næringsvirksomhet er skapt.

Besøksnæringer er næringsliv som kjennetegnes av at kunden må være personlig til stede. Besøksnæringene inkluderer derfor all turisme, men også butikkhandel og en del personlige tjenester. Både stedets egne innbyggere og tilreisende er kunder som skaper besøksnæringer.

De *regionale* næringene består av bransjer som både har annet næringsliv, offentlige institusjoner og befolkning som kunder i et hovedsakelig regionalt marked. Eksempler på slike næringer er bygg og anlegg, transport og forretningsmessig tjenesteyting. Vi finner ofte en konsentrasjon av slike regionale næringene i byer og sentra. Det er en sammensatt næringstype, og vi antar at det er ulike drivere for vekst og utvikling i slike bransjer.

Lokale næringer er privat næringsliv som leverer tjenester til den lokale befolkningen. Dette er tjenester som private barnehager, skoler, primærhelsetjenester og renovasjon. De lokale næringene er som regel substitutter for offentlige tjenester og er svært tett knyttet til egen befolkning. I analysene framover vil vi derfor slå sammen kommunal sektor og lokale næringer.

1.1.7 Bransjer

I tabellen under ser vi hvilke bransjer som inngår i de strategiske næringstypene, og vi ser antall arbeidsplasser i hver bransje. Det er denne utviklingen i antall ansatte i disse bransjene og næringstypene som til sammen utgjør hele næringslivet som vi ønsker å analysere og forstå.

Tabell 1: Antall arbeidsplasser i de ulike bransjene i privat sektor i Østfold.

		Bransje	2000	2005	2008	2010	2011	2012	2013	2014
Basis	Industri	Anna industri	4 072	3 001	3 293	2 818	2 946	2 530	2 410	2 356
		Næringsmidler	4 429	3 963	3 981	3 673	3 667	3 573	3 590	3 417
		Prosessindustri	6 155	5 241	4 704	4 209	4 165	3 818	3 675	3 663
		Verkstedindustri	6 822	5 808	6 061	5 264	5 382	5 441	5 134	5 060
	Natur	Fisk	132	120	119	92	95	96	103	98
		Gruve	103	101	109	104	144	126	128	128
		Landbruk	2 616	2 487	2 337	2 149	2 077	2 149	2 055	2 016
	Tekn. tjenester	Olje og gass	1	2	5	15	18	18	17	20
		Teknisk/vitenskap	1 346	1 605	1 683	1 742	1 748	1 875	1 954	1 949
		Tele og IKT	880	1 134	1 288	1 214	1 200	1 360	1 444	1 564
Besøk		Aktivitet	1 723	2 143	2 396	2 459	2 563	2 592	2 446	2 650
		Handel	11 702	12 702	13 968	13 197	12 926	12 743	12 741	12 840
		Overnatting	627	639	689	614	664	629	617	665
		Servering	1 756	1 838	1 985	1 940	1 915	2 022	2 004	2 149
Lokal og Kommune			3 568	4 510	5 514	6 093	6 113	6 057	6 237	6 559
Regional		Agentur og Engros	5 025	5 082	5 637	5 564	5 487	5 319	5 471	5 408
		Bygg og anlegg	8 019	8 557	10 641	10 127	10 483	10 826	11 272	11 571
		Diverse	4 872	5 221	5 664	5 741	5 341	5 150	5 063	5 226
		Finans, eiendom, utleie	2 470	2 917	2 763	2 780	2 798	2 748	2 746	2 714
		Forr. tjenesteyting	3 202	3 588	4 580	4 709	5 174	5 107	5 169	5 065
		Transport	5 456	4 945	4 990	4 597	4 658	4 721	4 693	4 643
		Utleie av arbeidskraft	1 015	1 143	2 350	1 727	1 525	1 706	1 304	1 356
Totalsum			**75 991**	**76 747**	**84 757**	**80 828**	**81 089**	**80 606**	**80 273**	**81 117**

Handel og bygg og anlegg er de klart største bransjene i 2014. Det er også bransjer som har vokst siden 2000, særlig bygg og anlegg.

Verkstedindustrien var tredje største bransje i 2000, men har hatt sterk nedgang. Også andre industribransjer som næringsmidler, prosessindustri og anna industri har mange arbeidsplasser i 2014 selv om de har hatt nedgang siden 2000. Innenfor basisnæringene har teknisk/vitenskapelige tjenester og tele/IKT vokst siden 2000.

De fleste bransjene innenfor de regionale næringene har hatt vekst. De regionale næringene har også hatt vekst på landsbasis etter 2000.

1.1.8 Næringstyper – antall arbeidsplasser

Fordelingen mellom næringstyper og sektorer er ikke så annerledes i Østfold enn i resten av landet.

Østfold har mindre av basisnæringer enn resten av landet, men mer av besøksnæringer. Basisnæringene er litt større enn besøksnæringene i 2014.

Hvis vi ser på fordelingen i 2000, som vist i den midterste figuren, ser vi at basisnæringene utgjorde en langt større del av arbeidsplassene da. I 2000 utgjorde basisnæringene 24 prosent av arbeidsplassene i Østfold, men i 2000 var andelen sunket til 17 prosent.

Arbeidsplasser i kommunene og i de lokale næringene utgjorde 26 prosent i 2014. Det er en del høyere enn i landet som helhet og denne sektoren har også økt sin relative størrelse.

De regionale næringene har 30 prosent av arbeidsplassene i 2014. Det er en økning siden 2000. De regionale næringene er relativt mindre i Østfold enn i landet som helhet, der denne næringstypen har 32 prosent av alle arbeidsplassene.

11 prosent av arbeidsplassene i Østfold er i statlig og fylkeskommunal sektor. Det er to prosentpoeng mindre enn i Norge. Østfold har heller ikke hatt noen særlig økning i denne andelen siden 2000.

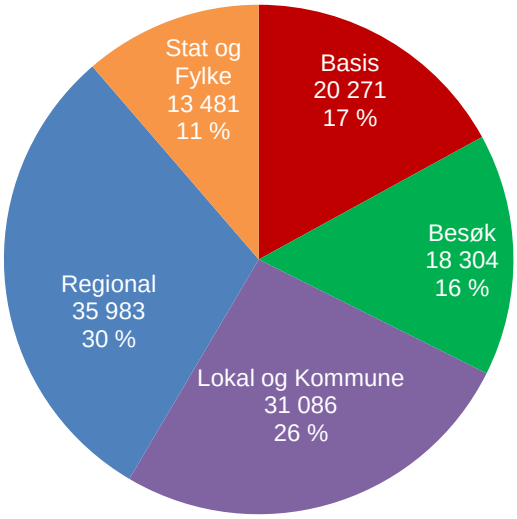

Figur 8: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene samt i offentlig sektor i Østfold i 2014.

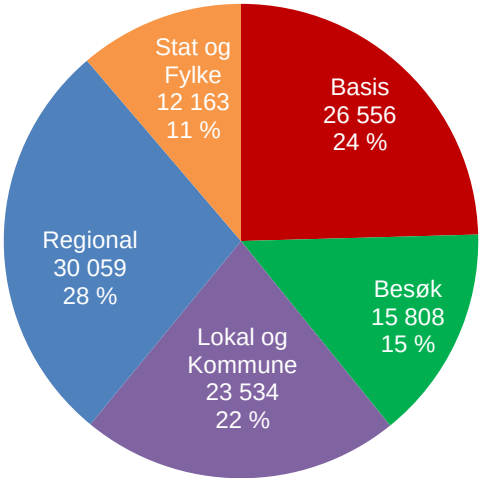

Figur 9: Antall arbeidsplasser i de ulike næringstypene samt i offentlig sektor i Østfold i 2000.

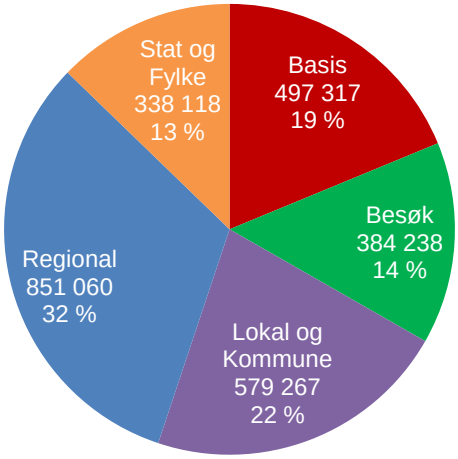

Figur 10: Antall arbeidsplasser i offentlig og privat sektor i Norge i 2014. På landsbasis er antall arbeidsplasser lik sysselsettingen.

1.1.9 Bransjestruktur

Bransjestrukturen er et forhold som har stor betydning for utviklingen, spesielt i basisnæringene. Det er fordi basisnæringene er svært ujevnt fordelt mellom regioner og fordi utviklingen i den enkelte bransje i basisnæringene svinger sterkt.

Hvilke bransjer har Østfold mye av, relativt til landet som helhet? For å få fram dette bruker vi lokaliseringskvotienter (LQ). LQ for en bransje beregnes gjennom å ta andelen av arbeidsplasser i bransjen i forhold til sysselsettingen på stedet og dele på tilsvarende andel på landsbasis. Hvis tallet er større enn 1, betyr det at der er relativt mye av denne bransjen på stedet. Er tallet mindre enn 1, betyr det at det er lite av denne bransjen.

Til tross for at antall arbeidsplasser i prosess-industrien har gått kraftig ned i Østfold, er det likevel den bransjen som har høyest LQ. Andelen av arbeidsplasser i prosessindustrien er 2,3 ganger høyere i Østfold enn i Norge. Det er også høyere andel i Østfold i næringsmiddelindustri. Bransjer det er svært lite av i Østfold er fisk, olje- og gassutvinning og olje- og gasstjenester.

Den nederste figuren til høyre viser hvordan veksten har vært i de ulike bransjene på landsbasis fra 2000 til 2014. Bransjer som anna industri, prosessindustri og landbruk har hatt sterk nedgang, mens bransjer innen olje og gass og teknologiske tjenester har hatt sterk vekst.

De bransjene som Østfold har mye av har nedgang. Samtidig har de bransjene som Østfold har svært lite av, hatt sterk vekst. Det er et forhold som åpenbart har betydning for utviklingen i Østfold. Akkurat hvor mye det har betydd skal vi vise i kapittel 2, der vi analyserer dette spesielt.

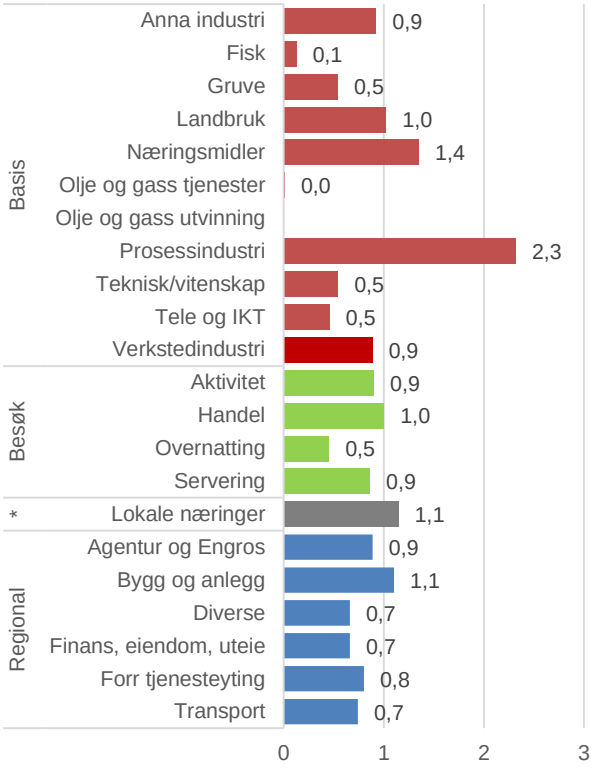

Figur 11: Lokaliseringskvotienter for de ulike bransjene i privat sektor i Østfold, 2014.

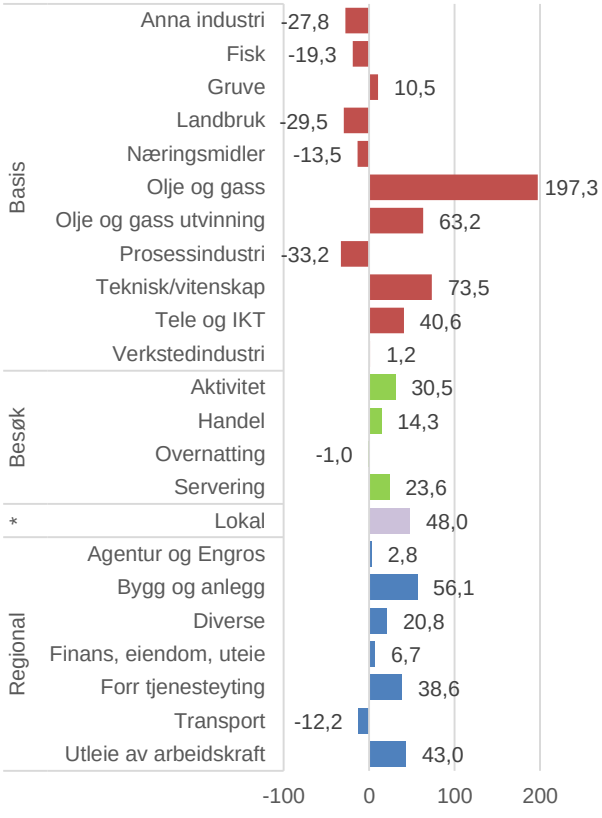

Figur 12: Prosentvis arbeidsplassvekst i de ulike bransjene i Norge i perioden 2000 - 2014.

1.1.10 Indeksert arbeidsplassvekst

Kommunal sektor og lokale næringer i Østfold har hatt sterkest vekst siden 2000. Veksten har tilsvart 32,1 prosent. Ellers i landet har denne sektoren vokst med 22,6 prosent. Det er litt rart at denne sektoren har hatt så mye sterkere vekst i Østfold enn i resten av landet, siden befolkningsveksten er ganske lik.

De regionale næringene i Østfold hadde sterkest vekst fram til 2008. Etter 2008 har antall arbeidsplasser falt litt. Siden 2000 har det vært en vekst på 19,7 prosent i antall arbeidsplasser i de regionale næringene i Østfold. Det er nøyaktig de samme som veksten å landsbasis, som var 19,7 prosent.

Besøksnæringene i Østfold har økt antall ansatte med 15,8 prosent. Det er bare litt mindre enn veksten som besøksnæringene har hatt på landsbasis. Besøksnæringene i Østfold fikk et hopp i 2014 i likhet med besøksnæringene i resten av landet.

Østfold har også hatt en svakere vekst i antall ansatte i stat og fylke enn i resten av landet. I Norge er det denne sektoren som har økt mest av alle, med en vekst på 23,8 prosent siden 2000. I Østfold har veksten bare vært 10,8 prosent.

Basisnæringene i Østfold har hatt en nedgang på 24,7 prosent siden 2000. Nesten hver fjerde arbeidsplass i basisnæringene har forsvunnet. Basisnæringene har hatt vekst på landsbasis, men da bare med 4,7 prosent.

De regionale næringene har hatt samme vekst i Østfold som ellers i landet, mens besøksnæringene har hatt litt mindre vekst. Det er nedgangen i basisnæringene som først og fremst har ført til den svake arbeidsplassutviklingen i næringslivet i fylket. Vi så på forrige side at basisnæringene i Østfold i stor grad hadde vært i konsentrert i bransjer med nedgang, og kanskje er dette også forklaringen på nedgangen i basisnæringene. Vi kommer tilbake til disse spørsmålene i kapittel 2, der vi analyserer årsaker og drivkrefter for denne utviklingen.

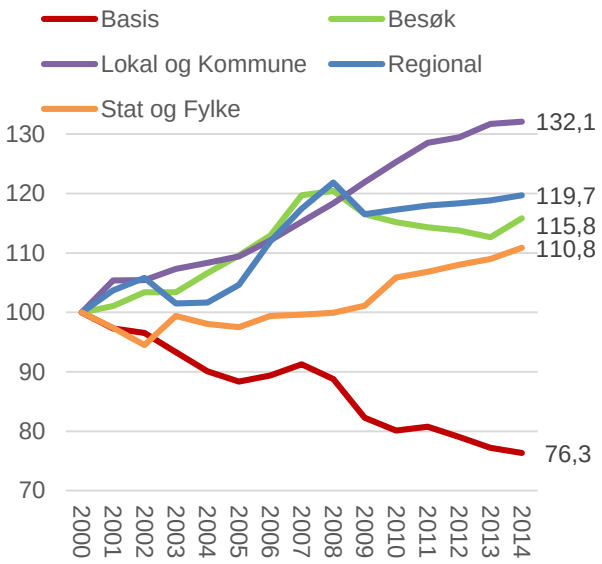

Figur 13: Indeksert arbeidsplassutvikling i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Østfold fra 2000 til 2014.

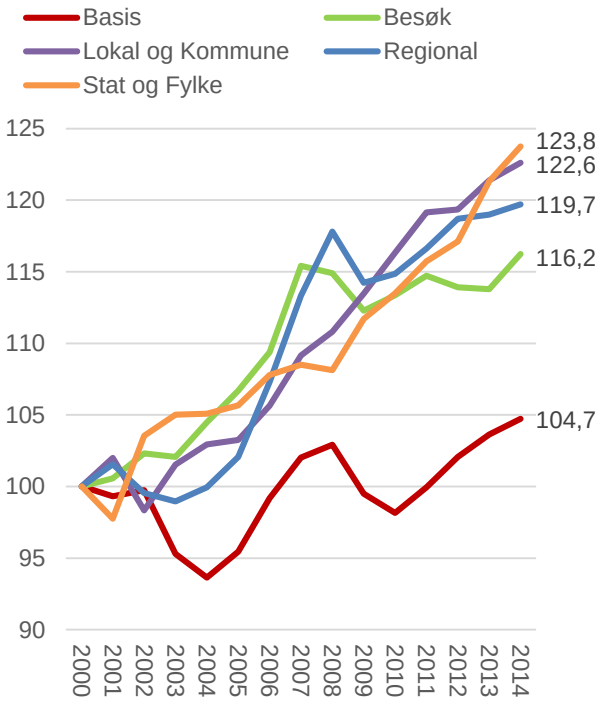

Figur 14: Indeksert arbeidsplassvekst i de ulike næringstypene og i offentlig sektor i Norge fra 2000 til 2014.

1.2 Befolkning

Befolkningsutviklingen er den mest sentrale størrelsen i regional utvikling. I dette kapitlet vil vi ganske kort beskrive hvordan befolkningsutviklingen har vært og hvordan befolkningsendringene er sammensatt av fødselsbalanse og flytting. Vi vil også se på hvordan flyttingen er sammensatt av innenlands flytting og innvandring. Til slutt introduserer vi begrepet relativ flytting, som vi vil bruke i analysene om bostedsattraktivitet.

1.2.1 Folkemengde

Ved utgangen av tredje kvartal i 2015 hadde Østfold 289 178 innbyggere. Det er mer enn 40 000 flere enn i 2000.

Østfold har hatt ganske jevn og sterk vekst i folketallet i hele perioden etter 2000.

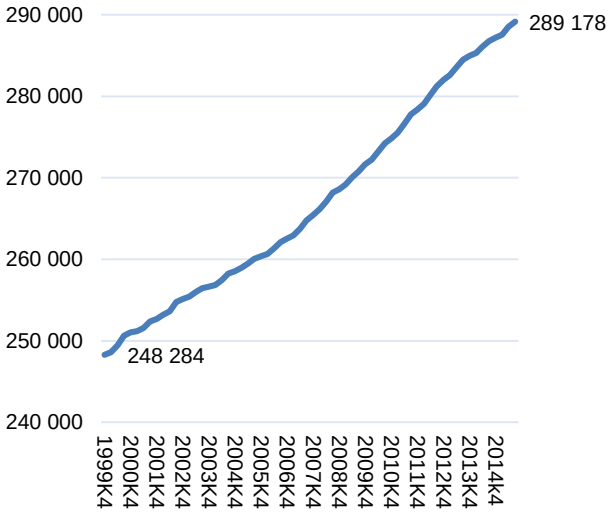

Figur 15: Befolkningen i Østfold fra 1. januar 2000 til 30. september 2015.

1.2.2 Indeksert vekst i forhold til Norge.

Fra 2000 til slutten av 3. kvartal i 2015 har Norges befolkning økt med 15,5 prosent. I Østfold var veksten 16,5 prosent i samme periode. I figuren nederst har vi vist hvordan fylkene har vokst i forhold til Norge siden 2000.

Fylkene Oslo, Akershus og Rogaland hadde betydelig sterkere vekst enn de andre fylkene.

Østfold ligger i en gruppe med fylker med omtrent samme vekst som Norge, Vest-Agder, Buskerud og Vestfold.

Vi kan imidlertid se at befolkningen i Østfold økte mer enn resten av landet tidlig i perioden, men at veksten i folketallet har vært litt svakere enn resten av landet de siste ti årene.

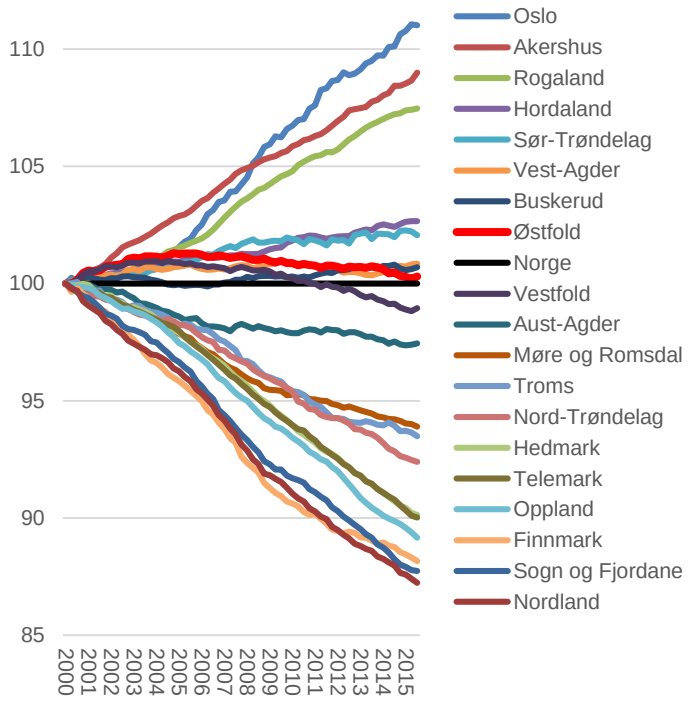

Figur 16: Indeksert befolkningsvekst relativt til Norge.

1.2.3 Befolkningsutviklingen dekomponert

Vi kan dekomponere befolkningsutviklingen i innenlands flytting, fødselsbalanse og netto innvandring.

Østfold har fødselsoverskudd, men det er så lite at det betyr lite for befolkningsveksten. Et kjennetegn ved Østfold er at det har vært netto innenlands innflytting i alle periodene etter 2000. Vi kan se at nettoinnvandringen økte fra 2006, men at innvandringen har blitt mindre de siste periodene.

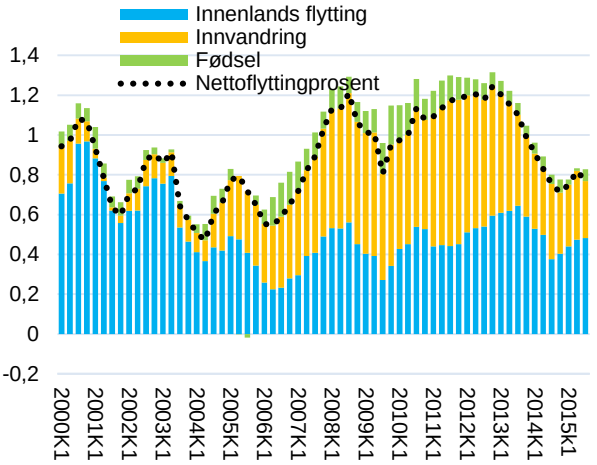

Figur 17: Årlige, prosentvise befolkningsendringer målt hvert kvartal i Østfold, dekomponert i fødselsbalanse, innenlands flytting og innvandring fra 2000 til 3. kvartal 2015.

1.2.4 Befolkningsutviklingen i Norge

Norges befolkning øker på grunn av positiv fødselsbalanse og netto-innvandring. Figur 18 viser at innvandringen var spesielt høy etter 2008. Det skyldes hovedsakelig økt arbeidsinnvandring fra Øst-Europa. Det er også tydelig at innvandringen er på tur ned til Norge.

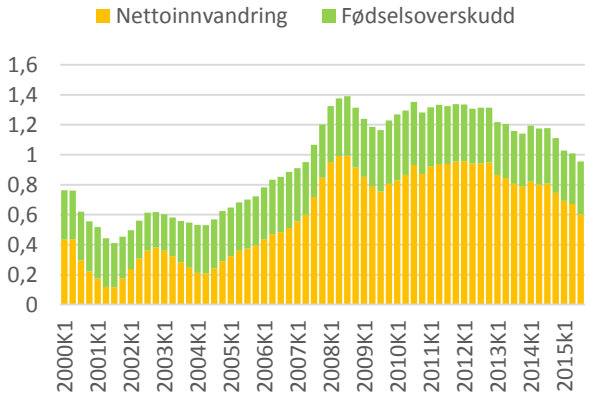

Figur 18: Årlige, prosentvise befolkningsendringer Norge, dekomponert i fødselsbalanse og innvandring fra 2000 til 3. kvartal 2015.

1.2.5 Relativ befolkningsutvikling

Vi er interessert i å vite hvordan befolknings-utviklingen i Østfold er sammenliknet med utviklingen i landet som helhet. Figuren nederst til høyre viser utviklingen i Østfold fratrukket utviklingen nasjonalt.

Da ser vi at fødselsbalansen i Østfold er betydelig lavere enn i resten av landet.

Samtidig ser vi at nettoinnvandringen til Østfold, som tilsynelatende var høy i den øverste figuren, egentlig er lav sammenliknet med andre deler av landet.

Det er nettoinnflyttingen fra andre fylker som har gjort at Østfold har en befolkningsutvikling som holder følge med resten av landet. Uten denne innflyttingen ville befolkningsutviklingen vært betydelig svakere enn resten av landet. En del av den innenlandske nettoflyttingen til Østfold er innvandrere, men det er innvandrere som først har innvandret til et annet fylke før de flyttet til Østfold.

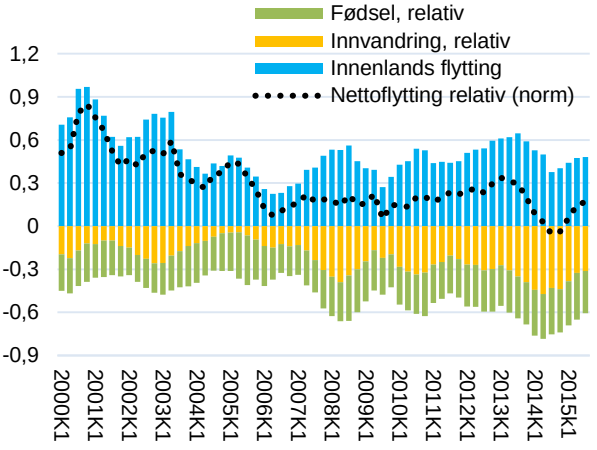

Figur 19: Befolkningsutviklingen i Østfold relativt til utviklingen på landsbasis.

1.2.6 Nettoflytting i kommunene

Nettoflyttingen er en spesielt interessant størrelse som sier mye om den regionale utviklingen. Et sted kan i svært liten grad påvirke den nasjonale innvandringen eller fødselsbalansen. Det stedet kan gjøre, er å påvirke flyttebalansen. Flyttebalanse handler om hvor mange som flytter inn og hvor mange som flytter ut. Ved å bli attraktiv, kan man både trekke til seg tilflyttere som kanskje ellers ville valgt å bosette seg et annet sted, og holde på egne innbyggere.

Norge har hatt en nettoinnvandring på 5,3 prosent i perioden 2009-2014, mens nettoflyttingen til Østfold har vært på 6,3 prosent. De fleste kommunene i Østfold har hatt nettoflytting som ligger over nettoflyttingen til Norge. Det er bare Sarpsborg, Rømskog og Aremark som har lavere nettoflytting enn landet. Hvaler, Våler og Hobøl har hatt en netto innflytting som tilsvarer over 11 prosent av folketallet i denne perioden.

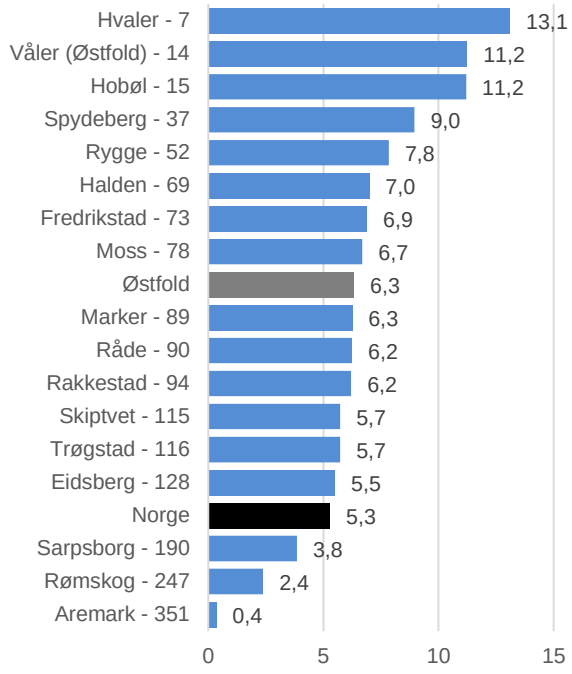

Figur 20: Nettoflyttingen til kommunene i Østfold, 2009-2014. Kommunene er rangert blant landets 428 kommuner.

1.2.7 Nettoflytting i regionene

Vi kan også vise hvordan nettoflyttingen til regionene i Østfold har vært i samme periode. I figuren til høyre sammenlikner vi regionene i Østfold med alle de andre regionene på Østlandet.

Flyttemønsteret i Norge har fortsatt å være ganske sentralisert i denne perioden. Det kan vi se gjennom at den regionen som er rangert som nummer 25 av 84 regioner, har omtrent samme nettoflytting som landet. Det betyr at 59 av 84 regioner har hatt lavere nettoinnflytting enn Norge.

Det er ikke så stor forskjell på regionene i Østfold. Alle har hatt ganske høy netto innflytting. Mosseregionen har hatt høyest innflytting med 7,3 prosent av folketallet i denne perioden. Det er åttende best av de 84 regionene. Halden er like bak på en niendeplass.

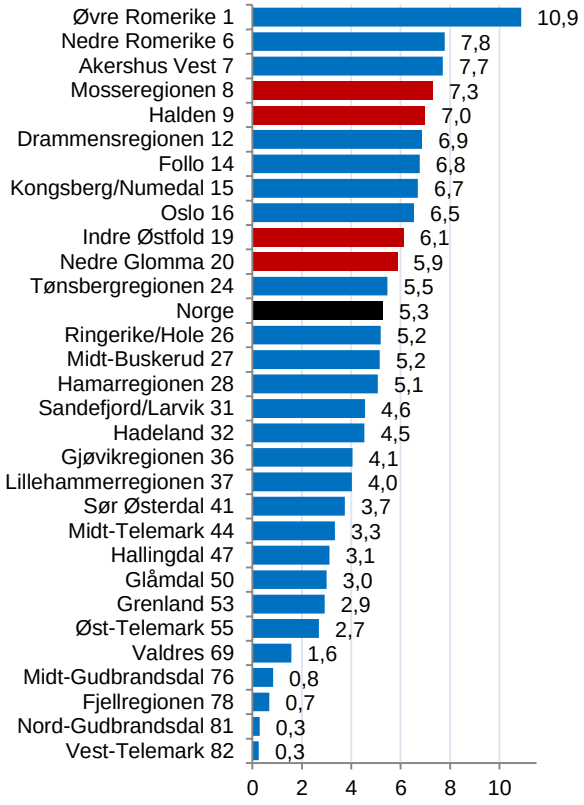

Figur 21: Nettoflyttingen til regionene på Østlandet, 2009-2014. Regionene er rangert blant landets 84 regioner.

1.3 Verdiskaping

Verdiskaping er et uttrykk for hvor mye en bedrift skaper av merverdier gjennom sin produksjonsprosess. Vi kan regne ut verdiskapingen gjennom å trekke innkjøpte varer og tjenester fra inntektene. Verdiskapingen kan også regnes ut gjennom å summere bedriftens driftsresultat og lønnskostnader. Verdiskapingen måles i kroner og er det beløpet som kan fordeles til de ansatte, eiere, de som finansierer virksomheten og til skatt.

1.3.1 Verdiskaping i Østfold

Vi kan beregne den samlede verdiskapingen i næringslivet gjennom å summere verdiskapingen til hvert enkel bedrift. Datakilden er regnskapene som bedriftene sender inn til Brønnøysundregisteret. Da får vi med verdiskapingen til alle regnskapspliktige foretak, men ikke de bedriftene som ikke er regnskapspliktige. De regnskapspliktige foretakene står imidlertid for det aller meste av verdiskapingen. En del større foretak har virksomhet i flere kommuner. I slike tilfeller har vi fordelt foretakets verdiskaping proporsjonalt med antall ansatte som foretaket har i de enkelte kommunene. Et foretak med adresse i Oslo, men som har virksomhet i andre kommuner får da fordelt verdiskapingen mellom de kommunene hvor foretaket har ansatte.

Med en slik metode kan vi beregne verdiskapingen i næringslivet i fylker, regioner og kommuner. Verdiskapingen i fylkene er vist i figuren til høyre. Næringslivet i Oslo har høyest verdiskaping med 376,3 mrd kr, mens næringslivet i Rogaland hadde en verdiskaping på 315,8 mrd dette året. Næringslivet i Oslo har langt flere ansatte enn de andre fylkene, så det er ikke overraskende at verdiskapingen er høyest der. Den høye verdiskapingen i Rogaland kan forklares av at mye av næringslivet er i olje- og gass-sektoren som har betydelig høyere verdiskaping en andre bransjer.

Verdiskapingen i næringslivet i Østfold er beregnet til 43,3 mrd kr i 2014 Det er sju fylker med høyere verdiskaping. Østfold plasserer seg mellom Vestfold og Buskerud.

I den øverste figuren kan vi se at det har vært en økning siden 2007, da verdiskapingen var 36,2 mrd kr. Verdiskapingen er målt i løpende priser, så inflasjonen står for noe av denne veksten. I figuren ser vi også utviklingen i verdiskapingen i Østfold som andel av Norges verdiskaping. Denne andelen har vært synkende.

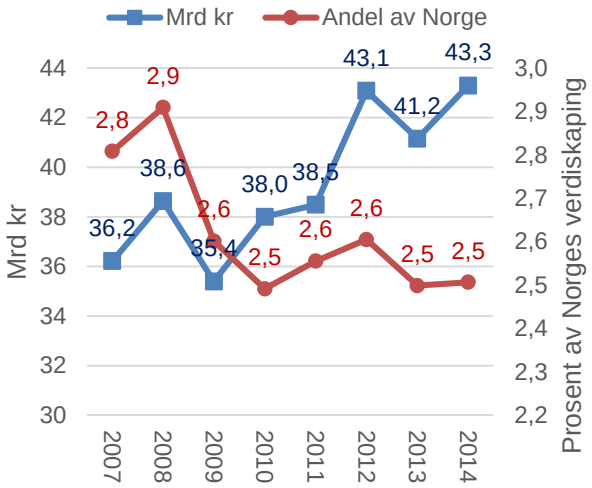

Figur 22: Verdiskaping i næringslivet i Østfold mrd kr.

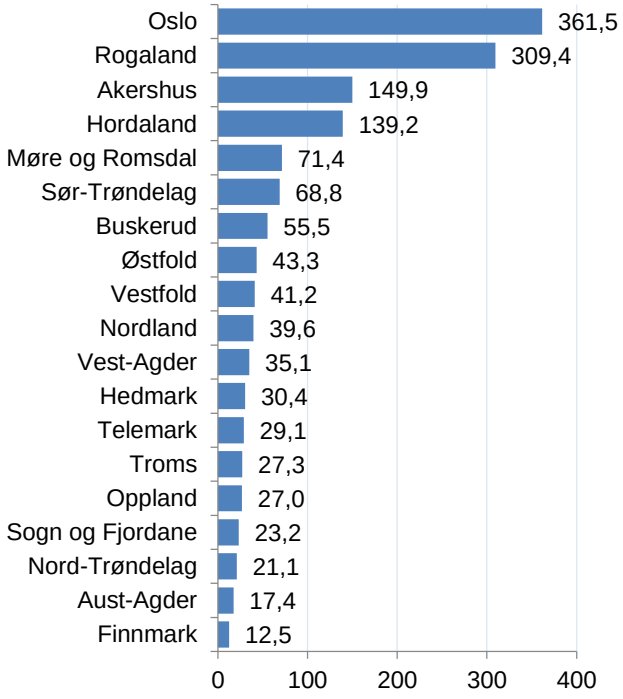

Figur 23: Verdiskaping i milliarder kroner i næringslivet i 2014.

1.3.2 Hvilke bransjer står for verdiskapingen?

Det er interessant å se hvilke bransjer som står for verdiskapingen i Østfold. Det er vist i figuren til høyre.

Vi ser at det er bygg og anlegg som har høyest verdiskaping av bransjene i Østfold. Verdiskapingen i denne bransjen i Østfold var på 6,5 mrd kr, som tilsvarer 14,9 prosent av all verdiskaping i de regnskapspliktige foretakene i Østfold i 2014.

Andre bransjer som handel, agentur og engros, finans, eiendom og utleie og verkstedindustri har også høy verdiskaping.

El-produksjonen i Østfold har en verdiskaping på nesten en mrd kroner. Det er 2,3 prosent av verdiskapingen i næringslivet. El-produksjon er en ganske liten bransje målt i antall ansatte. I kapitlet om arbeidsplasser har vi derfor lagt el-produksjon inn som en del av «anna industri». Når det gjelder verdiskaping, er elproduksjon en betydelig bransje. Vi skal se senere i dette kapitlet at el-produksjon er en bransje med spesielt høy produktivitet.

I den nederste figuren ser vi hvordan verdiskapingen fordeler seg på de tre næringstypene. Vi så tidligere at det var litt flere arbeidsplasser i basisnæringene enn i besøksnæringene i Østfold. Basisnæringene har imidlertid svært mye høyere verdiskaping enn besøksnæringene. Verdiskapingen i basisnæringene i Østfold var på 13,7 mrd kr i 2014, mot bare 5,2 mrd kr i besøksnæringene. Basisnæringene sto dermed for omtrent 2,5 ganger så stor verdiskaping som besøksnæringene.

De regionale næringene står imidlertid for over halvparten av verdiskapingen i næringslivet i Østfold.

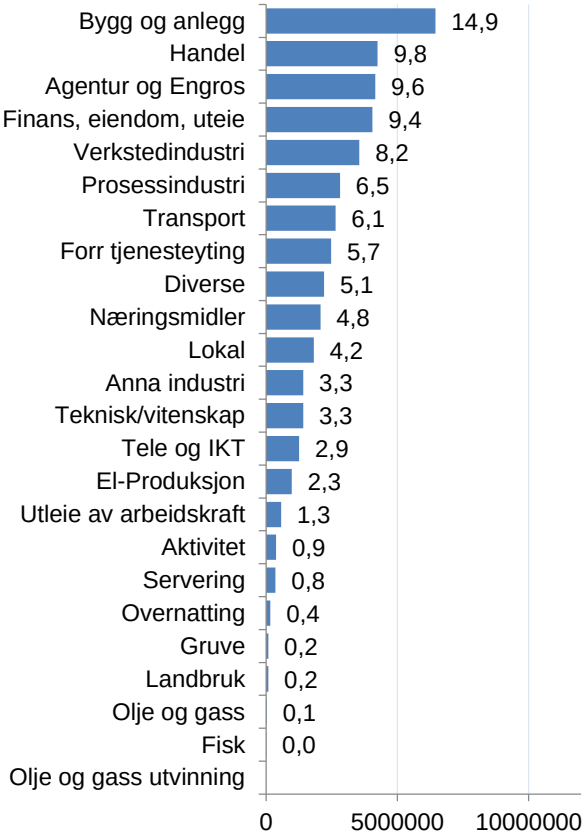

Figur 24: Verdiskaping i de enkelte bransjene i Østfold i 2014. Tallene viser bransjens andel av verdiskapingen i næringslivet i fylket.

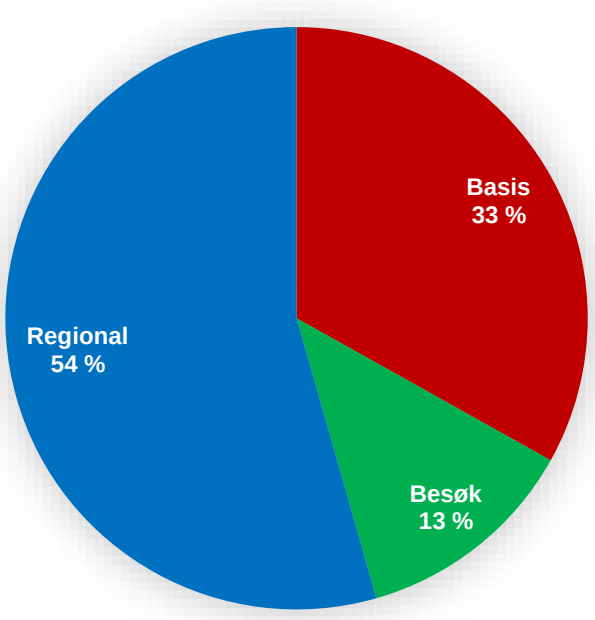

Figur 25: Verdiskaping i 2014 i Østfold i de tre næringstypene.

1.3.3 Verdiskaping i regionene

I den øverste figuren har vi vist den samlede verdiskapingen i regionene på det sentrale Østlandet. Oslo har høyest verdiskaping av alle regionene.

Nedre Glomma er nummer 11 av de 84 regionene når det gjelder verdiskaping. Verdiskapingen i næringslivet i Nedre Glomma er 22,3 mrd kr i 2014.

Næringslivet i Mosseregionen har en verdiskaping på 8,8 mrd kr, mens Indre Østfold har 7,5.

Næringslivet i Halden har verdiskaping på 4,7 mrd.

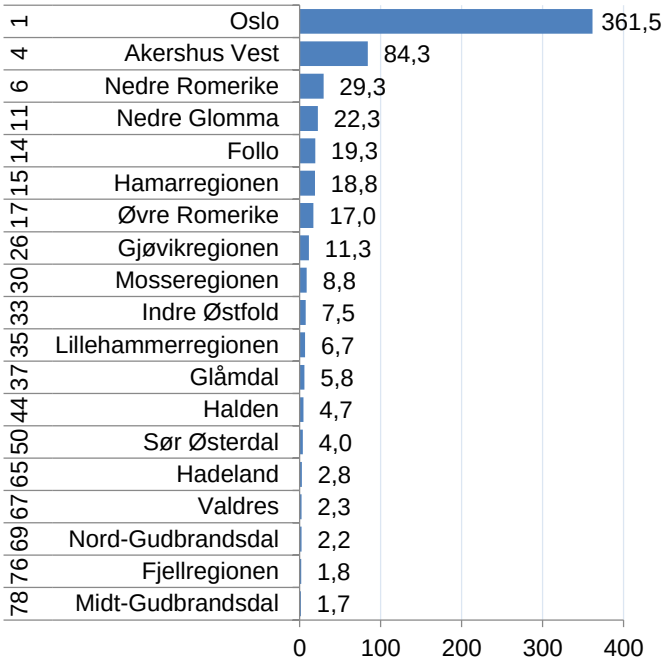

Figur 26: Samlet verdiskaping i 2014 i regionene på det sentrale Østlandet i milliarder kroner.

1.3.4 Verdiskaping i kommunene

I den nederste figuren ser vi verdiskapingen i kommunene i Østfold.

Fredrikstad har høyest verdiskaping i næringslivet, med 14,6 mrd kr i 2014. Sarpsborg, Moss og Halden følger på de neste plassene.

Vi kan se at verdiskapingen ikke nødvendigvis reflekterer kommunestørrelsen, verken i folketall eller antall ansatte i næringslivet. Noen kommuner har forholdvis høy verdiskaping i forhold til antall ansatte i næringslivet.

Verdiskapingen per ansatt er et mål for produktivitet. Produktiviteten sier dermed noe om hvor mye verdier som skapes per ansatt i næringslivet. Det er en interessant størrelse, som kan bidra til økt forståelse for den regionale utviklingen. Vi skal derfor bruke et eget kapittel for å se nærmere på produktiviteten.

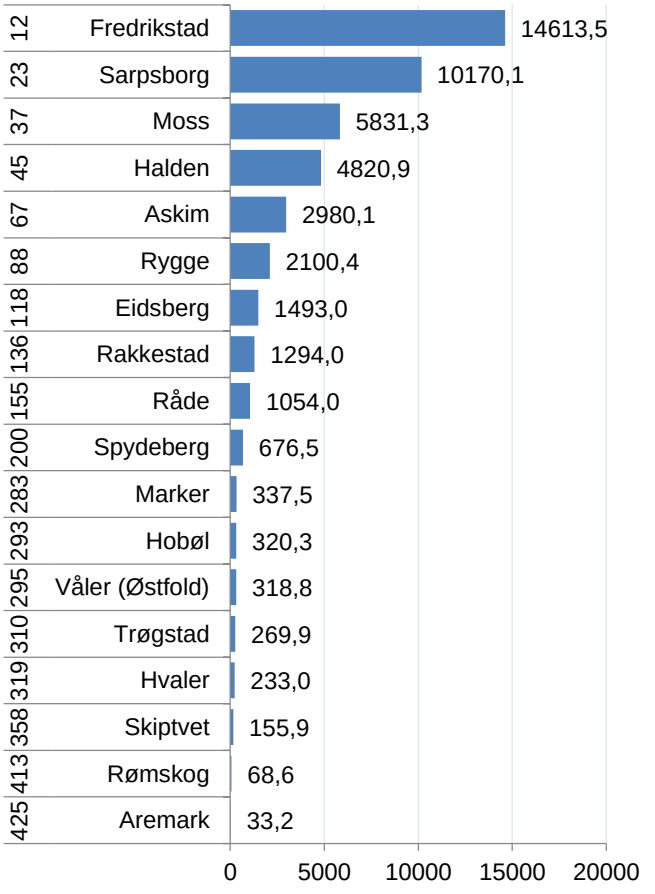

Figur 27: Samlet verdiskaping i 2014 i kommunene i Østfold i millioner kroner.

1.4 Produktivitet

Produktivitet er i dette notatet definert som verdiskaping per ansatt. Høy produktivitet betyr at det blir mer verdier å fordele, enten til høyere lønninger for de ansatte, bedre lønnsomhet i bedriften eller mer til skatt.

1.4.1 Produktivitet i bransjene

Når vi skal analysere forskjeller i produktiviteten mellom ulike steder, må vi gjøre det på bakgrunn av bransjestrukturen. Det er svært stor forskjell mellom ulike bransjer når det gjelder produktivitet.

I figuren til høyre ser vi den gjennomsnittlige produktiviteten i de ulike bransjene i Norge i 2014. Bedrifter innenfor olje- og gassutvinning hadde en verdiskaping på over 13 mill kr per ansatt dette året. Det er mer enn 55 ganger så mye som i servering, som er den bransjen som har lavest produktivitet.

Produksjon av elektrisitet, som stort sett er vannkraft, har også svært høy produktivitet, med en verdiskaping på 4,8 mill kr per ansatt. Finans, eiendom og utleie har den tredje høyeste produktiviteten, med 3,6 millioner i verdiskaping per ansatt.

Det er et mønster at bransjer som er kapitalintensive har høyere produktivitet. Bransjer som el-produksjon, fiske og prosessindustri er bransjer der det er mye kapital investert per arbeidsplass.

Et annet mønster er at bransjer som er kompetanse-intensive, som for eksempel tele/IKT og tekniske og vitenskapelige tjenester har høyere produktivitet. I slike bransjer er utdanningsnivået høyere og lønnsvilkårene deretter.

En tredje faktor som påvirker produktiviteten er fordelingen av heltid/deltid. Besøksnæringene servering, overnatting, aktiviteter og handel er bransjer hvor andelen av deltidsansatte antakelig er høyere enn i de andre bransjene. Det er med på å forklare den lave produktiviteten i besøksnæringene.

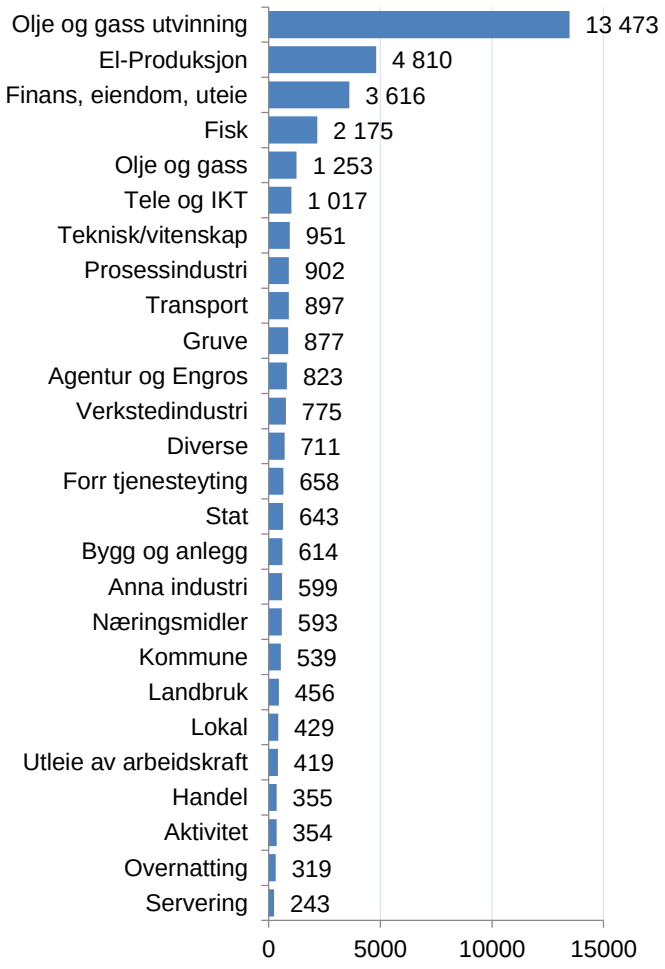

Figur 28: Produktivitet i de ulike bransjene i Norge i 2014.

1.4.2 Produktivitet i fylkene

I figuren øverst til høyre ser vi hvordan produktiviteten i næringslivet varierer mellom de ulike fylkene i 2014. Vi har utelatt olje- og gassutvinning og finansnæringen fra målingen.

Selv om vi ikke tar med olje- og gassnæringene har Rogaland den høyeste verdiskapingen per ansatt i næringslivet. I Rogaland er verdiskapingen per ansatt 807 000 kr, som er 147 000 kr høyere enn på landsbasis. Akershus, Møre og Romsdal og Oslo har også en høyere produktivitet enn landsgjennomsnittet. De andre 15 fylkene har lavere produktivitet enn landsgjennomsnittet.

I Østfold er verdiskapingen per ansatt 545 000 kr. Det er fjerde lavest av fylkene.

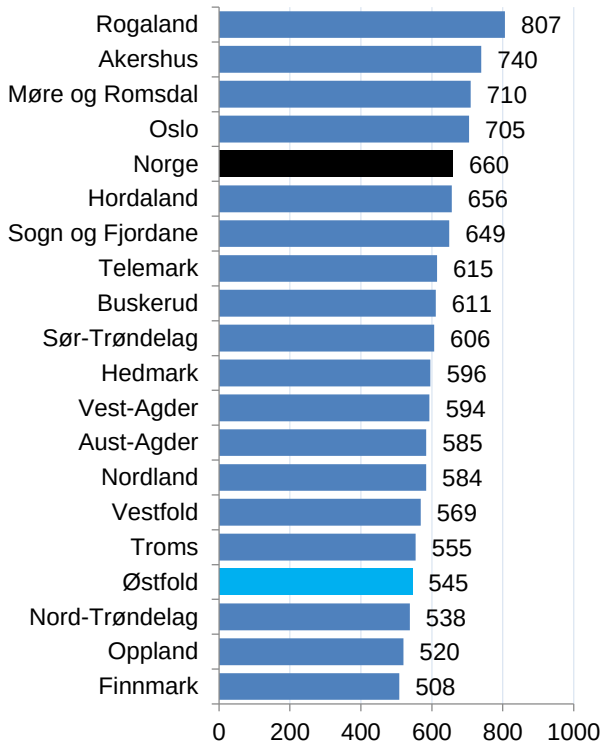

Figur 29: Produktivitet i næringslivet i 2014, unntatt olje- og gassutvinning og finans/eiendom.

1.4.3 Produktivitet og bransjestruktur

Som vi så på forrige side, var det svært store forskjeller mellom produktiviteten i de ulike bransjene. Områder der det er en relativt stor del av næringslivet i høyproduktive bransjer, vil automatisk få en høyere produktivitet. Det er interessant å se hvor mye av ulikhetene som skyldes bransjestrukturen. Det har vi regnet ut i den nederste figuren. Gjennom en shift/share-analyse kan vi beregne hvor mye bransjestrukturen betyr for produktiviteten.

Resultatet av en slik analyse kan vi se i den nederste figuren. Der er avviket fra fylkets produktivitet og produktiviteten i landet dekomponert i to faktorer; bransjeeffekten og bransjejustert produktivitet.

I figuren kan vi se at det er åtte fylker som har en positiv bransjestruktur. Noe overraskende er det Sogn og Fjordane som har den mest gunstige bransjestrukturen, vel og merke når olje- og gassutvinning og finansnæringene er utelatt. Rogaland har den høyeste bransjejustert produktiviteten. Det betyr at næringslivet i Rogaland har høyest produktivitet også etter at vi har justert for bransjestrukturen i fylket.

Østfold har en bransjestruktur med en overvekt av lavproduktive bransjer. Det har imidlertid også mange andre fylker i like stor grad. Produktiviteten i fylket er dermed også lav når vi korrigerer for bransjestrukturen.

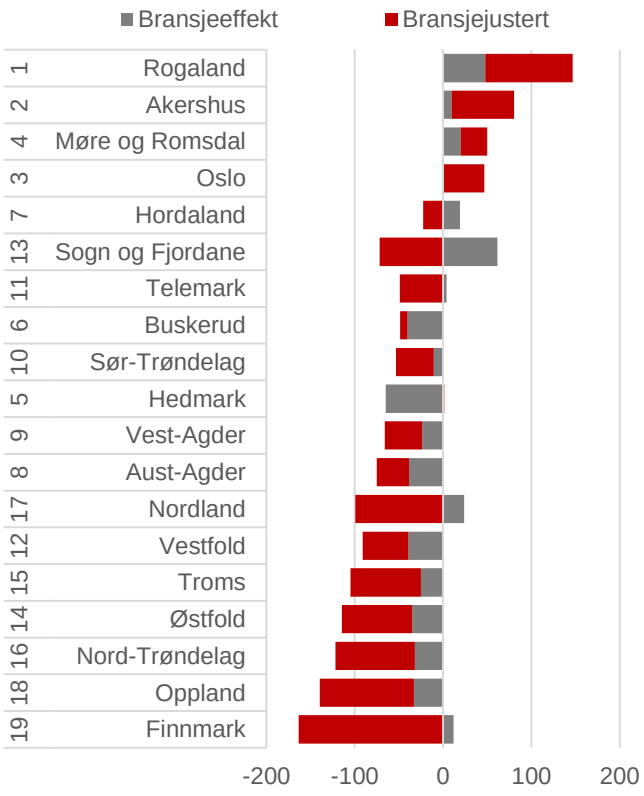

Figur 30: Avvik fra produktiviteten nasjonalt, dekomponert i bransjeeffekt og uforklart produktivitet. Tallet til venstre er rangering for uforklart produktivitet.

1.4.4 Produktivitet i regionene

Produktiviteten i næringslivet i regionene på det sentrale Østlandet er vist i den øverste figuren. Det er avviket fra gjennomsnittlig produktivitet i Norge som er vist, dekomponert i bransjeeffekt og den delen av produktiviteten som ikke er forklart av bransje-strukturen. Bransjene olje- og gassutvinning og finans er ikke tatt med i disse beregningene.

Det er Akershus Vest som har den høyeste produktiviteten på det sentrale Østlandet og i hele landet.

Av regionene i Østfold er det Indre Østfold som har høyest produktivitet i næringslivet. Indre Østfold er rangert som nummer 35 for bransjejustert produktivitet, og er dermed over middels av regionene. Nedre Glomma er også så vidt over middels som nummer 41, selv om produktiviteten er under landsgjennomsnittet.

Halden og Mosseregionen har under middels bransjejustert produktivitet. Halden er en av få regioner der bransjestrukturen skulle tilsi høyere produktivitet enn landsgjennomsnittet, men har likevel ganske mye lavere produktivitet i næringslivet.

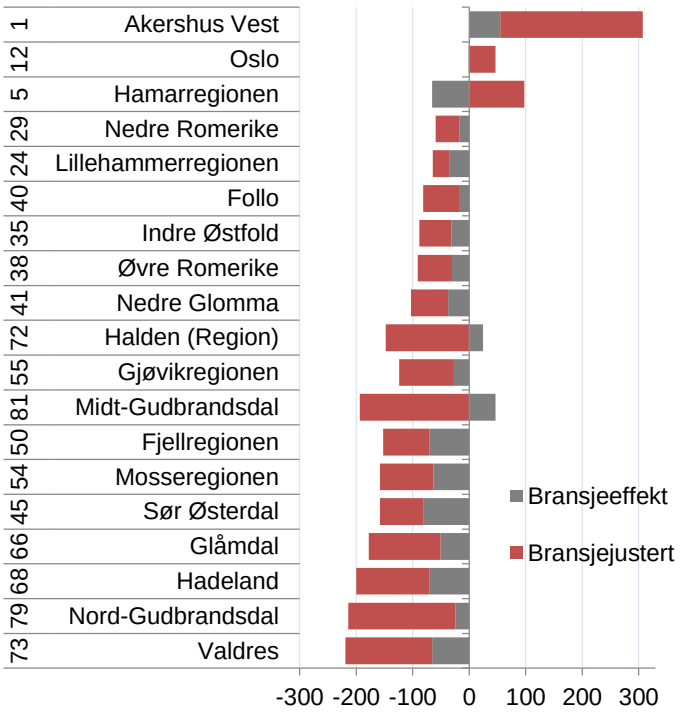

Figur 31: Avvik fra produktiviteten nasjonalt, dekomponert i bransjeeffekt og uforklart produktivitet. Tallet til venstre er rangering for uforklart produktivitet blant de 84 regionene.

1.4.5 Produktivitet i kommunene

Blant kommunene i Østfold skiller Askim seg ut gjennom å ha en høy produktivitet. Det skyldes ikke bransjestrukturen, men at produktiviteten er høy bransje for bransje. Askim er rangert som nummer 38 av kommunene i landet når det gjelder bransjejustert produktivitet.

Sarpsborg og Hobøl er kommuner hvor produktiviteten kommer opp mot landsgjennomsnittet, men ikke helt.

Ellers er det mange kommuner i Østfold med lav produktivitet i næringslivet.

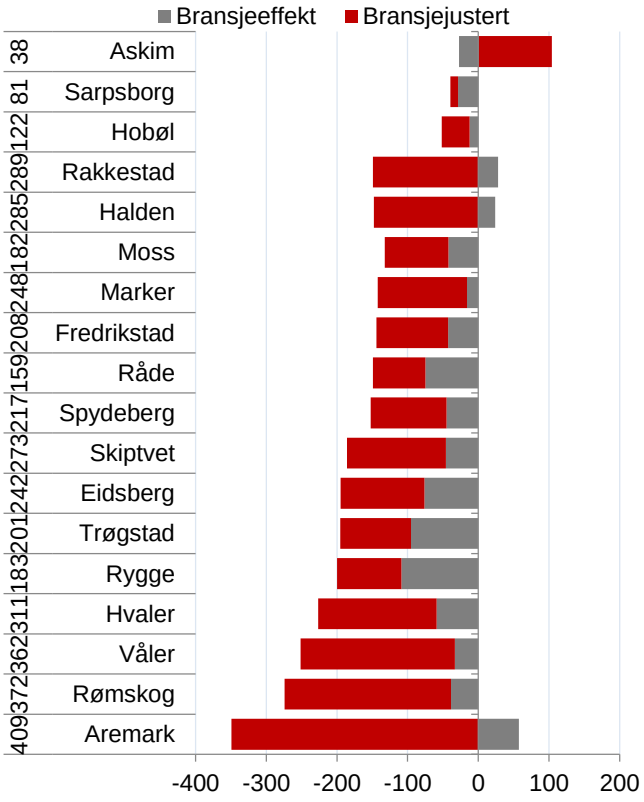

Figur 32: Avvik fra produktiviteten nasjonalt, dekomponert i bransjeeffekt og uforklart produktivitet. Rangering for bransjejustert produktivitet blant de 428 kommunene er vist til venstre.

1.4.6 Bransjejustert produktivitet

I tabellen under ser vi produktiviteten i hver enkelt bransje i Østfold. Produktiviteten er målt som prosent i forhold til bransjens produktivitet i landet. Hvis tallet er 100, er produktiviteten lik landsgjennomsnittet.

Tabell 2: Produktivitet i bransjene i Østfold i prosent av produktiviteten i bransjen på landsbasis.

Radetiketter	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	Snitt
Anna industri	107	107	107	107	87	103	106	107	104
Næringsmidler	106	104	100	100	99	104	88	97	100
Prosessindustri	50	53	79	70	59	88	84	85	71
Verkstedindustri	91	94	84	78	83	80	85	86	85
El-Produksjon	223	41	42	46	48	169	190	199	120
Gruve	109	117	100	78	84	104	94	92	97
Teknisk/vitenskap	76	85	86	81	83	77	76	77	80
Tele og IKT	81	83	88	84	81	79	83	79	82
Aktivitet	100	84	76	82	81	81	72	69	80
Handel	96	87	95	98	99	98	98	97	96
Overnatting	69	65	70	70	78	77	78	74	73
Servering	65	69	70	67	70	68	73	66	68
Agentur og Engros	84	88	90	92	84	111	96	92	92
Bygg og anlegg	96	93	91	89	93	90	93	93	92
Diverse	75	83	81	78	85	79	80	84	81
Forr tjenesteyting	98	126	76	91	82	81	77	77	88
Transport	62	63	74	76	76	77	65	64	70
Utleie av arbeidskraft	105	73	68	79	81	78	70	70	78
Lokal	105	96	96	101	99	102	102	100	100
Totalsum	**85**	**86**	**84**	**86**	**84**	**87**	**84**	**83**	**85**

Østfold har høyere produktivitet enn landsgjennomsnittet i bare to bransjer når vi ser på gjennomsnittet fra 2007 og til 2014. El-produksjon og anna industri har høyere produktivitet i Østfold enn i resten av landet. De andre bransjene har lavere produktivitet.

Vi kan også se at det er store svingninger i prosessindustrien og el-produksjonen. Dette er en sykliske næringer, der verdiskapingen kan variere kraftig fra år til år på grunn av prisendringer.

På den nederste linjen kan vi se den bransjejusterte produktiviteten i næringslivet i Østfold. Verdien 83 for det siste året, viser at produktiviteten i næringslivet var 17 prosent under landsgjennomsnittet. Vi kan se at produktiviteten i næringslivet i Østfold har variert mellom nivåer fra 83 til 87 prosent av nivået i Norge. Produktiviteten i næringslivet i Østfold har falt i forhold til resten av landet de to siste årene. Det er et svakhetstegn.

1.5 Nyetableringer

Det er stor interesse for nyetablering av bedrifter. På de fleste steder er det å stimulere til nyetablering en del av utviklingsarbeidet for å stimulere til vekst i næringslivet. I dette kapitlet skal vi se nærmere på etableringsaktiviteten i fylket.

1.5.1 Etableringsfrekvens

Etableringsfrekvens er antall nystartede foretak i prosent av eksisterende foretak i begynnelsen av året. I dette kapitlet bruker vi data fra Enhetsregisteret til analysene.

I Norge var etableringsfrekvensen mellom åtte og ni prosent fram til 2007. I 2009 var etablerings-frekvensen på det laveste nivået, 6,4 prosent. De siste årene har etableringsfrekvensen ligget stille rundt sju prosent.

Østfold har hatt lavere etableringsfrekvens enn Norge i alle årene unntatt i 2008 og 2013 da den var omtrent lik. I 2014 var etableringsfrekvensen i Østfold 6,9 prosent, mot 7,0 prosent på landsbasis.

I den nederste figuren kan vi sammenlikne etableringsfrekvensen i Østfold med de andre fylkene.

Oslo har høyere etableringsfrekvens enn de andre fylkene i 2014 og har hatt høyest etableringsfrekvens enn de andre fylkene i alle årene etter 2000.

Akershus, Hordaland, Troms og Rogaland har også høyere etableringsfrekvens enn landsgjennomsnittet. Fylker som Sogn og Fjordane, Oppland og Hedmark har lavest etableringsfrekvens av fylkene, både i 2014 og i gjennomsnitt de siste årene.

Østfold er nummer seks av fylkene når det gjelder etableringsfrekvens. Selv om etableringsfrekvensen i Østfold ligger under landsgjennomsnittet, er den likevel bedre enn middels av fylkene. Det kommer av at Oslo trekker landsgjennomsnittet opp ganske mye.

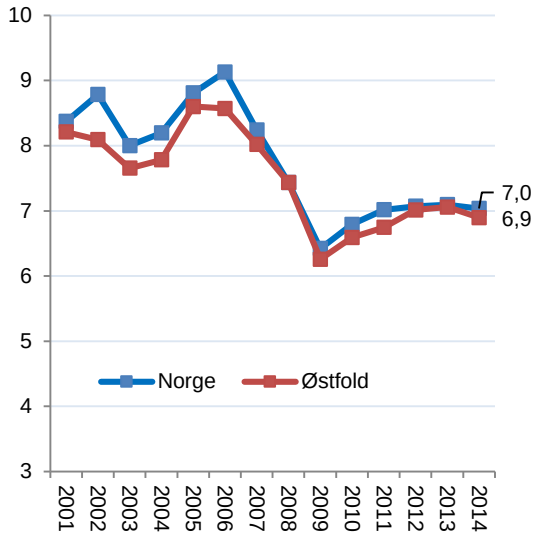

Figur 33: Etableringsfrekvens i Østfold og Norge.

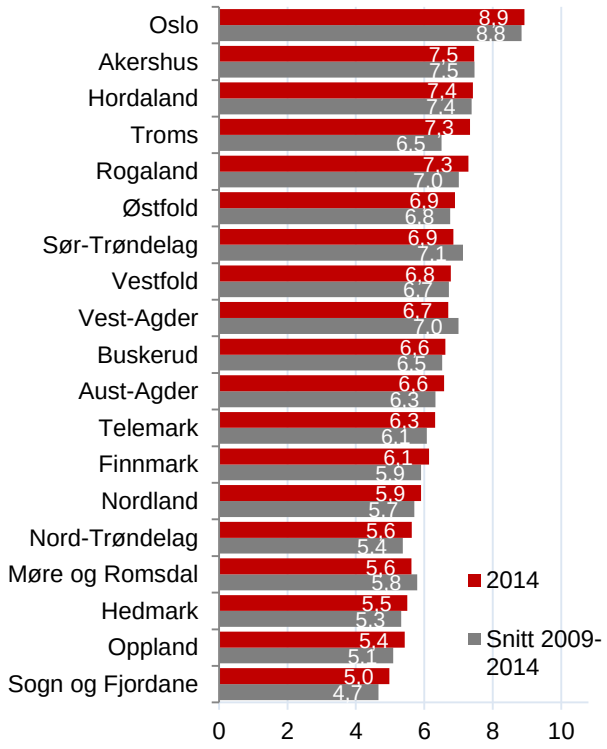

Figur 34: Etableringsfrekvens i 2014 og gjennomsnitt for perioden 2009-2014.

1.5.2 Bransjejustert etableringsfrekvens

Etableringsfrekvensen varierer mye mellom de ulike bransjene. Innenfor bransjer som landbruk og industri etableres det få nye foretak, samtidig som det også legges ned få. Innenfor tjenesteytende næringer og serveringsbransjen er det mye høyere rotasjon av bedrifter, ved at det både etableres og legges ned mange foretak hvert år. Dermed vil bransjestrukturen i stor grad påvirke etableringsfrekvensen.

Dermed er det grunn til å skille ut effekten av bransjestrukturen også her, slik vi har gjort tidlige i dette notatet for andre indikatorer. Vi bruker samme metode som tidligere.

I figuren har vi analysert etableringsfrekvensen i hvert enkelt fylke. Vi har sett på avviket mellom etableringsfrekvensen i fylket og etablerings-frekvensen nasjonalt. Dette avviket er deretter dekomponert i en bransjeeffekt og bransjejustert etableringsfrekvens. Da kan vi få fram hvor mye av avviket i etableringsfrekvensen som skyldes bransjestrukturen alene. Den delen som ikke skyldes bransjestrukturen kaller vi bransjejustert etablerings-frekvens. Det er egentlig et bedre mål for etablerings-aktiviteten enn den ujusterte etableringsfrekvensen vi så på forrige side.

Oslo hadde en etableringsfrekvens som var to prosentpoeng høyere enn landet i 2014. Vi ser at halvparten av dette skyldes bransjestrukturen i Oslo. Oslo har likevel høyest bransjejustert etablerings-frekvens.

Troms, Rogaland, Hordaland og Akershus har også en positiv bransjejustert etableringsfrekvens. Det betyr at disse fylkene har en høyere etablerings-frekvens enn bransjestrukturen skulle tilsi. De andre fylkene har en etableringsfrekvens som er lavere enn bransjestrukturen skulle tilsi.

Østfold er nummer åtte av fylkene når det gjelder bransjejustert etableringsfrekvens. På forrige side så vi at Østfold var nummer seks med hensyn til den ujusterte etableringsfrekvensen. Fylker som Sør-Trøndelag og Nord-Trøndelag har imidlertid en mer ugunstig bransjestruktur enn Østfold, og blir dermed rangert foran Østfold for den bransjejusterte etableringsfrekvensen.

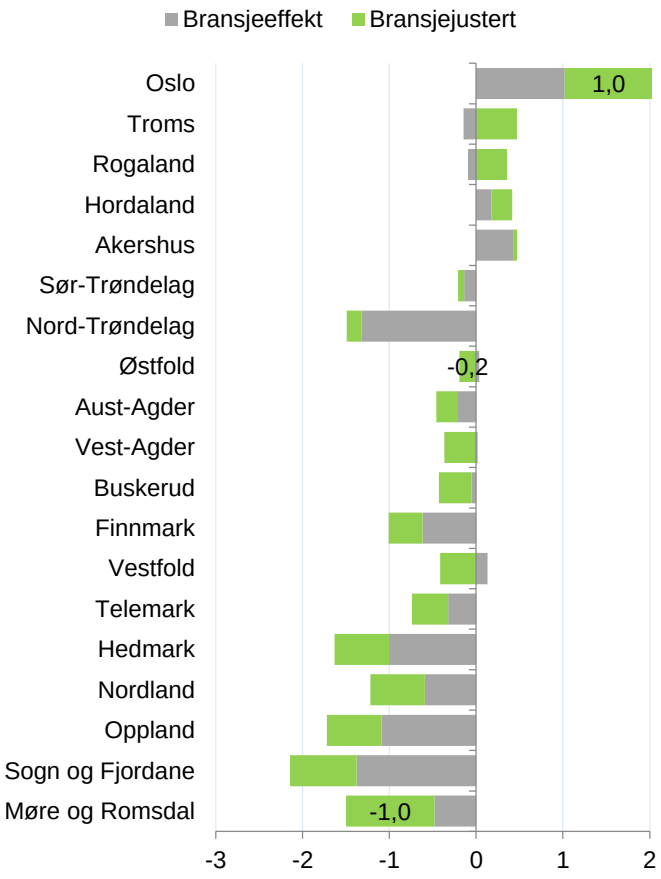

Figur 35: Etableringsfrekvensen i 2014, avvik fra nasjonale tall, dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert etableringsfrekvens.

1.5.3 Vekst i antall foretak

Indikatoren vekst i antall foretak er etableringsfrekvensen fratrukket andel nedlagte foretak.

Antall foretak i Norge økte med mellom fire og seks prosent årlig mellom 2002 og 2008. Etter finanskrisen falt veksten i antall foretak ned til to prosent i 2010. Etter det har veksten i antall foretak tatt seg opp igjen, til 2,6 prosent i 2014. Veksten i antall foretak er sterkere enn den økonomiske veksten. Det betyr at den gjennomsnittlige størrelsen på foretakene stadig blir mindre.

Østfold har i noen år hatt høyere vekst i antall foretak enn ellers i landet, i andre år lavere. Veksten i antall foretak i Østfold har vært ganske lik landets vekst de siste to årene.

I den nederste figuren ser vi vekst i antall foretak i alle fylkene. Det er Oslo, Akershus og Hordaland som har den høyeste veksten i antall foretak i 2014.

Østfold er et av fylkene hvor antall foretak vokser langsommere enn landsgjennomsnittet, men forskjellen er altså ganske så liten.

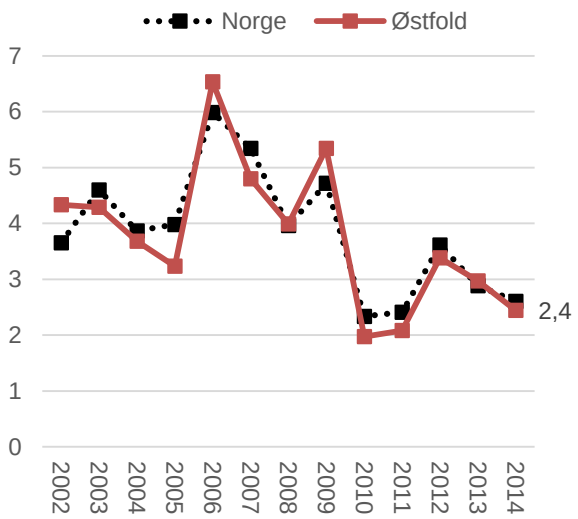

Figur 36: Vekst i antall foretak.

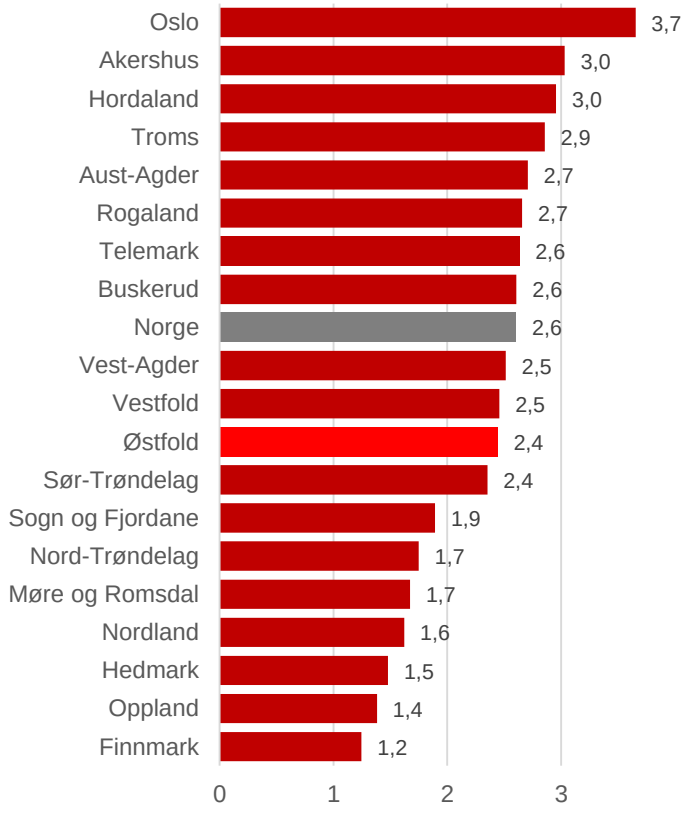

Figur 37: Vekst i antall foretak i fylkene i 2014.

1.6 Lønnsomhet

Bedriftsøkonomisk lønnsomhet handler ganske enkelt om at inntektene må være høyere enn kostnadene. Det finnes flere lønnsomhetsmål, men vi konsentrerer oss om bedriftenes resultat før skatt. Bedrifter med underskudd står i fare for å gå konkurs eller legges ned, mens bedrifter med overskudd vil øke egenkapitalen og være rustet til vekst og nyinvesteringer.

1.6.1 Lønnsomhet i Østfold

Vi skal se på hvor stor andel av foretakene på hvert enkelt sted som har positivt resultat før skatt. Data for lønnsomhetsanalysene er hentet fra Regnskapsregisteret i Brønnøysund, hvor alle regnskapene fra regnskapspliktige foretak er registrert.

I den øverste figuren ser vi hvordan andelen lønnsomme foretak har utviklet seg i Østfold. Østfold hadde en høy andel lønnsomme foretak i forhold til resten av landet i årene 2000 til 2003. Etter det har andelen lønnsomme foretak vært lik eller under landsgjennomsnittet. De siste to årene har imidlertid lønnsomheten i næringslivet i Østfold vært ganske god.

I den nederste figuren ser vi hvordan fylkene gjorde det i 2014 med hensyn til andel lønnsomme foretak. Rogaland hadde som vanlig klart høyere andel lønnsomme foretak enn de andre fylkene i 2014, mens Finnmark hadde klart lavere andel enn de andre. Oljekrisen på slutten av 2014 hadde tilsynelatende liten effekt på lønnsomheten i 2014, ettersom Rogaland fremdeles troner øverst på denne statistikken.

Østfold ligger på fjerdeplass blant fylkene når det gjelder lønnsomhet i 2014.

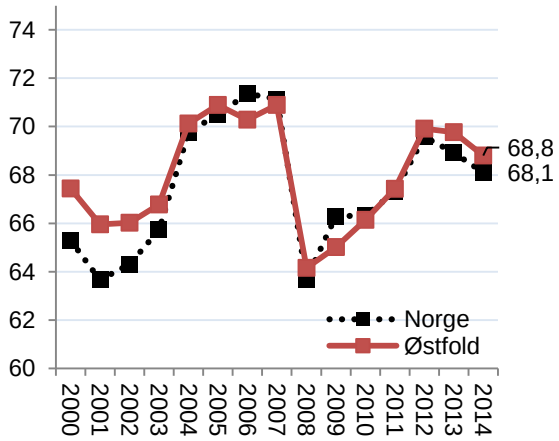

Figur 38: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt i Østfold.

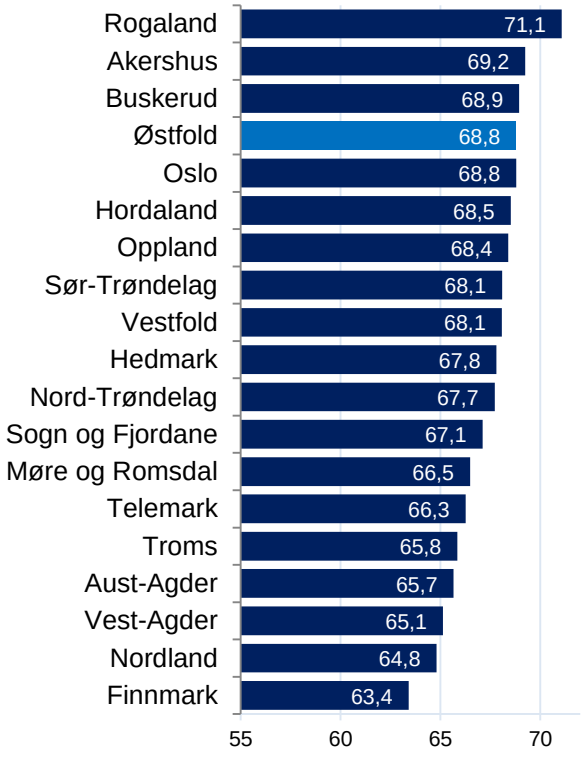

Figur 39: Prosentvis andel foretak med positivt resultat før skatt 2014.

1.6.2 Bransjejustert lønnsomhet

Lønnsomheten varierer mellom ulike bransjer. Dermed kan forskjellene i lønnsomhet i næringslivet skyldes at næringslivet har en mer eller mindre gunstig struktur. Dette skal vi korrigere for, på samme måte som vi har korrigert for bransjestrukturen for andre indikatorer.

Resultatet for fylkene er vist i figuren. Rogaland er fremdeles på toppen. Den gode lønnsomheten i næringslivet i Rogaland er dermed ikke forklart av bransjestrukturen. Fylker som Oppland og Sogn og Fjordane blir langt høyere rangert når vi korrigerer for bransjestrukturen, enn når vi bare viser andel lønnsomme foretak som på forrige side. Vest-Agder har den laveste bransjejusterte lønnsomheten av alle fylkene.

Østfold faller tre plasser på rangeringen når vi justerer for bransjestrukturen. Bransjestrukturen i Østfold er positiv for lønnsomheten. Dermed blir den bransjejusterte lønnsomheten svakere. Fylker med lavere andel lønnsomme foretak enn Østfold, men en mer ugunstig næringsstruktur, som Oppland, Hordaland og Sogn og Fjordane, passerer derfor Østfold på rankingen.

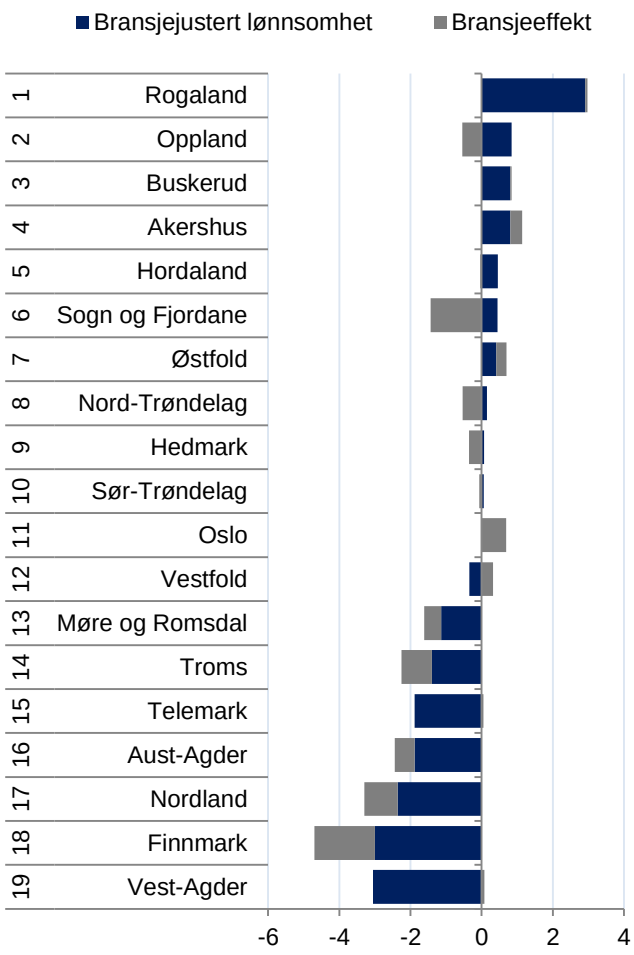

Figur 40: Prosentvis andel lønnsomme foretak, avvik fra landsgjennomsnittet, dekomponert i bransjeeffekt og bransjejustert lønnsomhet.

1.6.3 Egenkapitalandel

En bedrifts egenkapital er verdien av eiendelene fratrukket bedriftens gjeld. Bedrifter med negativ egenkapital står i fare for å gå konkurs dersom de ikke får tilført ny egenkapital eller har overskudd som øker egenkapitalen. Egenkapitalen øker når bedriften har overskudd, og synker nå bedriften har underskudd. Vi har derfor med egenkapital som en tredje indikator for lønnsomhet.

I figuren ser vi den prosentvise andelen av foretak med positiv egenkapital i fylkene. Nord-Trøndelag og Rogaland har den høyeste andelen av foretak med positiv egenkapital.

Østfold kommer fjerde sist i denne statistikken. 82,6 prosent av foretakene i Østfold som sendte inn regnskap og hadde omsetning i 2014, hadde positiv egenkapital. Det betyr at 17,4 prosent av alle foretak i Østfold har negativ egenkapital. Foretak med negativ egenkapital lever farlig og har stor risiko for å gå konkurs.

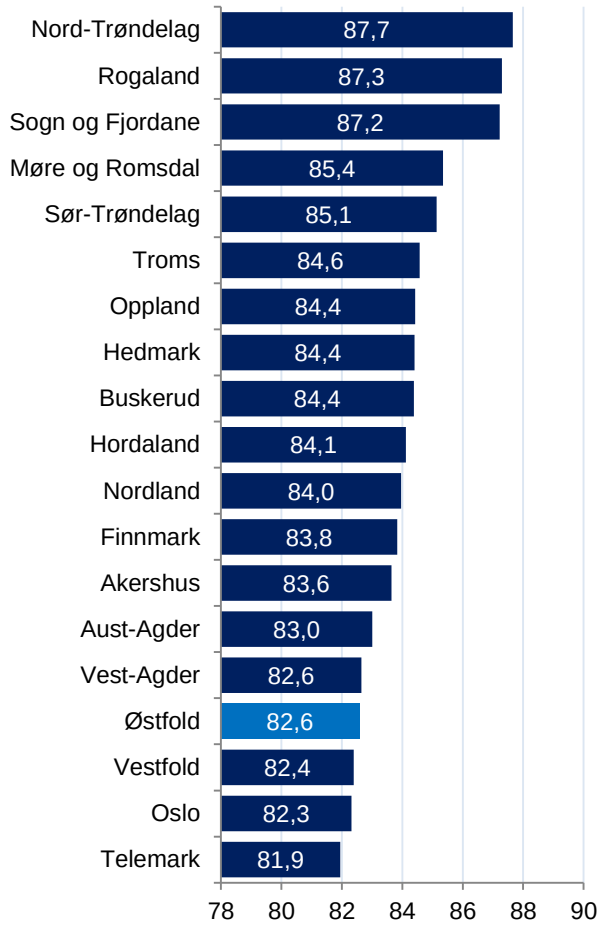

Figur 41: Prosentvis andel av foretak med positiv egenkapital i 2014.

1.7 Næringsutviklingen oppsummert

Så langt har vi beskrevet utviklingen i næringslivet med flere ulike indikatorer: arbeidsplassvekst, verdiskaping, produktivitet, nyetableringer og lønnsomhet. Alle disse indikatorene forteller noe om næringsutviklingen, men fokuserer på ulike aspekter av utviklingen.

Tabell 3: Østfolds rangering blant de 19 fylkene i Norge, med hensyn til ulike indikatorer for næringsutvikling.

Indikator	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2009-2014
Arbeidsplassvekst	12	13	18	16	13	16	15	12	16
Produktivitet	15	15	15	15	15	14	16	16	15
Nyetableringer	7	7	7	7	8	6	6	6	7
Lønnsomhet	9	5	14	8	6	7	3	4	7
Næringslivsindeksen	11	12	17	12	8	9	11	7	11

Arbeidsplassveksten i næringslivet er kanskje den viktigste indikatoren, fordi det er endringene i antall arbeidsplasser som har direkte effekt på samfunnsutviklingen. Arbeidsplassendringer har direkte betydning for flytting og befolkningsvekst. Vi skal se nærmere på disse sammenhengene i neste kapittel. Østfold har hatt en svak utvikling i antall arbeidsplasser i næringslivet i alle årene og alltid vært under middels. I 2014 var Østfold nummer 12 av de 19 fylkene på denne indikatoren. Det var beste plassering siden 2007.

Produktivitet er verdiskaping per ansatt. Utviklingen i produktivitet er et interessant supplement til arbeidsplasstallene. Dersom et sted har høy arbeidsplassvekst, men nedgang i produktivitet, vil det kunne bety at de nye arbeidsplassene ikke skaper særlig mye ekstra verdiskaping. Det er naturligvis arbeidsplasser med verdiskaping som er mest positivt for samfunnsutviklingen. Produktiviteten i næringslivet i Østfold har vært ganske svak i alle årene og har også vært synkende de siste to årene.

Nyetableringer forteller om det har vært mange nyetableringer. Nyetableringene har som oftest liten betydning for den samlede veksten fordi de fleste nyetableringer er små og utgjør en liten andel av næringslivet. Nyetableringene skaper imidlertid «nytt blod» i næringslivet og bringer ofte nye personer og aktører inn i næringslivet. Derfor er det klart positivt med mange nyetableringer. Østfold er stabilt over middels av fylkene og har en sjetteplass de siste tre årene.

Lønnsomheten er her målt som andel foretak med positivt resultat før skatt. Det er den indikatoren som Østfold skårer best på. Med unntak av 2009 har Østfold vært over middels av fylkene og i det siste året nummer fire av fylkene.

Næringslivsindeksen er satt sammen av alle de fire indikatorene. Den viser hvordan fylket gjør det sammenlagt, når alle de viktige indikatorene for næringsutvikling er tatt med. Vi kan se at Østfold ble rangert som nummer 17 av fylkene i 2009. Etter det har plasseringene vært rundt middels, og i det siste året er Østfold rangert som nummer sju. Næringsutviklingen i Østfold viser en stigende trend, alt i alt.

1.7.1 Næringslivsindeksen

Telemarksforskings næringslivsindeks er en videreutvikling av NHOs NæringsNM. Telemarksforsking utarbeidet NæringsNM for NHO i årene 2003 til og med 2013. Det som er nytt med Næringslivsindeksen i forhold til NæringsNM, er at vi har tatt med en indikator for produktivitet og lagt inn arbeidsplassveksten i næringslivet som vekstindikator.

I næringslivsindeksen for 2014 er Oslo på førsteplass, med Akershus på andre og Rogaland på tredjeplass. Rogaland er best av fylkene når vi ser hele perioden 2009-2014 under ett. Muligens har oljekrisen på slutten av 2014 hatt en effekt i Rogaland.

Østfold er rangert som nummer sju av fylkene i 2014. Østfold skårer over middels når det gjelder lønnsomhet og vekst, nær middels for nyetableringer, men ganske dårlig når det gjelder produktivitet.

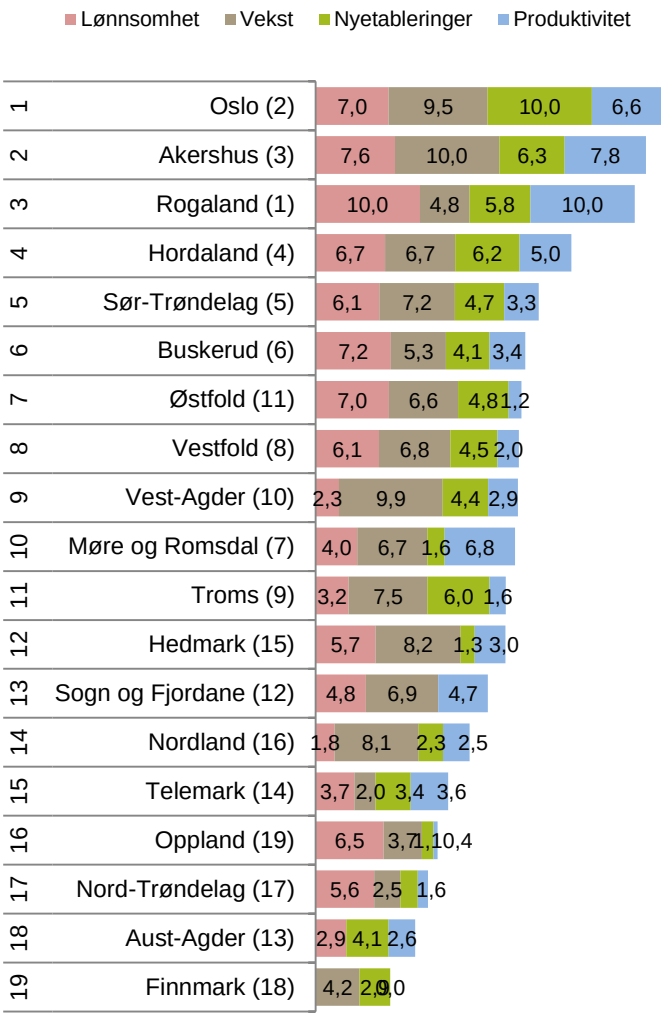

Figur 42: Fylkenes plassering på Næringslivsindeksen for 2014 helt til venstre. Tallet i parentes viser rangeringen for perioden 2009-2014. Tallene inni figuren viser poengsum for hver indikator, der 10 = beste fylke og 0=dårligste fylke.

1.7.2 Bransjejustert næringslivsindeks

Vi har tidligere i dette notatet justert de fleste indikatorene for bransjestrukturen. Bransjestrukturen påvirker utviklingen i ganske stor grad. Det kan derfor være interessant i se hvordan fylkene kommer ut på næringslivsindeksen når vi justerer alle indikatorene for bransjestrukturen. Det blir på en måte en mer «rettferdig» måling.

Det er noen fylker som kommer bedre ut på den bransjejusterte næringslivsindeksen. Det gjelder særlig Hedmark, som rykker fra 12. plass på den ujusterte næringsindeksen til 5. plass på den bransjejusterte. Fylker som Nord-Trøndelag, Sogn og Fjordane og Troms kommer også bedre ut når vi justerer for bransjestrukturen.

Vest-Agder er det fylket som faller flest plasser når vi bransjejusterer, fra 9. plass til 13. plass.

Østfold faller fra sjuende til niendeplass når vi justerer for bransjestrukturen. Østfold gjør det dårligere for både lønnsomhet og nyetablering på den bransjejusterte indeksen i forhold til den ujusterte. For arbeidsplassvekst og produktivitet er det omvendt. Her skårer Østfold bedre når vi justerer for bransjestrukturen i fylket.

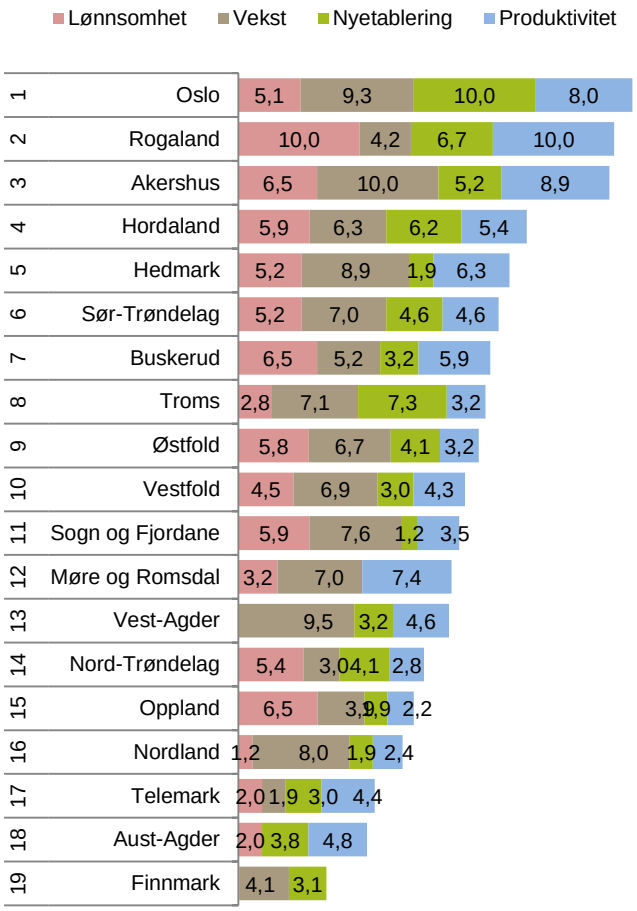

Figur 43: Bransjejustert næringslivsindeks for 2014.

2. Analyse av utviklingen

Vi har så langt beskrevet utviklingen med ulike indikatorer for befolkningsutvikling, arbeidsplassutvikling og næringsutvikling. Samtidig har vi beskrevet næringsstrukturen. I dette analysekapitlet skal vi gå dypere i materien for å avdekke årsaker og drivkrefter for den utviklingen vi har beskrevet i de første kapitlene og analysere hvordan arbeidsplassutvikling, befolkningsutvikling, struktur og pendlingsmønstre henger sammen. Det er gjennom å kjenne årsaker og drivkrefter at vi kan oppnå en forståelse for hvordan vi kan påvirke steders utvikling.

2.1 Attraktivitetsmodellen

«Alt henger sammen med alt» heter det. Det stemmer i særlig grad for arbeidsplasser, næringsutvikling, flytting, pendling og befolkningsutvikling for steder. Attraktivitetsmodellen er utarbeidet for å analysere *hvordan* de ulike delene henger sammen. Hva er årsak, og hva er virkning? Hva kommer først, arbeidsplassvekst eller befolkningsvekst?

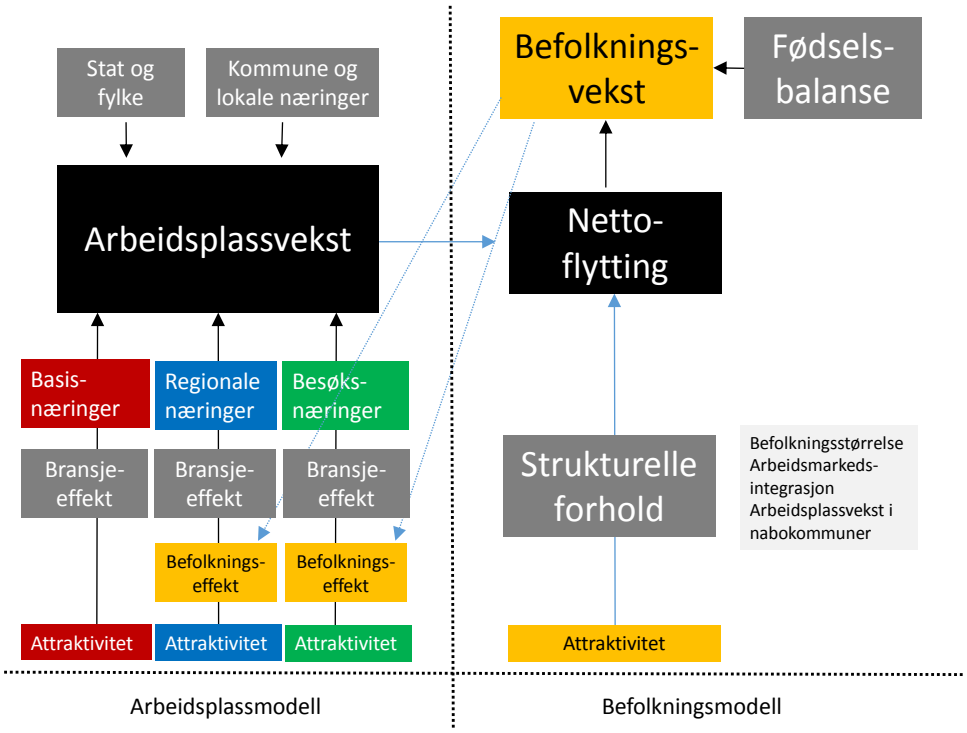

Figur 44: Attraktivitetsmodellen, enkelt flytskjema.

Telemarksforsking har brukt mange år på å utvikle denne Attraktivitetsmodellen. Gjennom å ha en god modell, kan vi gjennom statistiske analyser finne ut hvordan de ulike delene henger sammen. Modellen har en arbeidsplassdel og en del som omhandler befolkningsutvikling. Pilene viser hvordan arbeidsplassvekst og befolkningsutvikling henger sammen.

2.2 Næringsattraktivitet

Vi skal nå fokusere på den venstre siden av Attraktivitetsmodellen, som er vist på forrige side. Hensikten er å forklare drivkrefter bak arbeidsplassutviklingen i næringslivet. Det er spesielt interessant å studere hva som skyldes ytre krefter, som vi kaller strukturelle forhold, og hva som er skapt av egen kraft, det vi kaller attraktivitet.

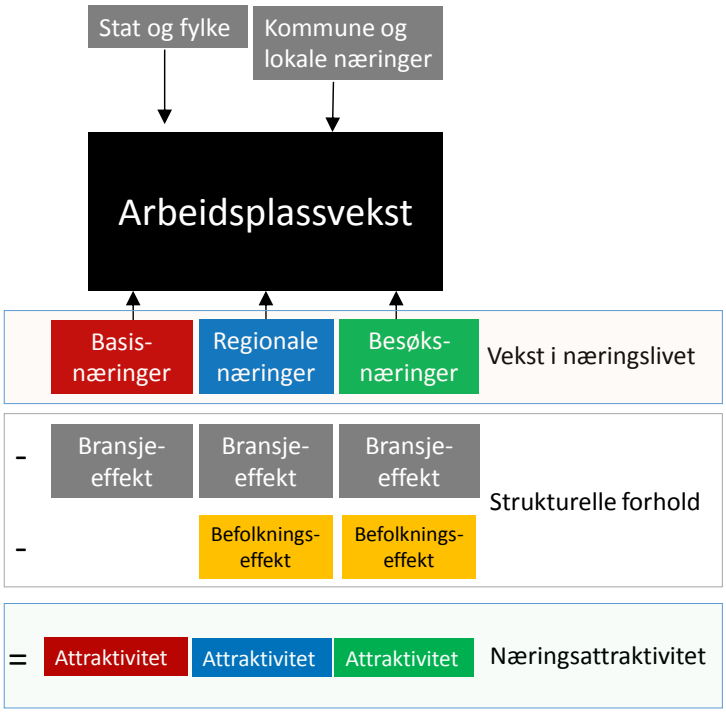

Figur 45: Figuren viser den delen av modellen som handler om arbeidsplassutviklingen. Veksten i næringslivet dekomponeres i strukturelle forhold (bransjeeffekt og befolkningseffekt) og attraktivitet.

Modellen er laget for å analysere drivkrefter for utviklingen i næringslivet. Utviklingen i offentlig sektor blir derfor ikke analysert i denne modellen. Vi splitter næringslivet opp i de tre tidligere forklarte næringstypene. Hver enkelt av de tre næringstypene analyseres så hver for seg. De strukturelle forholdene som påvirker arbeidsplassutviklingen er to: bransjeeffekt og befolkningseffekt. Disse strukturelle forholdene blir forklart på de neste sidene.

Når vi så kjenner til hvordan de strukturelle forholdene har påvirket utviklingen på stedet, kan vi beregne hvor høy eller lav attraktiviteten har vært for de tre næringstypene enkeltvis og for næringslivet på stedet samlet sett.

2.2.1 Bransjeeffekten

En av de mest åpenbare og lettest identifiserbare årsakene til variasjon i arbeidsplassvekst mellom steder, er stedets næringsstruktur. Noen steder har hatt en stor del av arbeidsplassene i bransjer med vekst, og vil da normalt ha høy vekst. Noen steder har fått en sterk vekst de siste årene gjennom at de har en høy andel av næringslivet i vekstbransjer. Andre steder har hatt mesteparten av næringslivet i bransjer med nedgang, som for eksempel prosessindustri eller landbruk. Slike fylker vil da normalt også ha nedgang.

Vi kan beregne hva bransjestrukturen betyr for veksten på et sted. Vi beregner først forventet vekst, det vil si hvilken vekst stedet ville ha hatt dersom de hadde hatt gjennomsnittlig vekst i hver enkelt bransje. Deretter beregner vi bransjeeffekten som differansen mellom veksten i næringslivet i landet og denne forventede veksten. Steder med mye næringsliv i vekstbransjer vil da få en positiv bransjeeffekt.

I figuren ser vi bransjeeffekten i fylkene i perioden etter finanskrisen. Rogaland har hatt den klart mest gunstige næringsstrukturen. I denne perioden er det steder med mye oljebasert virksomhet som har vært de strukturelle vinnerne. I 2015 ser det ut til at de oljebaserte regionene vil være de strukturelle taperne de neste årene. Hva som er en gunstig bransjestruktur vil variere over tid.

Fylker som Troms, Oslo, Finnmark og Sør-Trøndelag har også dratt fordel av sin næringsstruktur de siste årene.

Østfold har hatt en næringsstruktur som tilsier at veksten i næringslivet er 1,7 prosentpoeng lavere enn veksten i næringslivet i Norge. Det er bare tre fylker med en mer uheldig bransjestruktur. Dette kan imidlertid fort snu de neste årene. Østfold er at av fylkene med en liten andel oljeavhengig næringsliv. Det kan vise seg å bli en fordel fra nå og utover.

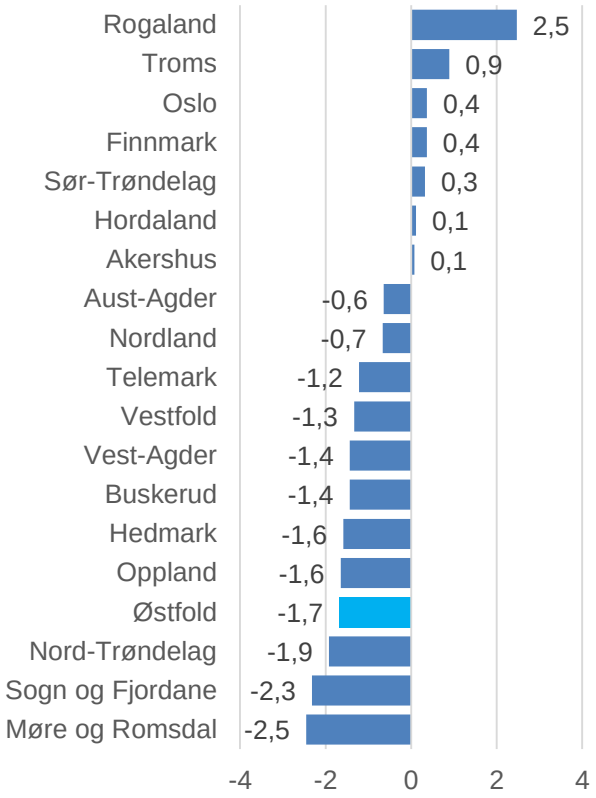

Figur 46: Bransjeeffekten for fylkene i perioden 2009-2014. Effekten angir prosentvis avvik fra nasjonal vekst som følge av bransjestrukturen.

2.2.2 Befolkningseffekten

De statistiske analysene vi har gjort, viser at noen bransjer reagerer positivt på befolkningsvekst, mens andre ikke gjør det. Bransjer som får ekstra vekst når befolkningen øker mer enn gjennomsnittet, er handel, bygg og anlegg, aktiviteter, servering og eiendom.

Steder der befolkningsveksten øker mer enn gjennomsnittet får da en vekstimpuls i næringslivet som følge av befolkningsveksten de foregående årene. Steder som har svakere befolkningsvekst enn gjennomsnittet, vil få tilsvarende nedgang i arbeidsplassveksten. Det har også betydning for om det er en stor eller liten andel av de befolknings-følsomme bransjene i fylket.

Fylker som Rogaland og Oslo har ikke bare hatt fordeler av en gunstig bransjestruktur. De har samtidig fått vekstimpulser til næringslivet gjennom at de har hatt sterkere befolkningsvekst enn de fleste andre fylker. Det er de fylkene som har hatt sterkere befolkningsvekst enn gjennomsnittet som får positive vekstimpulser til næringslivet. De fylkene der befolkningsveksten er lavere, får nedgangsimpuls. Akershus og Hordaland er andre fylker som har hatt en vesentlig vekstimpuls fra befolkningsveksten.

Østfold har hatt befolkningsvekst som er bare litt under landsgjennomsnittet i denne perioden. Befolkningsveksten har bidratt til at veksten i antall arbeidsplasser i næringslivet har blitt 0,2 prosent lavere enn den ville blitt dersom Østfold hadde hatt samme befolkningsvekst som Norge.

Den samlede effekten av bransje- og befolknings-veksten i Østfold har bidratt negativt tilsvarende 1,9 prosent lavere vekst i næringslivet. Det kan være en forklaring på den svake næringsutviklingen i Østfold, men er det hele forklaringen? Det skal vi analysere nærmere i resten av dette kapitlet.

Vi skal først se på de enkelte næringstypene hver for seg og til slutt hele næringslivet samlet.

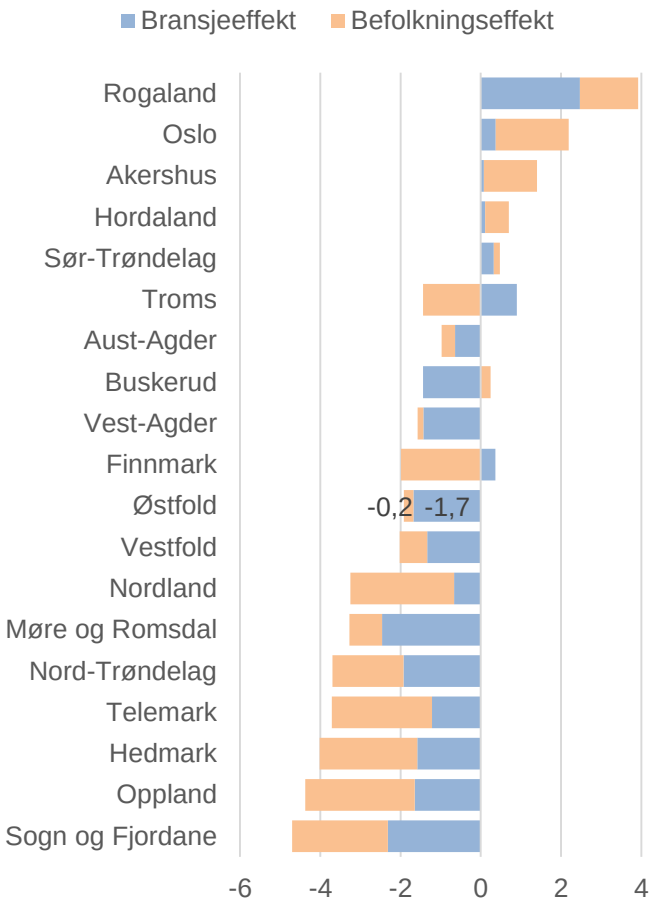

Figur 47: Befolkningseffekten og bransjeeffekten i fylkene i for perioden 2009-2014.

2.2.3 Attraktivitet i basisnæringene

Vi har nå identifisert noen generelle og strukturelle forhold som har direkte innvirkning på arbeidsplassveksten i Østfold. For basisnæringene er det bare bransjeeffekten som er et strukturelt forhold. Basisnæringene er kjennetegnet av at de produserer varer og tjenester til et nasjonalt eller internasjonalt marked og er derfor ikke påvirket av befolkningsutviklingen på sitt sted.

De lysegrå stolpene viser hvilken vekst Østfold skulle ha hatt, dersom veksten i Østfold var lik veksten på landsbasis. De mørkegrå stolpene korrigerer for bransjeeffekten. De grå stolpene i sum viser hva som har vært den forventede veksten i basisnæringene i Østfold. Den forventede veksten er i tillegg vist med den prikkede linjen.

Avviket mellom den faktiske veksten (sort linje) og den forventede (prikket linje) er en indikator for næringsattraktivitet. Den er illustrert ved de røde stolpene og viser arbeidsplassvekst over/under det som er forventet.

Østfold har hatt negativ attraktivitet for basisnæringene i de fleste årene. I de tre siste årene har attraktiviteten for basisnæringer i fylket vært ganske dårlig. Det har gitt et tap på mer enn 1000 arbeidsplasser.

I figuren nederst ser vi attraktiviteten for basisnæringer for alle fylkene i perioden 2009-2014. I diagrammet ser vi også bransjeeffekten og effekten av den nasjonale veksten.

Østfold har hatt den tredje svakeste attraktiviteten for basisnæringene i denne perioden. Østfold har samtidig vært blant fylkene med den mest ugunstige bransjeeffekten i basisnæringene. Til sammen har det gjort at Østfold har hatt nest sterkest nedgang i basisnæringene av alle fylkene i denne perioden.

Det er bare tre fylker som har hatt en positiv bransjeeffekt i denne perioden, Rogaland, Oslo og Akershus. Vi har tidligere vært inne på at bransjeeffekten vil kunne variere. Slik det ser ut i 2015, kan strukturelle vinnere som Rogaland komme ut som tapere i neste periode. Det som er usikkert er hvorvidt basisnæringer som ikke er oljebaserte vil få økt vekst. Det vil i så fall bli gunstig for Østfold.

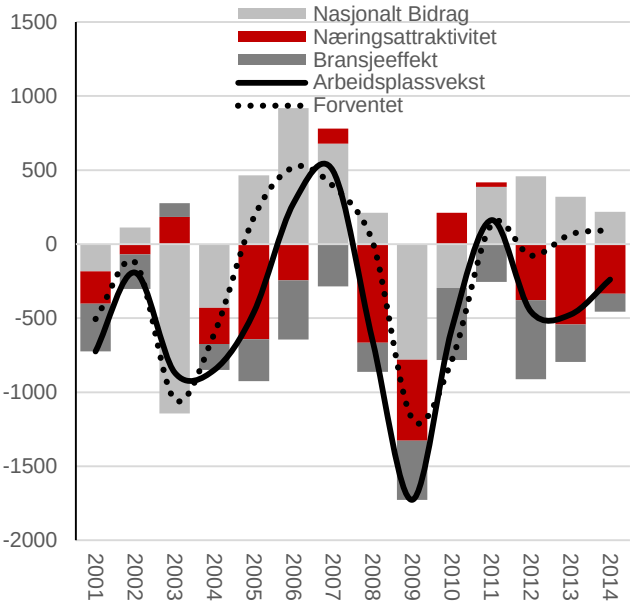

Figur 48: Arbeidsplassutviklingen i basisnæringene i absolutte tall i Østfold, dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og næringsattraktivitet

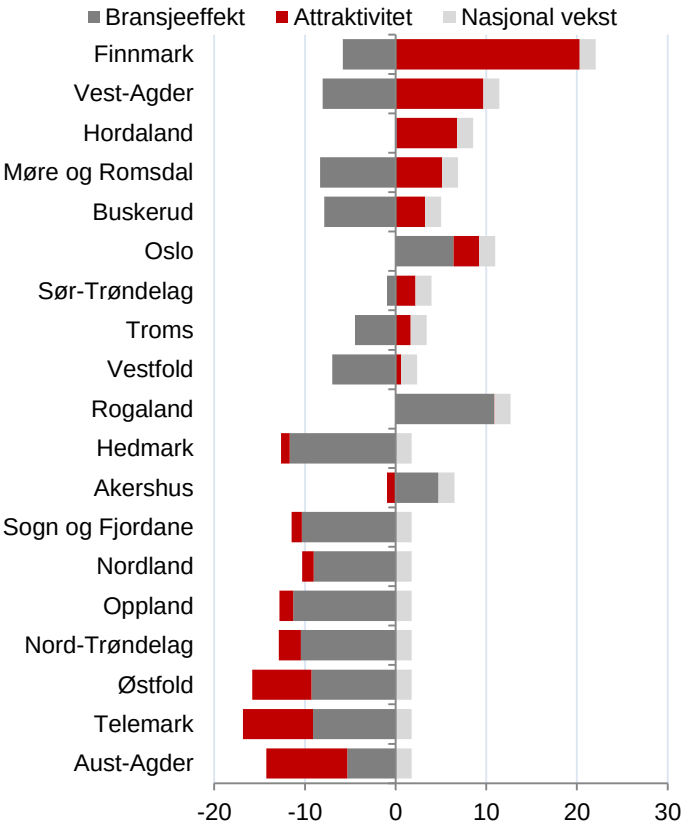

Figur 49: Prosentvis utvikling i basisnæringene i fylkene, 2009-2014, dekomponert i nasjonal vekst, bransjeeffekt og næringsattraktivitet.

2.2.4 Attraktivitet i besøksnæringene

Det som kjennetegner besøksnæringene er at kunden må være personlig til stede. Besøksnæringene omsetter mye til egen befolkning. Steder med befolkningsvekst vil dermed kunne forvente en øking i besøksnæringene. Dette må vi justere for. Utviklingen påvirkes både av befolkningsveksten på stedet og av bransjeeffekten. Nettoeffekten av bransjesammensetningen og befolkningseffekten er det som her defineres som *struktureffekt*. Vekst utover det befolkningsutviklingen kan forklare, kaller vi endring i besøksoverskudd. Det er dette som er vårt mål på *besøksattraktivitet*.

I den øverste figuren kan vi se den årlige veksten i besøksnæringene i Østfold, hvor vi har dekomponert årsakene i henholdsvis nasjonalt bidrag, struktureffekter og besøksattraktivitet. Vi kan se at besøksnæringene i høy grad er konjunkturfølsomme, og at veksten i besøksnæringene i Østfold i høy grad har fulgt de nasjonale konjunkturene, med høy vekst i 2007 og sterk nedgang i 2009. I figuren ser vi også at struktureffekter har betydd lite for utviklingen i besøksnæringene i Østfold. Det skyldes at Østfold har hatt befolkningsutvikling ganske lik landet. Besøksattraktiviteten i Østfold har variert en del. Fram til 2008 var besøksattraktiviteten i Østfold for det meste positiv, men etter 2009 har det vært negativ besøksattraktivitet. I 2014 ble besøksattraktiviteten i Østfold igjen positiv, samtidig som det var et år med høy generell vekst i besøksnæringene. Dermed ble det ganske bra vekst i besøksnæringene i Østfold, med 496 nye arbeidsplasser. 147 av disse nye arbeidsplassene kom fra den positive besøksattraktiviteten.

I den nederste figuren ser vi hvordan veksten i besøksnæringene i fylkene har vært etter 2009 og hvordan drivkreftene har påvirket denne veksten. Det nasjonale bidraget har vært det samme for alle fylkene. Fylkene med høyest befolkningsvekst har fått en ekstra vekstimpuls til sine besøksnæringer. Østfold har hatt lav besøksattraktivitet i denne perioden, og er fjerde sist av fylkene. I fjorårets analyse var Østfold helt på bunnen blant fylkene for besøksattraktivitet. Den positive utviklingen i 2014 har dermed gjort at Østfold har klatret tre plasser.

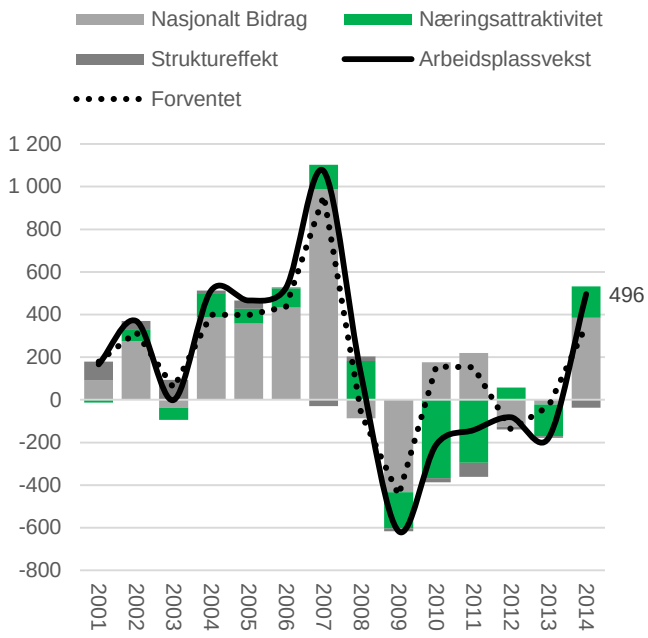

Figur 50: Årlig vekst i besøksnæringene i Østfold, 2001-2014, dekomponert i nasjonalt vekst, struktureffekt og næringsattraktivitet.

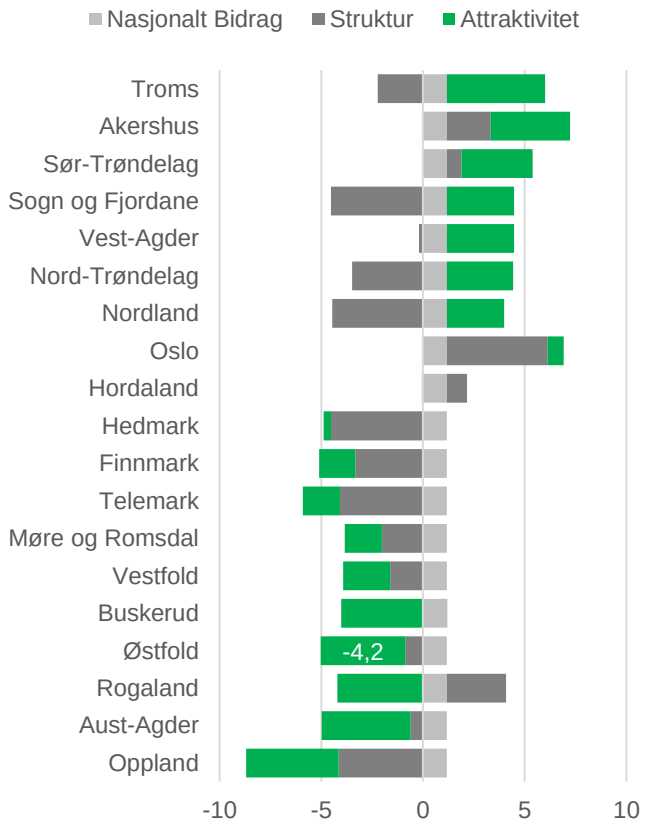

Figur 51: Besøksnæringenes prosentvise vekst i fylkene i perioden 2009-2014, dekomponert i nasjonalt bidrag, struktureffekter og attraktivitet.

2.2.5 Attraktivitet i regionale næringer

Utviklingen i de regionale næringene påvirkes både av befolkningsveksten på stedet og av bransjestrukturen. Samlet sett er dette regionalnæringenes struktureffekt. Struktureffekten betyr imidlertid mindre for de regionale næringene enn for basisnæringer og besøksnæringer. I Østfold har struktureffektene hatt lite å si for utviklingen av de regionale næringene. De nasjonale konjunkturene har betydd mer. Den nasjonale utviklingen avspeiles i de grå søylene, og vi kan se at arbeidsplassveksten i de regionale næringene i Østfold i stor grad følger den nasjonale utviklingen. De blå søylene viser Østfolds attraktivitet for de regionale næringene. Den har variert fra år til år uten noen klar trend. I 2014 var attraktiviteten så vidt positiv.

De regionale næringene er store på landsbasis, og derfor får den nasjonale utviklingen i denne næringstypen stor betydning for arbeidsplassutviklingen i privat sektor på et sted.

I den nederste figuren ser vi hvordan attraktiviteten i de regionale næringene har variert mellom fylkene etter finanskrisen. Ganske ulike fylker, som Akershus, Sogn og Fjordane, Nord-Trøndelag og Buskerud, har hatt høyest vekst i de regionale næringene i denne perioden. Det er også de fire fylkene med høyest attraktivitet for de regionale næringene.

Østfold har hatt fjerde svakest attraktivitet for de regionale næringene i perioden 2009-2014.

De regionale næringene er nesten like store som besøksnæringene og basisnæringene til sammen. Mens vi kan identifisere strukturelle forhold som forklarer mye av variasjonen i utviklingen i besøksnæringene og basisnæringene, er variasjonen i vekst i de regionale næringene et mysterium. Tidligere antok vi at de regionale næringene ble påvirket av vekst i de andre næringstypene og av befolkningsveksten. Tanken var at dersom et sted hadde høy attraktivitet for besøk og basisnæringer, og samtidig høy bostedsattraktivitet, så ville de regionale næringene reflektere denne veksten. En slik sammenheng virker intuitivt innlysende, men i praksis har vi hatt vanskeligheter med å finne disse sammenhengene i empirien. De regionale næringene utvikler seg tilsynelatende uavhengig av andre sektorer og befolkningsutviklingen.

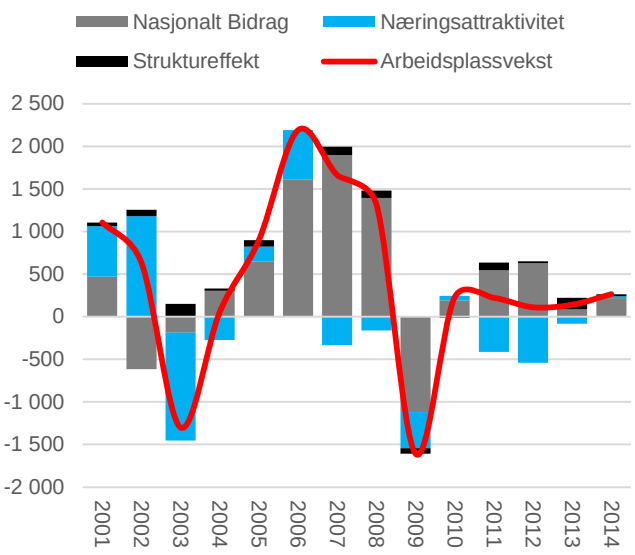

Figur 52: Vekst i de regionale næringene i Østfold fra 2009 til 2014. Vekstimpulsene er dekomponert i nasjonalt bidrag, næringsattraktivitet og struktureffekt. Tre års glidende gjennomsnitt.

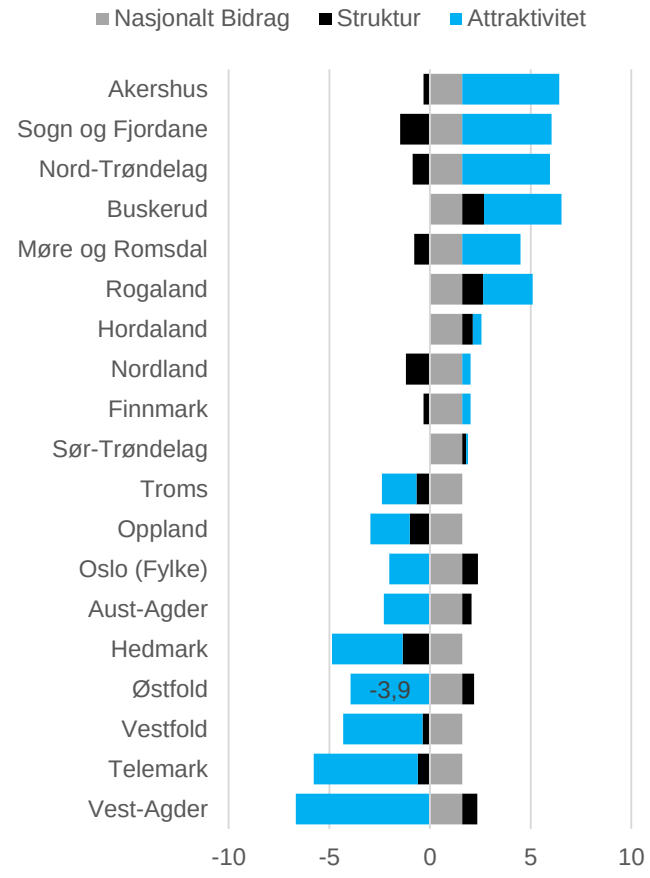

Figur 53: Prosentvis vekst i de regionale næringene i fylkene, 2009-2014, dekomponert i nasjonal vekst, næringsattraktivitet og struktureffekt.

2.2.6 Oppsummering næringsattraktivitet

Vi har nå sett på utviklingen i de ulike næringstypene hver for seg. Vi har sett at en god del av arbeidsplass-utviklingen kan forklares av nasjonale konjunkturer som er forhold som ligger utenfor handlingsrommet til en kommune. Vi har også sett at bransje- og struktureffekten betyr mye når man skal forklare hva arbeidsplassveksten på et sted skyldes. Steder som har mye næringsliv i bransjer som har hatt nedgang på landsbasis kan også forvente å få arbeidsplassnedgang. Den forventede veksten på et sted er summen av den nasjonale veksten og struktureffekten. Avviket mellom den faktiske og den forventede veksten bruker vi som et mål på attraktivitet. Steder som har hatt høyere vekst enn forventet, har vært attraktive for næring.

I den øverste figuren ser vi at Østfold har hatt en samlet negativ næringsattraktivitet i alle årene etter 2006. I 2009 ga den negative attraktiviteten et tap på 1 142 arbeidsplasser. Næringsattraktiviteten til Østfold har imidlertid forbedret seg i 2014, men fortsatt svak utvikling i basisnæringene ga en samlet næringsattraktivitet som var negativ og førte til et tap på 164 arbeidsplasser i næringslivet.

Den samlede næringsattraktiviteten, den samlede struktureffekten og den nasjonale veksten for perioden 2009-2014 er vist i figuren til høyre for alle fylkene.

Fylker som Finnmark, Akershus, Møre og Romsdal og Hordaland har hatt best næringsattraktivitet.

Rogaland og Oslo har hatt klart høyest vekst i antall ansatte i næringslivet. Veksten i Rogaland har vært nøyaktig som forventet, og Rogaland har derfor ikke vært spesielt attraktiv i perioden. Veksten har kommet fordi næringslivet har hatt den mest gunstige sammensetningen blant fylkene. Oslo har også hatt gunstige strukturelle forhold, men har faktisk en viss negativ næringsattraktivitet.

Østfold er fylket med nest lavest næringsattraktivitet av alle fylkene i denne perioden. «Tapet» av arbeidsplasser i Østfold på grunn av svak næringsattraktivitet tilsvarer 2,8 prosent av samlet sysselsetting. Østfold har i tillegg hatt en ugunstig bransjestruktur som har betydd ekstra tap på 1,6 prosent av sysselsettingen. I fjor var Østfold aller nederst, plasseringen har dermed blitt bedre.

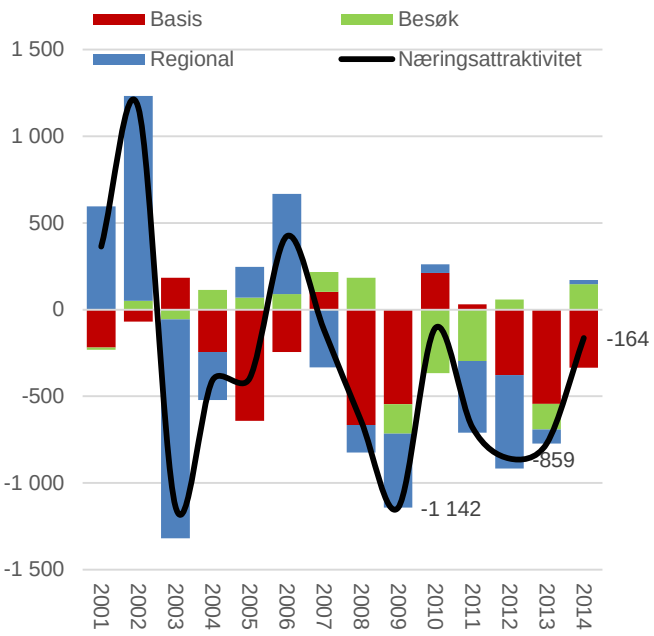

Figur 54: Attraktivitet i basis-, besøks- og regionale næringer i Østfold, samt samlet næringsattraktivitet. Effekt på antall arbeidsplasser.

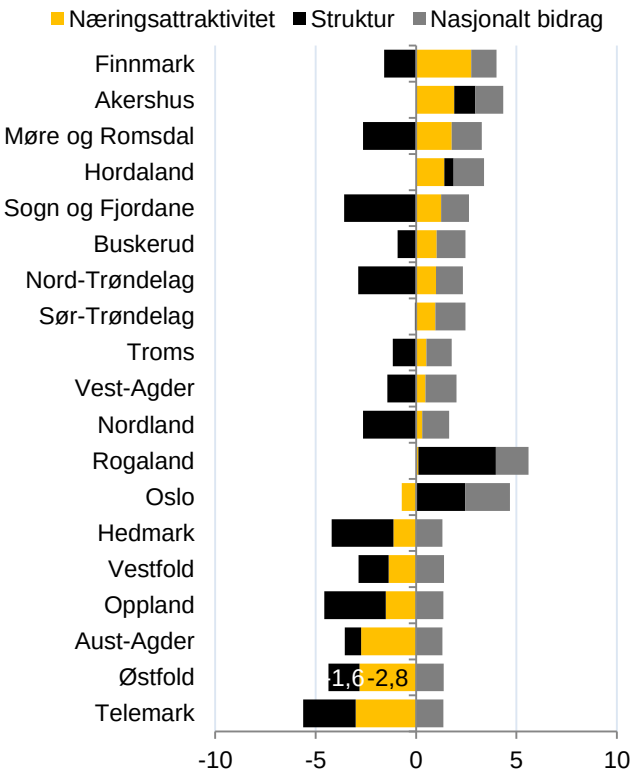

Figur 55: Samlet næringsattraktivitet, nasjonalt bidrag og struktureffekt i fylkene. Målt som effekt i prosent av samlet sysselsetting.

2.2.7 Oppsummering av arbeidsplassanalyse

Vi kan nå oppsummere analysen av arbeidsplassutviklingen i Østfold i en samlet tabell. Vi fokuserer da på perioden fra og med 2009 til og med 2014.

Tabell 4: Oppsummering av arbeidsplassanalysen for perioden 2009-2014 for Østfold. Tallene viser endring i antall arbeidsplasser i perioden.

Komponenter i arbeidsplassanalysen:	Dekomponert i næringstyper			Sum
	Basis	Besøk	Regional	
Struktureffekt og nasjonal vekst	-1771	138	869	-764
Befolkningseffekt		-80	-67	-148
Attraktivitet	-1538	-791	-1443	-3773
Sum næringsliv	-3309	-734	-642	-4685
Kommune og lokale				3232
Fylke og stat				1325
Sum arbeidsplassvekst				-128

Østfold har hatt en nedgang på 128 arbeidsplasser i denne perioden. Næringslivet har hatt en nedgang på 4 685 arbeidsplasser. I offentlig sektor har det vært en vekst på 4 557 arbeidsplasser.

Endringene i antall arbeidsplasser i næringslivet er splittet opp i de tre næringstypene og analysert hver for seg.

Basisnæringene har hatt den største nedgangen, på 3 309 arbeidsplasser. Hvis Østfold hadde hatt samme vekst som Norge, bransje for bransje, ville det ført til en nedgang på 1 771 arbeidsplasser i basisnæringene. Basisnæringene har hatt vekst i Norge i denne perioden, men Østfold har vært uheldig med bransjesammensetningen. Nedgangen i basisnæringene i fylket er imidlertid mye sterkere enn de strukturelle forholdene og konjunkturene skulle tilsi. Den uforklarte nedgangen, som vi bruker som en indikator for attraktivitet for basisnæringene, tilsvarer 1 538 arbeidsplasser.

Besøksnæringene i Østfold ville ha hatt vekst, dersom utviklingen i Østfold hadde fulgt den nasjonale utviklingen bransje for bransje. Det at Østfold har hatt litt under gjennomsnittlig befolkningsvekst har redusert veksten i besøksnæringene med 80 arbeidsplasser. Lav besøksattraktivitet bidro til en nedgang på 791 arbeidsplasser.

I de regionale næringene var det både vekst nasjonalt og en gunstig bransjestruktur i Østfold. Befolkningsveksten bidro litt negativt, og Østfold hadde også en lav attraktivitet for de regionale næringene. Dermed fikk også de regionale næringene nedgang.

Samlet sett bidro den svake næringsattraktiviteten i Østfold til at veksten i antall arbeidsplasser i fylket ble redusert med 3 773 arbeidsplasser. Som vi så på forrige side, hadde Østfold den nest laveste næringsattraktiviteten av alle fylkene i denne perioden.

2.3 Bostedsattraktivitet

I forringe kapittel har analyserte vi hvor attraktivt Østfold har vært for næringsliv. I dette kapitlet skal vi se spesielt på bostedsattraktivitet. Steder som er attraktive som bosted trekker til seg innflyttere og holder på de som allerede bor på stedet. Slike steder får bedre befolkningsutvikling enn det arbeidsplassveksten på stedet tilsier.

Vi skal nå analysere flyttetallene og få fram hvilke drivkrefter som har bidratt til disse. Modellen vi bruker kan illustreres som i figuren under.

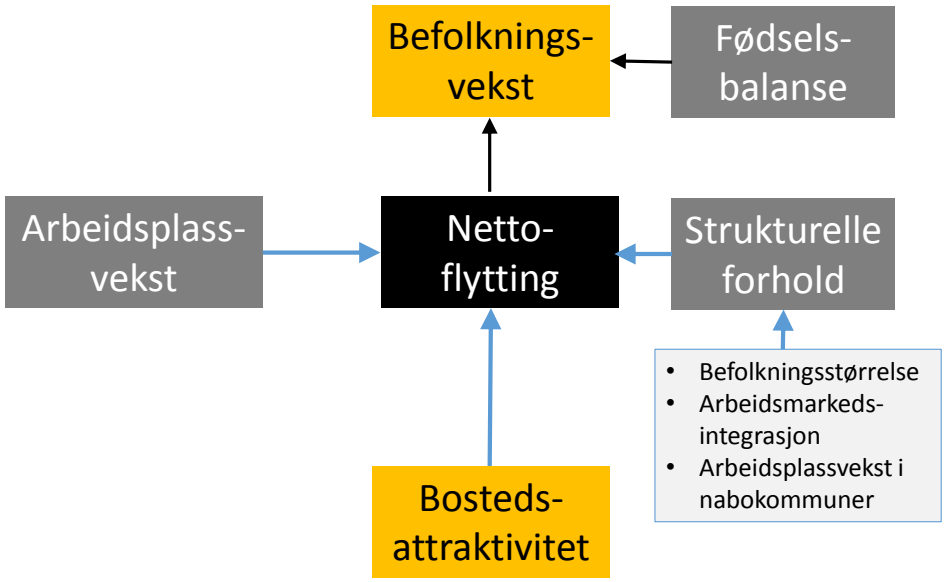

Figur 56: Forenklet modell for analyse av bostedsattraktivitet.

Befolkningsendringen til et sted er summen av fødselsbalansen og nettoflyttingen (inkludert innvandring). Det er nettoflyttingen vi søker å analysere og forklare i denne modellen.

Nettoflyttingen blir påvirket av arbeidsplassutviklingen. Arbeidsplassutviklingen er et eksogent input i modellen for å analysere flyttestrømmene. Vi skal forklare mer detaljert om hvordan denne sammenhengen er senere.

Nettoflyttingen til steder blir også påvirket av noen strukturelle forhold. Det er tre slike strukturelle betingelser som påvirker nettoflyttingen i særlig stor grad. Det er for det første stedets størrelse målt som folketall, store steder vokser mer enn små, også relativt sett. Det andre er stedets arbeidsmarkedsintegrasjon. Det gir vekst å være godt integrert i et større arbeidsmarked. Arbeidsplassutviklingen i nabokommuner som det pendles til er den siste strukturelle faktoren. Kommuner som har pendling til kommuner hvor det er høy arbeidsplassvekst, får positive bosettingsimpulser av dette.

Når vi har beregnet effekten av arbeidsplassutviklingen og de strukturelle forholdene, finner vi ut om nettoflyttingen har vært høyere eller lavere enn forventet. Dersom nettoflyttingen har vært høyere enn forventet, er det en indikator for bostedsattraktivitet på stedet.

2.3.1 Arbeidsplassvekst og flytting

Hvordan har sammenhengen vært mellom arbeidsplassvekst og nettoflytting i norske kommuner? Gjennom empiriske analyser har vi funnet at arbeidsplassveksten på et sted påvirker nettoflyttingen på stedet samme år og de to påfølgende årene. Etter tre år er arbeidsplasseffekten på flytting så liten at vi neglisjerer den i modellen. Nettoflyttingen et gitt år blir med andre ord tydelig påvirket av arbeidsplassveksten det samme året, arbeidsplassveksten året før og arbeidsplassveksten to år før. Vi kan dermed beregne hvor mye av nettoflyttingen som skyldes arbeidsplassveksten. I modellen justerer vi også for at steder har pendling i ulik grad. På steder med mye pendling vil en del av effekten av arbeidsplassvekst i stedet føre til økt nettoflytting til nabokommuner.

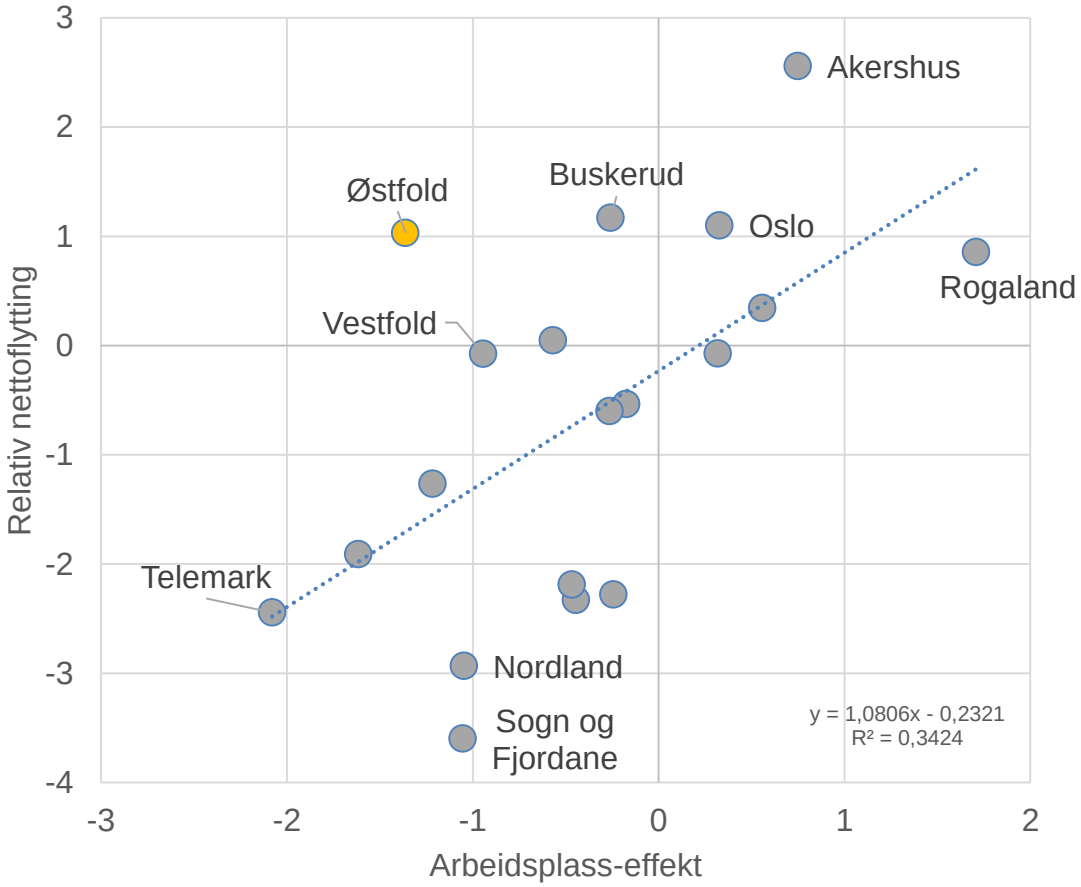

Figur 57: Fylkene i Norge plassert etter arbeidsplasseffekt og nettoflytting i perioden 2009-2014.

Vi ser av figuren ovenfor at det er en klar sammenheng mellom arbeidsplassvekst i fylkene og nettoflytting. Linjen viser den statistiske sammenhengen mellom disse to størrelsene i perioden 2009-2014. Den prikkede linjen viser derfor den forventede nettoflyttingen med varierende arbeidsplassvekst.

Vi kan se at Østfold ligger til venstre, hvilket betyr at arbeidsplassveksten har vært svak de siste seks årene. Nettoflyttingen til Østfold er imidlertid mye høyere enn forventet.

Vi kan se at fylker som Akershus, Buskerud, Oslo, Vestfold og spesielt Østfold har hatt langt bedre nettoflytting enn arbeidsplassutviklingen skulle tilsi. Fylker som Nordland og Sogn og Fjordane har på sin side hatt mye dårligere flyttetall enn forventet. Vi skal se nærmere på hva som skaper disse forskjellene på de neste sidene.

2.3.2 Strukturelle flyttefaktorer

Strukturelle forhold er faktorer som har en signifikant betydning for utviklingen, men som vanskelig kan påvirkes lokalt. Det er tre strukturelle forhold som har signifikant betydning for steders nettoflytting etter at effekten av arbeidsplassveksten er korrigert for.

Den første er stedets *størrelse*, målt i innbyggertall. Steder med mange innbyggere har systematisk høyere nettoflytting, uavhengig av arbeidsplassveksten. For fylker har befolkningsstørrelsen lite å si, men for kommuner er denne effekten betydelig fordi kommunene har mye større variasjon i sin befolkningsstørrelse enn fylker.

Den andre faktoren er *arbeidsmarkedsintegrasjon*. Steder som inngår i større arbeidsmarkeder, og som derfor har bedre pendlingsmuligheter for befolkningen, har systematisk høyere nettoflytting. Vi kan skille mellom ekstern arbeidsmarkedsintegrasjon, som forteller om det er mange som pendler ut og inn av området, og intern arbeidsmarkedsintegrasjon som forteller om det er stor intern pendling i området.

Akershus, Oslo og Buskerud er fylker som har mye ut- og innpendling fra andre fylker. De har derfor høyest ekstern arbeidsmarkedsintegrasjon av fylkene. Det drar de fordeler av fordi de blir aktuelle som bosted for flere personer som har arbeid utenfor fylket.

Intern arbeidsmarkedsintegrasjon måles gjennom hvor mye pendling det er mellom de ulike kommunene i fylket. Fylker med høy intern arbeidsmarkeds-integrasjon er Østfold, Vestfold, Rogaland og Vest-Agder. Disse fylkene er praktisk talt ett funksjonelt arbeidsmarked. Steder som ligger innenfor store og velintegrerte arbeidsmarkeder trekker til seg flere innflyttere, alt annet likt. Kommuner som Nordland og Finnmark består av mange små og isolerte arbeidsmarkeder og får dermed lavere innflytting på grunn av det.

Den tredje faktoren, *nabovekst*, er mer dynamisk og kan være helt forskjellig fra år til år. Nabovekst er arbeidsplassveksten i omkringliggende steder, veid med andelen som pendler til hvert sted. Dersom de omkringliggende stedene har arbeidsplassvekst, blir nettoflyttingen påvirket positivt.

Hva har de strukturelle flyttefaktorene betydd for nettoflyttingen til fylkene? Det vises i figuren til øverst til høyre.

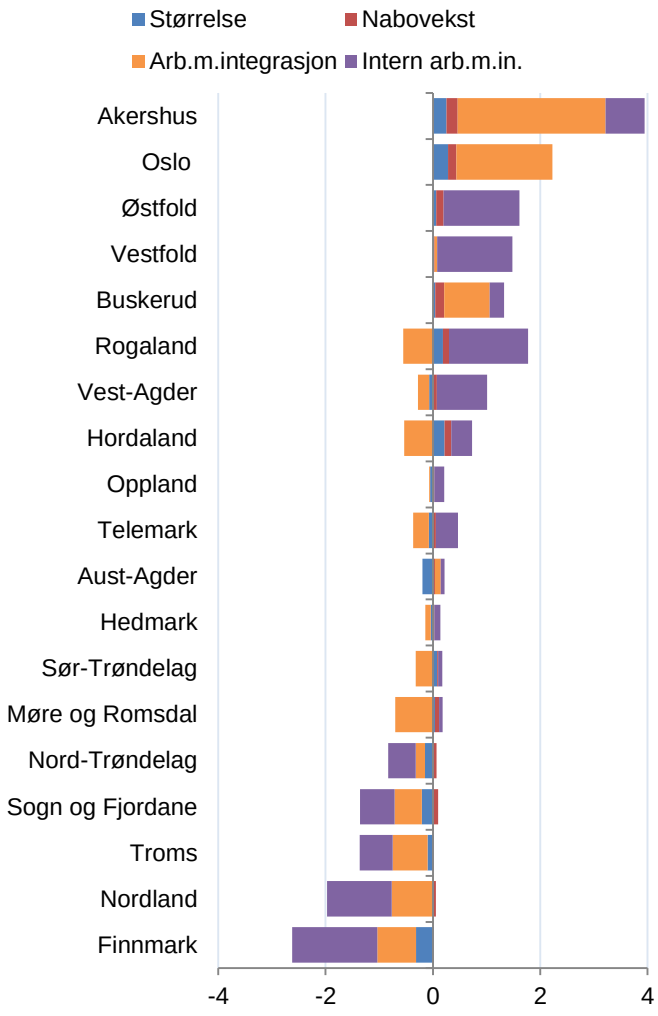

Figur 58: Effekten av de strukturelle flyttefaktorene på fylkenes nettoflytting i perioden 2009-2014.

Østfold er nummer tre av fylkene, og det betyr at de strukturelle forholdene for flytting er positive. Østfold er derfor forventet å få en nettoflytting som er bedre enn arbeidsplassveksten skulle tilsi, som vist på forrige side.

Fylker som Akershus, Oslo, Østfold, Vestfold og Buskerud har gunstige strukturelle forhold. Det forklarer delvis at de hadde høyere nettoflytting enn arbeidsplassutviklingen skulle tilsi, som vi så på forrige side. Men er det hele forklaringen? Det skal vi se på neste side.

2.3.3 Bostedsattraktivitet

På denne siden ser vi hvordan bostedsattraktiviteten i fylkene har vært i perioden 2009-2014. Figuren til høyre viser bostedsattraktiviteten i denne perioden, og fylkene er rangert deretter. I figuren ser vi også hvordan de strukturelle forholdene og arbeidsplass-veksten har påvirket flyttingen i samme periode.

Østfold er det fylket som har hatt høyest bosteds-attraktivitet i denne perioden. Til tross for svak arbeidsplassutvikling har Østfold hatt høy netto innflytting. Den høye bostedsattraktiviteten har dermed vært en sterk positiv drivkraft og ført til bedre befolkningsutvikling. Det har igjen stimulert næringsutviklingen. Det er trolig forhold knyttet til boligmarkedet på det sentrale Østlandet som har vært sterkt medvirkende til den høye bostedsattraktiviteten i Østfold. Det har ikke blitt bygget nok boliger i Oslo og Akershus til å realisere den forventede innflyttingen til disse fylkene. Dermed har noe av innflyttingen i stedet kommet til Østfold, Buskerud og Hedmark.

Aust-Agder og Finnmark har også hatt høy bostedsattraktivitet i denne perioden. Finnmark har imidlertid de klart svakeste strukturelle forholdene som trekker ned nettoflyttingen vesentlig.

Akershus, Rogaland og Oslo har hatt lavest bostedsattraktivitet av fylkene. Rogaland har hatt sterkest arbeidsplassvekst av fylkene, men likevel har nettoflyttingen ikke vært spesielt sterk. Rogaland har hatt en økende sysselsettingsandel i denne perioden, mens Østfold har hatt en synkende sysselsettingsandel.

Steder konkurrerer med andre steder om bosteds-attraktivitet og særlig med andre steder som ligger innenfor det samme funksjonelle arbeidsmarkedet. Vi kan se at Aust-Agder har vært attraktivt i forhold til Vest-Agder. Disse fylkene er tett integrert. Østfold, Hedmark og Buskerud har vært attraktive i forhold til Akershus og Oslo. Dette er også fylker som til en viss grad deler det samme arbeidsmarkedet.

Det som gjør noen steder mer attraktive er en kombinasjon av mange faktorer. Vi pleier å gruppere de ulike faktorene i fire grupper: boligmarkedet, ameniteter (goder, attraksjoner, tjenester), kultur og identitet og til slutt omdømme.

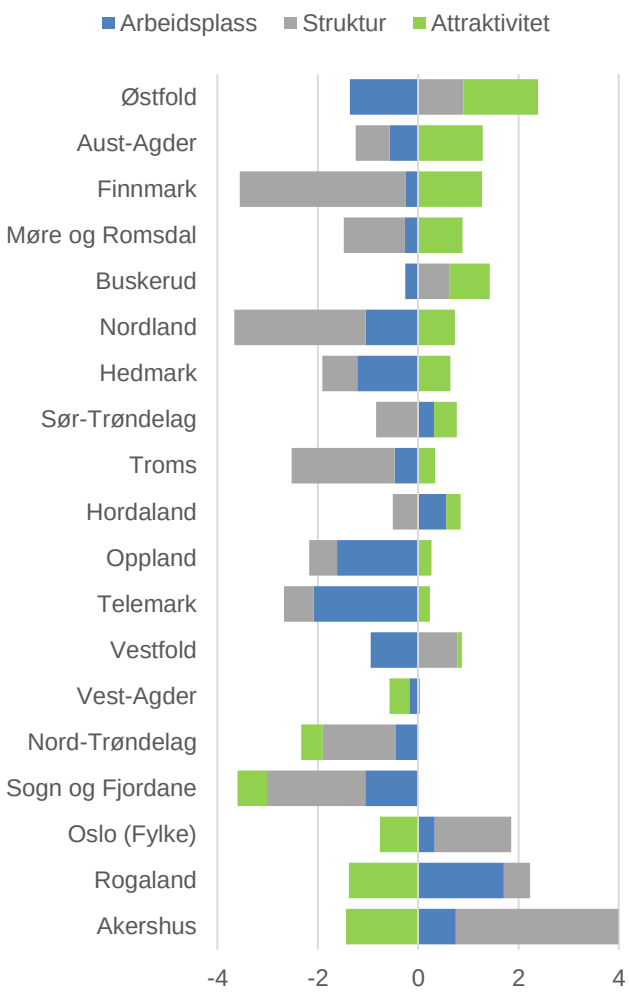

Figur 59: Bostedsattraktiviteten i perioden 2009-2014 for fylkene. I figuren er også arbeidsplass-effekten og effekten av de strukturelle forholdene vist. Til sammen vil disse tre verdiene summere seg opp til den relative nettoflyttingen til fylket i perioden.

2.3.4 Bostedsattraktivitet utvikling

Arbeidsplassveksten, de strukturelle forholdene og bostedsattraktiviteten utgjør til sammen de drivkreftene vi har identifisert som forklarer den relative nettoflyttingen til et sted. Vi kan oppsummere utviklingen av nettoflyttingen og de underliggende drivkreftene som vist i figuren under.

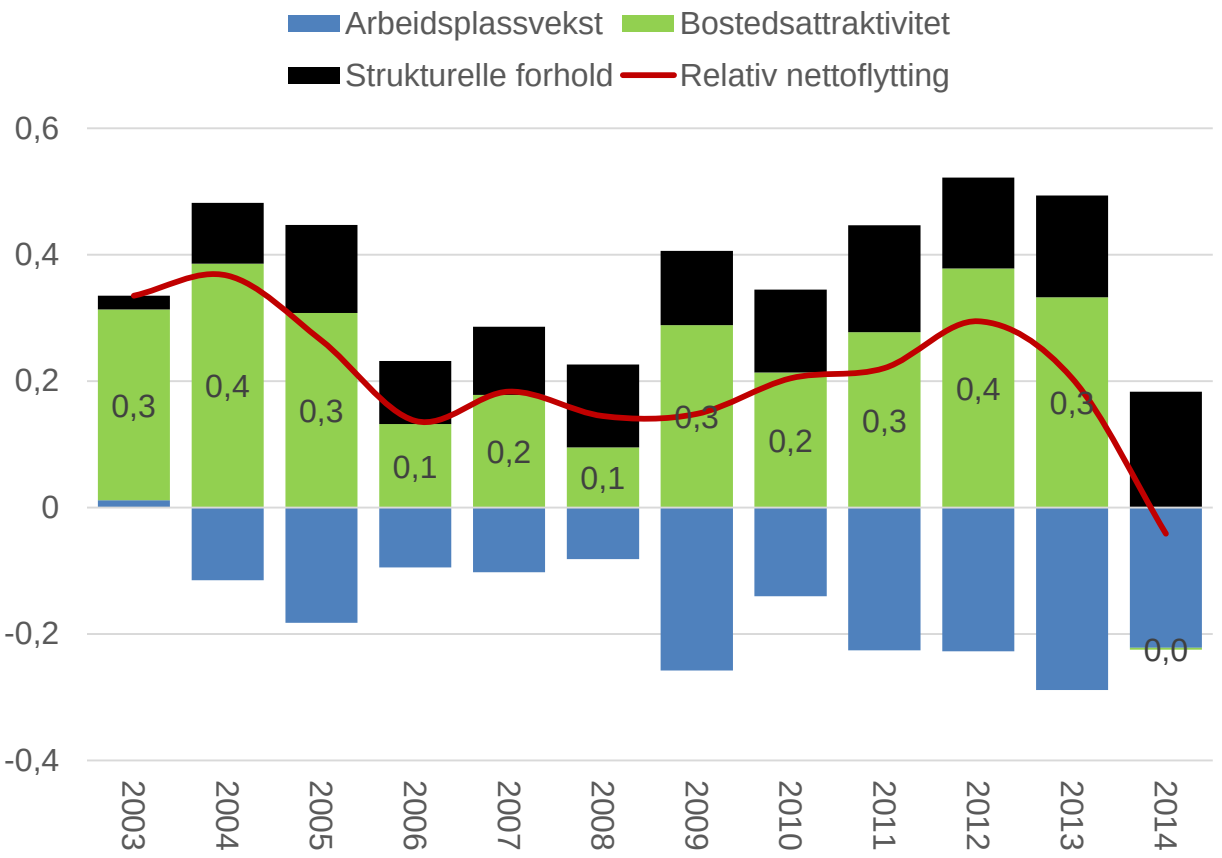

Figur 60: Den relative nettoflyttingen til Østfold, dekomponert i effekten av arbeidsplassvekst og strukturelle flyttefaktorer. Den nettoflyttingen som ikke kan forklares av arbeidsplassveksten eller strukturelle faktorer er en indikator for bostedsattraktivitet.

Figuren over viser den relative flyttingen til Østfold og hvordan de ulike drivkreftene har bidratt år for år. Den røde linjen viser hvordan den relative flyttingen har vært, mens stolpene forklarer hva den relative flyttingen skyldes.

Vi ser klart at arbeidsplassveksten har vært den klart sterkeste negative driveren for bosettingen i Østfold. Det er arbeidsplassveksten relativt til arbeidsplassveksten i landet som teller. I alle årene har arbeidsplassveksten i Østfold vært svak. De strukturelle betingelsene, vist med de sorte stolpene, har bidratt positivt. Bostedsattraktiviteten er vist med de grønne stolpene. Bostedsattraktiviteten i Østfold har vært høy og positiv i alle årene fram til 2014. I 2014 ble bostedsattraktiviteten i Østfold brått mye svakere, og for første gang har vi målt en negativ bostedsattraktivitet i Østfold.

Bostedsattraktivitet er viktigere dess mindre geografisk nivå vi ser på. Derfor er bostedsattraktivitet viktigere for regioner enn for fylker og aller viktigst for enkeltkommuner. Vi skal derfor se nærmere på bostedsattraktivitet for regioner og kommuner på de neste sidene.

2.3.5 Bostedsattraktivitet regioner

I figuren til høyre har vi vist bostedsattraktiviteten til alle regionene på Østlandet. Halden, Hallingdal, Øvre Romerike og Nedre Glomma har vært de mest attraktive regionene som bosted i perioden 2009-2014. Halden er rangert som tredje best av alle de 84 regionene i landet for bostedsattraktivitet.

Nedre Glomma har fjerde høyest bostedsattraktivitet av regionene på Østlandet og er nummer åtte av alle regionene i landet.

Mosseregionen er nummer ti i landet, mens Indre Østfold er nummer 14.

Dermed er alle de fire regionene i Østfold svært attraktive som bosted.

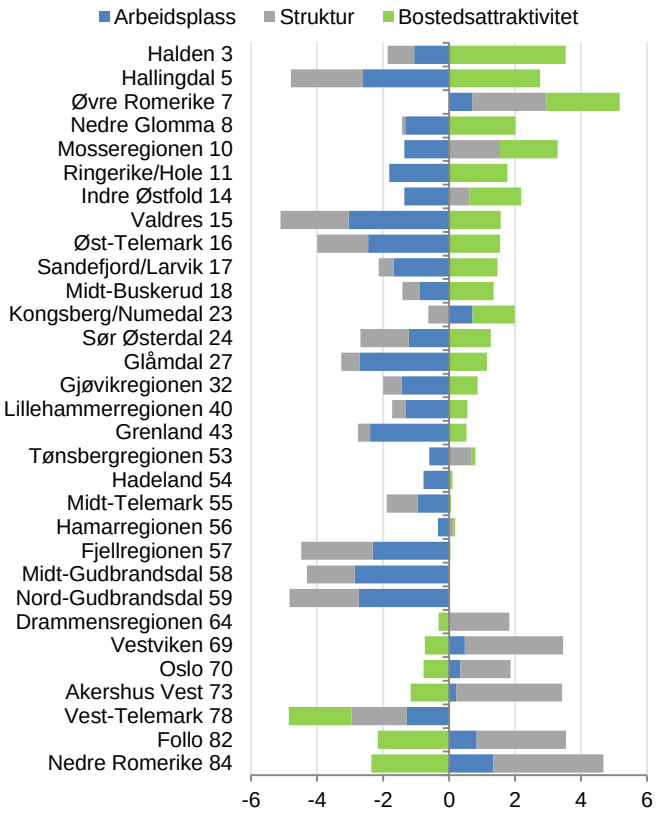

Figur 61: Relativ nettoflytting i regionene, dekomponert i arbeidsplasseffekt, struktureffekt og bostedsattraktivitet for perioden 2009-2014. Til høyre for regionnavnet er rangeringen for bostedsattraktivitet blant de 84 regionene angitt.

2.3.6 Bostedsattraktivitet kommuner

Vi ser hvordan de ulike drivkreftene har påvirket nettoflyttingen til kommunene i Østfold i den nederste figuren. Det er bare fem av kommunene som har hatt under gjennomsnittlig bostedsattraktivitet i perioden.

Hvaler har hatt høyest bostedsattraktivitet, noe som har gitt en ekstra innflytting i perioden tilsvarende 8,4 prosent av folketallet. Hvaler har syvende høyest bostedsattraktivitet av alle norske kommuner.

Kommuner som Marker, Våler og Hobøl er også kommuner som er rangert blant de 50 med høyest bostedsattraktivitet av de 428 kommunene i denne perioden.

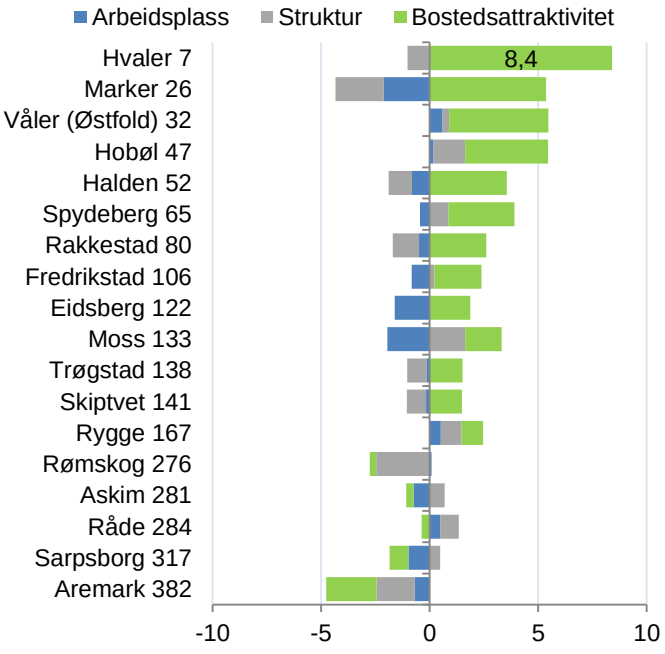

Figur 62: Relativ nettoflytting i kommunene, dekomponert i arbeidsplasseffekt, struktureffekt og bostedsattraktivitet for perioden 2009-2014. Til høyre for kommunenavnet er rangeringen for bostedsattraktivitet blant de 428 kommunene angitt.

3. Scenarier for framtidig vekst

Vi skal avslutte rapporten med å se på hva som er sannsynlige og mulige scenarier for framtidig utvikling langs de samme dimensjonene som vi har analysert så langt. Hensikten med å lage scenariene er å få fram hvilket mulighetsrom det er for et sted til å påvirke sin egen utvikling gjennom å øke attraktiviteten. Vi kan også gjennom scenariomodellen se hvordan den regionale utviklingen kan bli endret ved ulike mulige skift i strukturelle forhold.

Scenariomodellen bygger på den samme attraktivitetsmodellen som vi har brukt i analysene av den historiske utviklingen. I analysene av utviklingen de siste årene, har vi avdekket en rekke sammenhenger som vi kan bruke i scenariene.

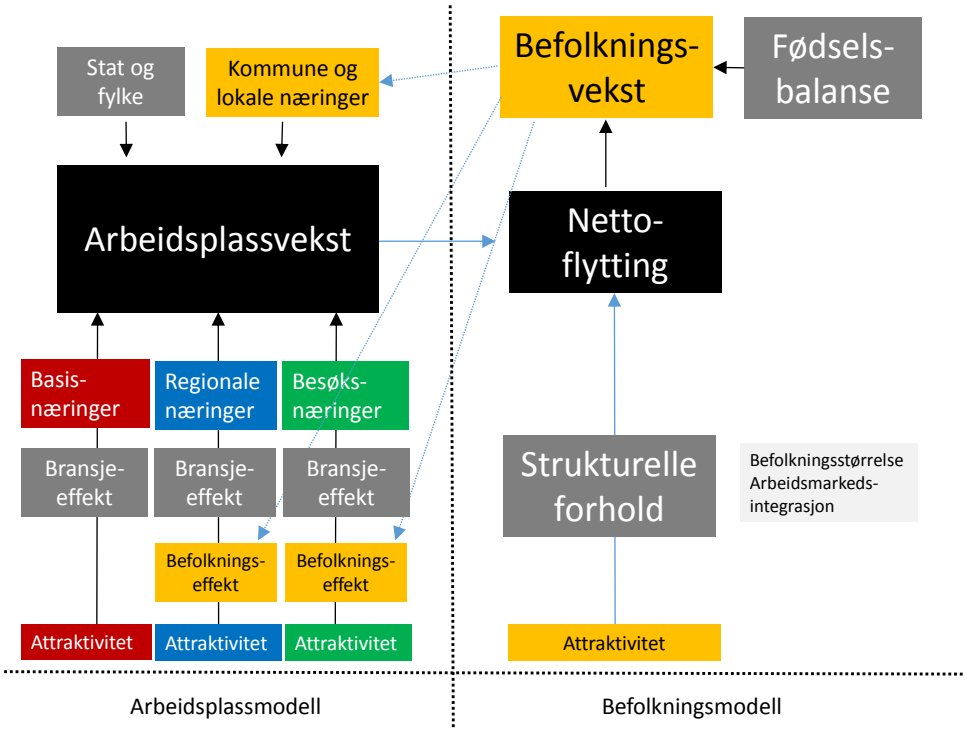

Figur 63: Scenariomodellen forenklet.

Det er noen små forskjeller mellom scenariomodellen og attraktivitetsmodellen. I scenariene må vi ta hensyn til at antall arbeidsplasser i kommunesektoren blir påvirket av befolkningsveksten. Vi kjenner disse sammenhengene gjennom de historiske analysene, men de ble ikke brukt der, fordi vi ikke analyserte årsakene til utviklingen i offentlig sektor. I scenariomodellen tar vi ikke med effekten på nettoflyttingen av arbeidsplassveksten i nabokommuner.

Selv om skissen er tilsynelatende lik, er anvendelsen nesten helt motsatt. I de historiske analysene la vi inn størrelsene for å beregne sammenhenger. I scenariomodellen er det omvendt, vi bruker de sammenhengene vi har avdekket i fortiden for å beregne hvordan størrelsene utvikler seg i framtiden. Vi viser i neste avsnitt resultatene i form av scenarier for arbeidsplassvekst og befolkningsvekst.

3.1 Scenarier for arbeidsplassvekst

3.1.1 Hva blir Norges vekst?

I scenariomodellen har vi lagt inn en prognose for arbeidsplassveksten for hele Norge. Vi baserer oss på SSBs middelframskriving for befolkningsveksten i Norge.

Det forventes sterk innvandring de neste årene, som fører til tilsvarende sterk befolkningsvekst. Deretter antas det at nettoinnvandringen til Norge faller, slik at befolkningsveksten også faller. Framskrivningen gjelder for befolkningsvekst, men vi kan også bruke disse framskrivningene til å beregne sannsynlig arbeidsplassutvikling. Vi forutsetter da ganske enkelt at andelen av befolkningen som er sysselsatt vil være konstant slik at befolkning og arbeidsplasser vil vokse i samme takt. I figuren til høyre ser vi at antall arbeidsplasser i Norge økte fra 2,26 mill i 2000 til 2,65 mill i 2014. Prognosen viser en videre vekst fram til 2,96 mill i 2030. Stolpene viser den årlige vekstraten. Vi ser hvordan konjunkturene har ført til en ganske ujevn utvikling fram til 2014. I scenariene legger vi til grunn en jevn arbeidsplassvekst i tråd med befolkningsveksten. Det innebærer at arbeidsplass-veksten gradvis avtar.

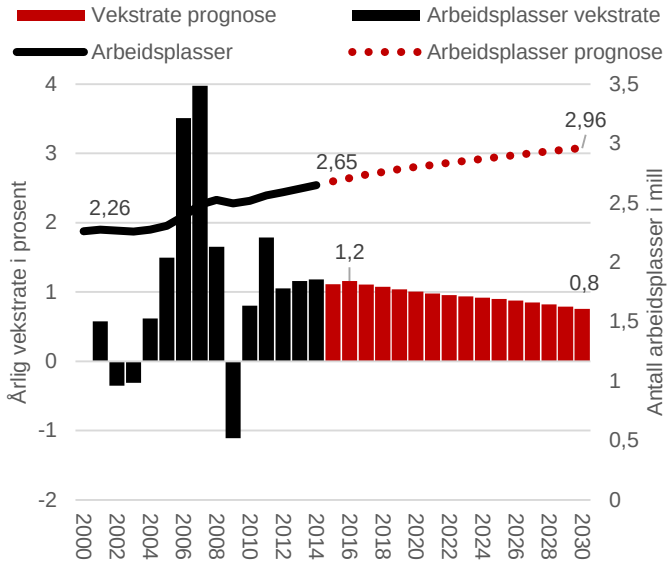

Figur 64: Arbeidsplassveksten i Norge fram til 2014, og beregnet arbeidsplassvekst ut fra at sysselsettingsandelen skal være konstant og SSBs middelprognose for befolkningsveksten.

3.1.2 Hvordan blir veksten i ulike bransjer og sektorer?

Veksten på et sted vil også bli påvirket av hvilke sektorer og bransjer som kommer til å vokse i framtiden. I utgangspunktet har vi beregnet at den strukturelle utviklingen videreføres, slik at bransjer som har hatt vekst fortsetter å vokse, og bransjer i nedgang fortsetter å synke. I løpet av det siste året synes det imidlertid å være svært sannsynlig at oljebaserte næringer, som har hatt sterk vekst siden 2000, nå vi få en nedgang. Vi har derfor lagt inn at de oljebaserte bransjene får nedgang, samtidig som at andre bransjer og sektorer får økt vekst slik at den samlede arbeidsplassveksten i Norge blir den samme.

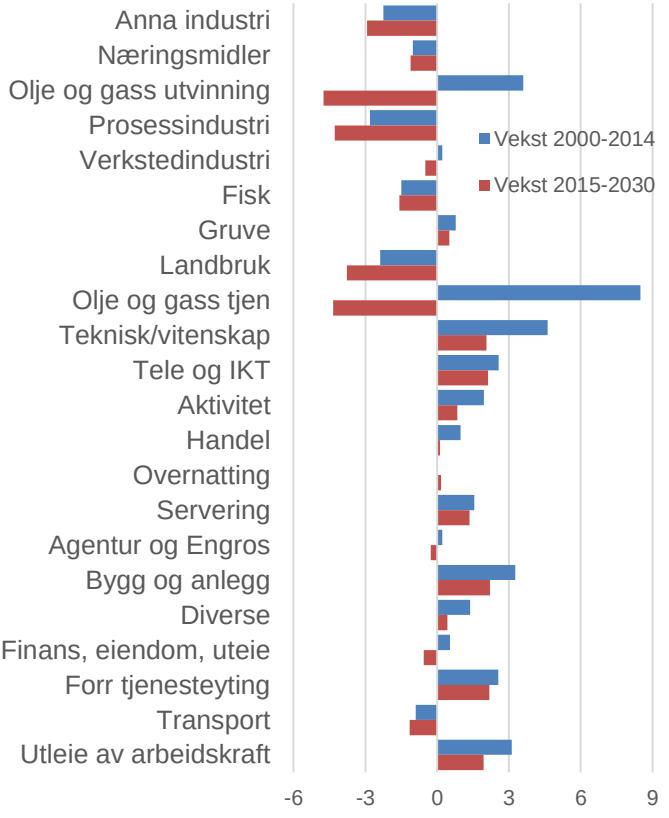

Figur 65: Prosentvis vekst i antall arbeidsplasser fra 2000 til 2014 i Norge og verdier for scenariene fra 2015-2030.

3.1.3 Scenariomodell for arbeidsplasser og befolkningseffekt

Når vi har laget prognoser over arbeidsplassveksten i de ulike sektorer og bransjer, kan vi bruke disse prognosene for å beregne bransjeeffekten på ulike steder. Vi forutsetter da at hvert sted får den samme veksten, bransje for bransje, som landet. Det vil gi ulik vekst, alt ettersom stedene har mange arbeidsplasser i vekstnæringer eller om det er mange arbeidsplasser i nedgangsnæringer.

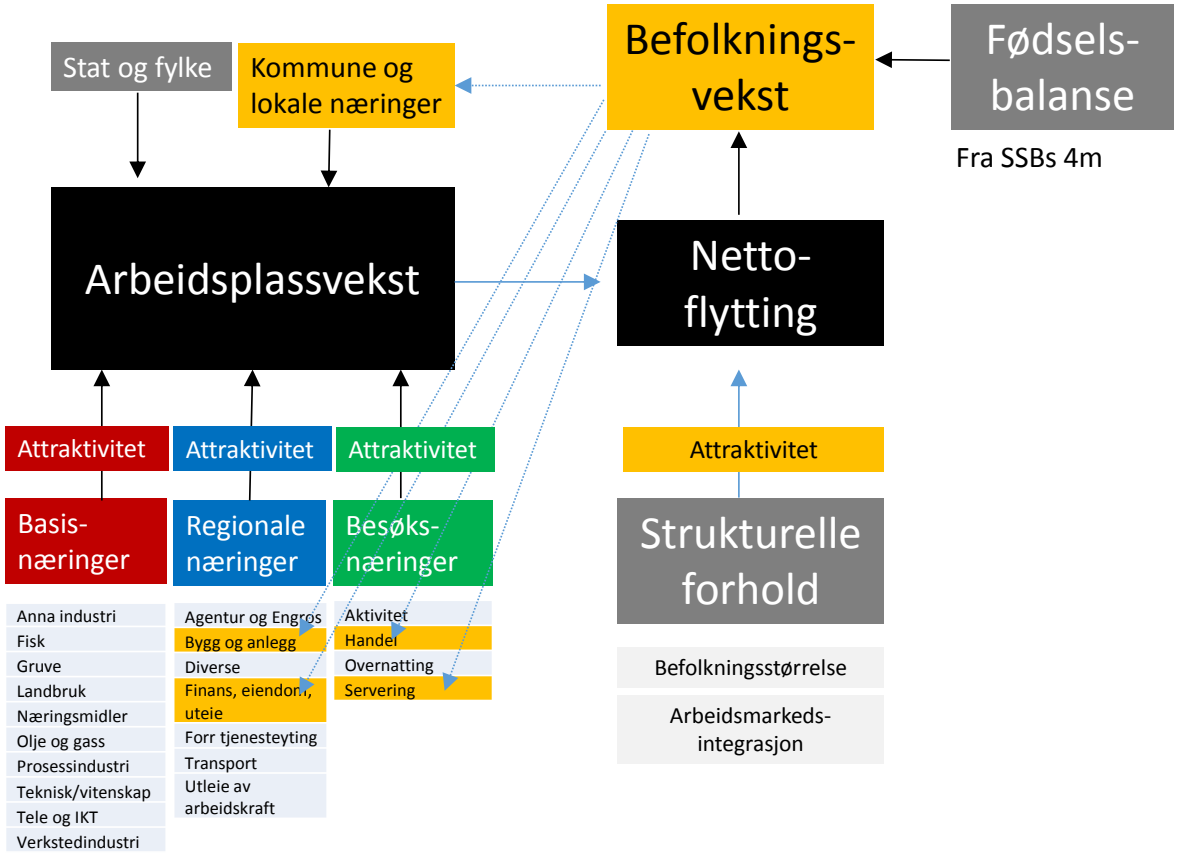

Figur 66: Scenariomodellen.

Vi beregner i tillegg befolkningseffekten, der enkelte bransjer og sektorer blir påvirket av befolkningsveksten i foregående år. Dette vil gi det vi vil kalle et *normalscenario*, der vi forutsetter at stedet har en forventet arbeidsplassvekst gitt de strukturelle forholdene. Det betyr at attraktiviteten på stedet verken bidrar positivt eller negativt.

Dernest kan vi vise scenarier med ulike forutsetninger om attraktivitet. Ett scenario viser utviklingen dersom steder beholder den samme attraktiviteten som de historisk har hatt – vi kaller det for *historisk attraktivitet*. Dernest viser vi et høyvekstscenario der stedet lykkes med å få en høy, men ikke helt urealistisk, attraktivitet. Vi kaller det derfor *høy attraktivitet*. Til sist viser vi en utviklingsbane hvor stedet har *lav attraktivitet*.

3.1.4 Scenarier for arbeidsplassvekst

Nå er metodene forklart, og vi kan presenterer scenariene med tall. De ulike scenariene for arbeidsplassvekst er vist i figuren under.

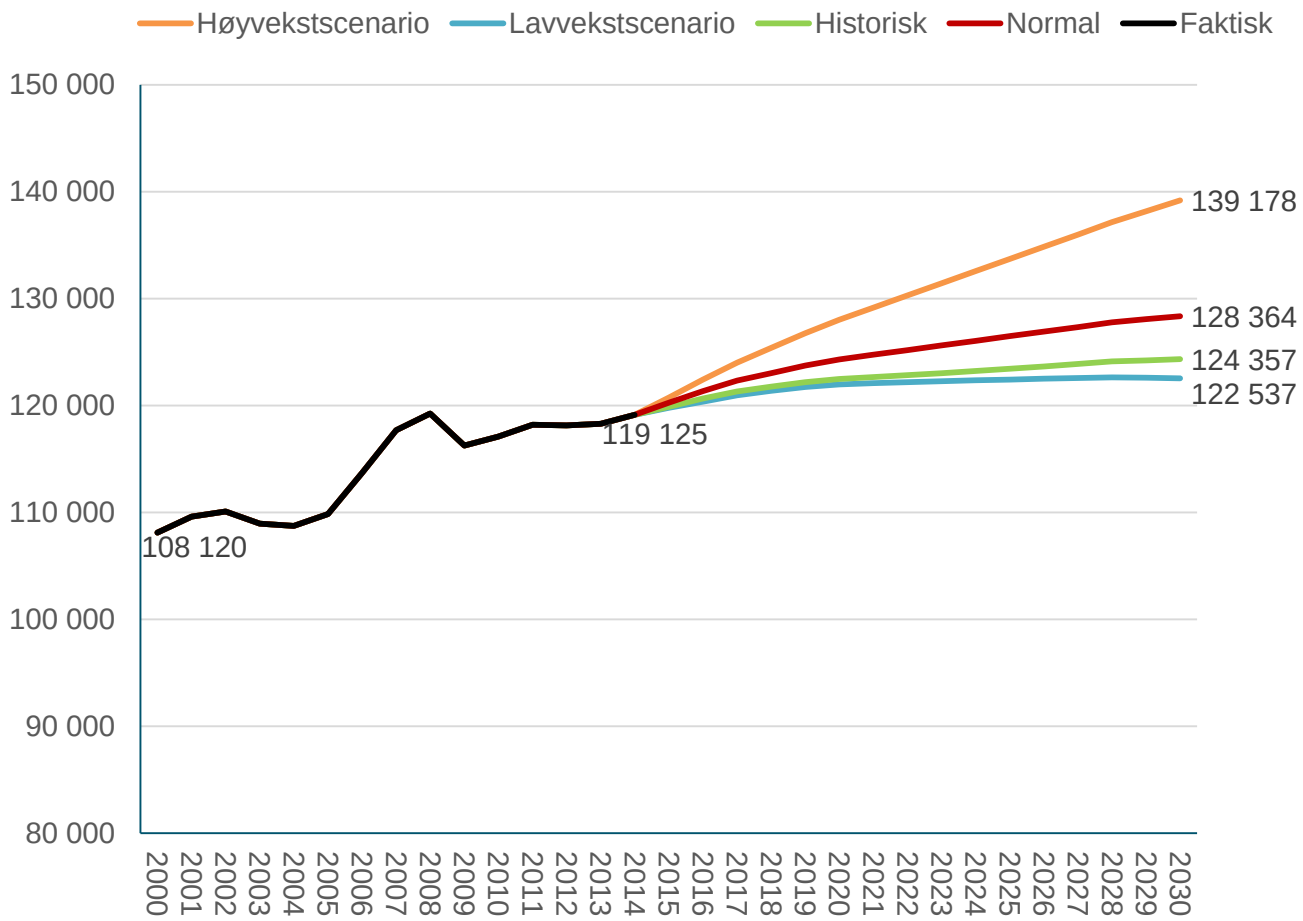

Figur 67: Scenarier for arbeidsplassvekst i Østfold.

I figuren ser vi at antall arbeidsplasser i Østfold har økt fra 108 120 til 119 125 fra 2000 til 2014. Den røde linjen viser hvilken arbeidsplassvekst Østfold ligger an til å få, dersom Østfold er et middels attraktivt fylke både for næring og for bosetting. Da vil antall arbeidsplasser vokse til 124 357 i 2030.

Høyvekstscenariet tar utgangspunkt i at Østfold har en attraktivitet som tilsvarer det tredje beste av fylkene i den siste tiårsperioden. I dette scenariet vil antall arbeidsplasser i Østfold øke langt sterkere, til 139 178 i 2030.

I lavvekstscenariet har Østfold en attraktivitet som tilsvarer det tredje dårligste fylket den siste tiårsperioden. I dette scenariet vil antall arbeidsplasser øke litt de neste årene, før veksten stagnerer. I lavvekstscenariet vil antall arbeidsplasser i 2030 bli 122 537, som er flere enn i 2014.

Det er også laget et scenario der Østfold beholder attraktiviteten fra de ti siste årene. Det betyr fortsatt lav næringsattraktivitet men høy bostedsattraktivitet. I dette scenariet vil antall arbeidsplasser øke til 124 357 i 2030. Næringsattraktiviteten til Østfold de ti siste årene er egentlig lavere enn i lavvekstscenariet, men den høye bostedsattraktiviteten gir positive impulser til næringslivet.

3.2Scenarier for befolkningsvekst

Når vi lager scenarier for befolkningsvekst, bruker vi arbeidsplassveksten som input. Verdien for arbeidsplassveksten blir hentet ut fra modellens venstre del, som vist i figur 66.

I tillegg antar vi at nettoflyttingen til steder i framtiden blir påvirket av befolkningsstørrelse og arbeidsmarkedsintegrasjon på samme måte som i årene 2000-2014. Vi kan så vise hvordan ulike grader av attraktivitet i fylket vil kunne slå ut i framtidig vekst.

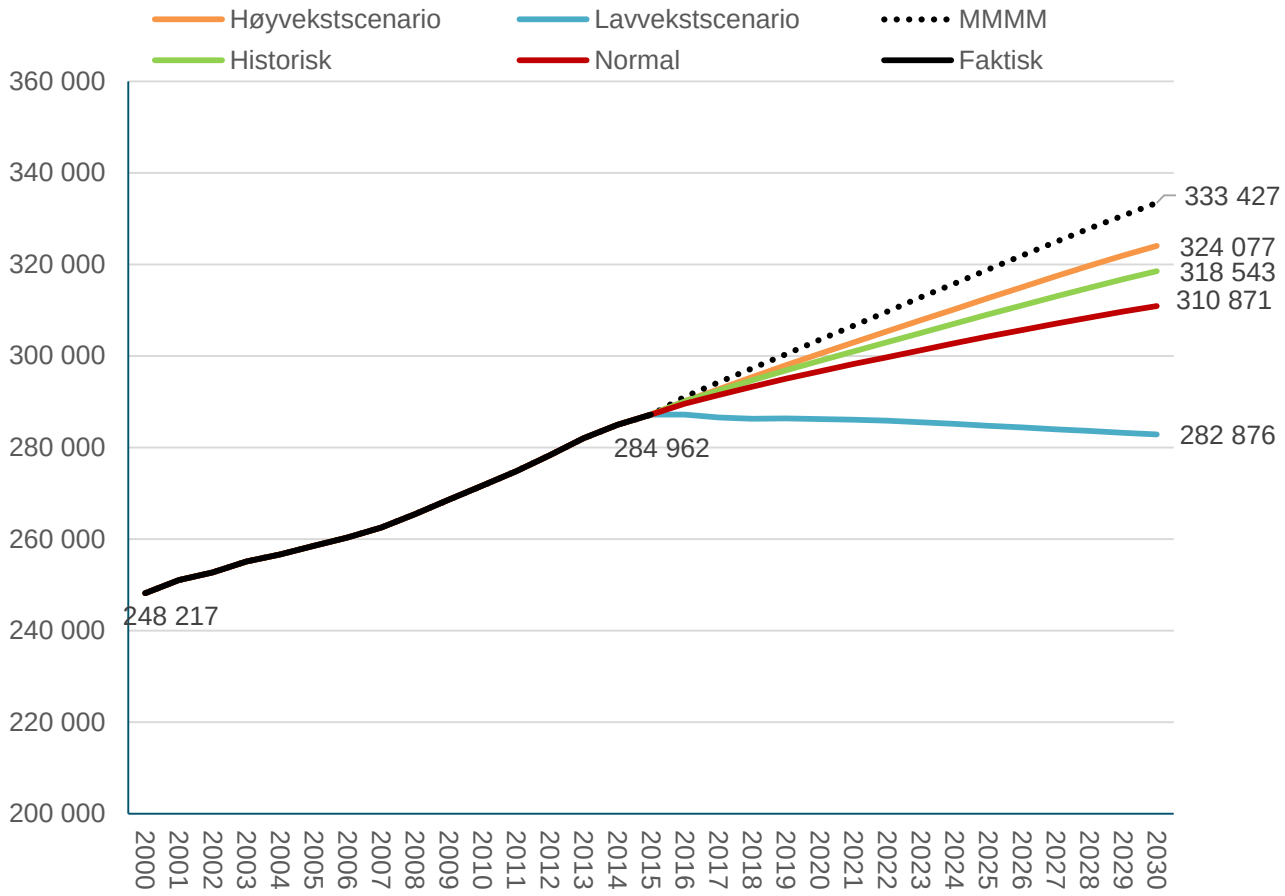

Figur 68: Befolkningsutvikling under ulike scenarier for attraktivitet i Østfold fram til 2030. I figuren har vi også vist SSBs middelframskriving MMMM.

I figuren ser vi at folketallet i Østfold økte fra 248 217 i 2000 til 284 962 i 2015. Normalscenariet viser en videre vekst i folketallet til 310 871 i 2030. Scenariet hvor Østfold beholder sin attraktivitet de neste årene (historisk) har en noe høyere befolkningsvekst og ender opp i 318 543.

Gapet mellom høyvekstscenariet og lavvekstscenariet er mulighetsrommet for befolkningsutviklingen i Østfold fram mot 2030. Dersom Østfold greier å bli blant de attraktive fylkene, vil befolkningen vokse til over 324 000 i 2030. I lavvekstscenariet vil folketallet i Østfold synke fram mot 2030 og ende opp under folketallet i 2015. I lavvekstscenariet er det lagt til grunn at Østfold blir blant fylkene med lav attraktivitet, og det er særlig lav bostedsattraktivitet som får betydning for befolkningsutviklingen.

SSBs middelframskriving av folketallet i Østfold ligger et stykke over høyvekstscenariet. Det betyr av SSBs framskriving ifølge våre modeller er ganske usannsynlig høy.

3.3 Hva betyr oljekrisen for Østfold?

I 2015 har oljekrisen og dens betydning for utviklingen i Norge vært et framtredende tema i nyhetsbildet. Det er klart at oljebransjene i Norge nå går inn i en periode med nedgang, etter å ha vært vekstbransjene framfor noen andre de siste årene. Dette har gjort at vi ikke har brukt en ren trendframskriving av utviklingen i hver enkelt bransje i våre scenarier, men i stedet lagt inn at oljebransjene vil få nedgang de neste årene. Samtidig har vi beholdt den samme samlede veksten i antall arbeidsplasser i Norge, gjennom å øke veksten i andre bransjer og sektorer slik at den samlede veksten blir den samme som før.

I figuren under har vi vist hvordan denne endringen vil påvirke arbeidsplassveksten i Østfold fram mot 2030.

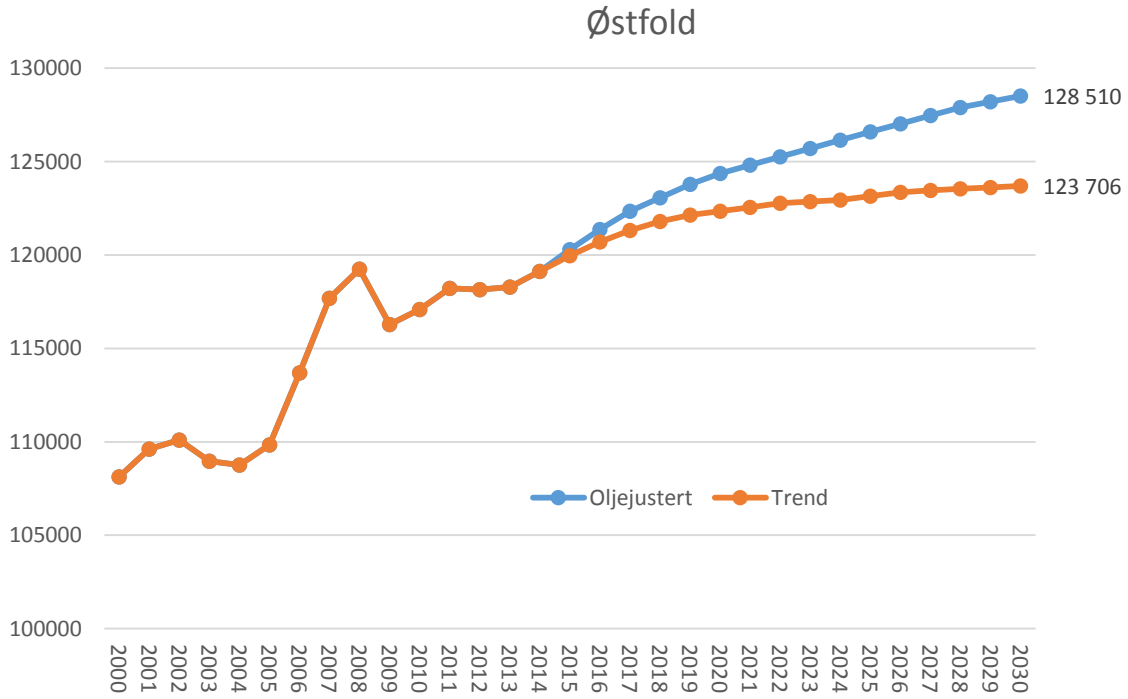

Figur 69: Normalscenarier med trendframskriving av vekst i hver bransje og med en oljejustert bransjeframskriving.

Østfold vil være et av fylkene som drar fordel av denne utviklingen. Det er lite av oljebasert næringsliv i Østfold, slik at nedgangen i disse næringene ikke vil få særlig effekt. Dersom andre bransjer og sektorer får økt vekst, vil fordelen av dette mer enn oppveie nedgangen i oljebedriftene. I figuren ser vi at denne strukturelle endringen vil bidra til en ganske sterk forbedring av vekstutsiktene til Østfold. Med trendframskrivingen ligger antall arbeidsplasser i Østfold an til å bli 123 706 i 2030, men med den nye oljejusterte utviklingen vil veksten i antall arbeidsplasser bli betydelig bedre og antall arbeidsplasser vil øke til 128 510 i 2030.

Forutsetningen for dette er at andre bransjer og sektorer vil vokse mer når de oljebaserte næringene begynner å krympe. Det virker ikke usannsynlig. Tradisjonell eksportindustri drar fordeler av lav kronekurs og lav rente. Det blir lettere for næringslivet å rekruttere. Lønnsveksten blir sannsynligvis lavere. Samtidig vil det sannsynligvis bli ført en mer ekspansiv finanspolitikk i Norge som driver opp veksten.

For Østfold kan oljekrisen være godt nytt. Det vil bli lettere å skape vekst i arbeidsplasser i fylket, noe som denne rapporten viser at det er et sterkt behov for.